LAVRENTII VALLENSIS, PATRITII RO-MANI, HISTORIARVM FERDINANDI, RE-GIS ARAGO-NIÆ: LIBRI TREIS.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

PARISIIS
Ex ædibus Simonis Colinæi.
1 5 2 [illegible]

1521

¶PETRVS GILLIVS ALBIENSIS, doctiſſimo viro D. Rogerio Barmæ, præſidi Pariſienſi quarto S. D. P.

SIquis mecum, ampliſſime Barma, dubitet, vituperãdine magis, qui ſe hiſtoriam ſcribere profitentur, q̃ laudetur hiſtoria ipſa: non ab vno, ſed ab omnibus, & quidem eloquentiſſimis: audiat quæſo hiſtoriam ſeſe veritatis lucem aſſerentẽ, q̃ procul eos arceat ab eo, quod haberi, & dici volũt. Haberi volunt ſcilicet homines mendaciſſimi (ſi patiamur) hiſtorici. Sed an habendi, qui gemmas auro intertextas, exiſtiment hiſtoriam ſuã fabellis quaſi floribus inſpergre, parua inſtar Palladis equi, augere: ſtagna, impetuoſos torrẽtes, mare rurſus tempeſtuoſum, ſupra q̃ cuiquam credibile placatum: leones, agnos, agnos viciſſim ferociſſimos leones faciant. Et, quod me maxime in riſum ſoluit, aſinos lucinia vocaliores fabricent, lupos ouis pelle veſtiant, Dum crudeliſſimos principes tam belle clementes pingunt, Dum tyrannos patres patrię vocant, Petulantia hircum ſuperãtes, ſupra Lucretiam caſtos extollunt, Infantiſſimos, eloquentes facere non verẽtur. Enimvero quis putet ſublimes illas in hiſtorijs orationes, veras, & non ab eloquenti opifice potius perſonis, rebus accõmodatas? Si vſq̃ tamen hiſtoriographis mentiendi iuſta, tum in orationibus iuſtiſſima venia danda eſt: Cum eorũ prę ſertim ſit finis qui poetę, prodeſſe, & delectare. Delectare nimirum non ſatis poſſunt, ſi orationes vel imperatorum, vel regum nullis ſæpe luminibus diſtinctas, nullis coloribus pictas: per omnes gradus oratorię non duxerint. Nam cum ſit hiſtorici nõ res ipſas

inuenire,ſed inuentis ipſis,quaſi oſſa & neruos addere,ad ornamẽtum carnem, colorem inducere.vt ſtatuarij non eſt aurum,ebur conficere, ſed ab alijs acceptũ concinnare,cogere,expolire,deſecare, informare. Quidnam tãdem vitij eſt,nullius artis orationes in artẽ deducere,confuſum in ordinem redigere,anfractus cõplanare, res demũ ruſticanas ciuitate donare, & quaſi lumine fori illuſtrare? Cæterum quod res ipſas ſæpe ſupra verũ nimium adornent,nõ iuſte vindicare poſſum,quo minus culpam notabilem ſubeãt:vt qui eximia magnitudine aprum faciant,ſi regem venando hinnulum occidiſſe contigerit: atq; etiã in magno flumine eandẽ natantem ferã,natanti equo infenſa haſta trucidandam regi ſubſequenti propinẽt,In bellum vero,non aliũ,q̃ Achillem introducũt:Cuius aſpectu cũ ſeſe hoſtibus viſendum inermem prębuiſſet,vniuerſa Troianorum manus fugam capeſſebat. Felices igitur reges,qui pro ſe tã Martios milites habeant,vt qui ſolo halitu ad votũ extinguãt,viuificent omnia. Molliter itaq; reges quieſcant tantorũ gigantum viribus roborati.Iam vero quis nõ acerbe ferat?quod ſępe odio gentis,magnis tragœdijs in eã bacchentur:vt Titus Liuius nimiũ infenſus Gallo ſtolide lęto:&,vt de neotericis loquar, Sabellicus, & alter, qui dũ rẽ Gallicã mille modis extenuãt,ſatis ſuperq; oſtendũt, quãtopere Gallorum virtuti inuideãt. Quid?quod ſæpe mercedulis allecti, ex muſca elephantũ faciunt.Siquid pręclari (vt eſt ingeniũ nullũ,quod nõ aliquid boni ediderit) id ſelectiſſimis quibuſq; coloribus pingũt:Siquid mali,omnibus vmbris adumbrãt,infuſcant,nũc ſilent,nunc eleuãt, nũc in aliũ regerunt:ac demum, vbi ſummũ erat conuitiũ,magnã laudem inſurgere faciũt:non perſpiciẽtes quę res ipſa ſit,ſed quantam eloquendo facere poſſint. Eſt tamen facile cernere vn-

denam id vitium diriuetur: Quoniã nemo ſe accingit ad hiſtoriam ſcribendã, niſi vel ſalario inuitatus, vel alicuius gratiam hiſtoria demereri cupiat. His accedit malorũ alter cumulus: pauci vel nulli, ex his qui hiſtoriã ſcribunt, interfuerũt dum res gereretur, & non potius acceperit ab altero, qui prius aſſentationi obnoxius, portẽtoſe vſq; ad miracula deſcripſerat. Sic fit, vt omnia alia potius, q̃ hiſtoriã ſcribant. In primis rẽ ipſam plane neſciũt, & id quod ſciũt, coniecturis vagantibus aſſequuti ſunt. Deinde, ſiquid veri certis argumẽtis deprehenſum eſt, id totum vel adulatione obſtricti, vel obtrectatione offenſi, corrumpunt, non auſi latum vnguem a pręſcripto principis diſcedere. Eſſet tamẽ pręſtãtius infinito, nõ hiſtoriã ſcribere q̃ ſuſpecta veritate, & ingenij memoriã, & hiſtorię fidem perdere. Laurentius Valla, ſui ſemper ſimilis, falſitatis hoſtis capitaliſſimus, veritatis ſeuerus patronus: in hiſtoria non videtur eſſe alius, q̃ fuerit ſemper vbilibet. Non enim parcit vitio regũ, non pontificũ, dum occaſio ſe offert: Quin potius libere omnia expreſſit, & ita expreſſit, vt non videatur ab alio accepiſſe, ſed potius rei ipſi, quam deſcribit, interfuiſſe. nemo melius vel bello pręſens loca, viciſſitudines belli ob oculos ponere potuiſſet. Reliquũ eſt, quibuſdã reſpondeã, qui plus mali q̃ boni hiſtoriam afferre dicũt: eo quod homines nuſq̃ magis in quoduis ſcelus conſpirant, in malos mores ſerpũt, q̃ dũ legũt hiſtoriã. Vbi fere plenę vitiorũ ſentinę manent. nullũ enim vitiũ, quod nõ hiſtoria cõtineat. Hinc reges, libidines regnãdi redintegrãt, dũ Cæſares legũt: hinc tyrannidẽ, dũ tyrãnos: hinc luxuriam, qua nulli non obſtricti principes: Hinc demũ totã vitiorũ lacunam in ſe diriuant, credentes mores principũ gentiliũ, non differre a Chriſtiano principe. Sed quis, quęſo, tam cornea fibra, qui dũ vel imperato-

rum,vel regum ſuperiorũ legit aut triumphos aut habitos honores,non ſtatim horũ cupiditate v ellicetur? Quid aũt facient reges ſemper ambitioſiſſimi? Ad ſummã,legendis hiſtorijs nemo non deterior fieri poſſit, ſi malus is fuerit. cuiuſvis ſceleris mille genera docẽt. Proditor nuſq̃ melius varijs formulis prodẽdi informatur,q̃ hiſtoria. Sed qui ni mirũ hac ratione hiſtoriã criminantur, non plane norunt: nichil eſſe tam ſanctũ,tã integrũ,vnde peccandi malis anſa non arripiatur. Nulla deinceps diſciplina:quæ nõ peiores ſuos ſequaces efficiat,ſi ea abuti velis. In primis medicina deorũ beneficio mortalibus præſtita:plus boni,q̃ mali ſecum habebit,ſi eã ad perniciẽ trahas:vel in excarnificandis hominibus,vel impotionãdis hoſtibus,vel in deſtruendis abortu partubus. Arte vero oratoria,qua nichil pręſtãtius in homine,quid eſt mali,quod nõ perſuadeat impius orator? legibus pręterea, ſine quibus mortaliũ vita cõſtare nõ poteſt,nemo nõ efficitur deterior,ſi his calũniari,cauillari:ſi bonorũ extortor,legũ cõtortor eſſe velit. Porro theologia,q̃ quõdã hoĩes in deos trãſſormabat,quãtũ officiat, dũ invitiatos mores ĩcidit,ſatis nũc oſtẽdit ĩ tot milib⁹ theologorũ,nõ ſine magno diſcrimine toti⁹ reipublicę Chriſtianę. Sed donemus hiſtoriã aliquibus fuiſſe nocumẽto:nõ tñ plus mali,q̃ boni affert. Si ĩmenſam cõmoditatẽ hiſtorię curioſe cernas. In primis reges hiſtoria carere nõ poſſunt. nullũ inſup hominũ gen⁹ cunas euaſit,niſi ꝓſpectã habeat hiſtoriã. Hęc cõſiliũ coq̃t,prudẽtiã ante pilos parit,iuſtitiã, fortitudinẽ,modeſtiã,caſtitatẽ ſãctiſſime alit. Nulla poſtremo ars hiſtoria vacare põt:nõ oratoria, nõ deniq; leges veſtrę hãc excludere poſſũt. Etſi quoddã hominũ gen⁹ Vãdalorũ, Gothorũ odioſę reliq̃ę ĩ quãlibet barbariẽ cõſpiratũ irrepſerit:q̃b⁹ nihil placet,niſi q̃d eſt Bartholinũ,Baldinũ,

hoc eſt Gothicũ,barbarũ,nõ ipſa hiſtoria placet,nõ deniq; eloquẽtia rerũ regina ſine qua leges ſtipes,ſaxũ mutilũ, cę-cũ corp⁹ eſſe videtur. Immo plane illi perbelle docti hoies fatẽtur,etſi impudẽter nimiũ,oẽs diſciplinas eſſe in Baldo, Bartholo, Accurſio: Sed q̃ turpiter imponãtur,pl⁹ ſatis cotidie cũ ſuo magno dedecore oſtẽdunt,ſiue domi ſiue foris agant. Sed quis,quæſo,a riſu tẽperet,dũ audierit legationẽ obeũtes,oratoris munus nimiũ temere vſurpãtes,pudorẽ, infamiã ſuã deuoraſſe. Nã vt ſileã latinã linguã vix guſtatã,idq; apud Bartholũ tãtũ:oratio eorũ nullis certis argumẽtis innititur,nulla lege ambulat,nullo ordine diſtinguitur:niſi forte ordine prędicatorũ,qui ſuã cõcionẽ de more certis ordinibus diſpertiunt, aut duplici, aut triplici, & id quidẽ varie,iuxta,ac pugnãter. Prima pars raucus draco, altera leo rugiẽs,aut porcus grũniẽs,tertia neq; pars cõcionis,neq; parti ſimilis. Neq; vero illuxiſſes tu tã ſplẽdidũ ſidus ſupra vniuerſum ordinẽ ſenatorũ Pariſiẽſiũ, ſi tã paruis ſpatijs eruditionẽ tibi circũſcripſiſſes. Atvero maluiſti per oẽ gen⁹ autorũ euagari, In primis philoſophiæ,a cuius intimis fõtib⁹ ſciebas leges oẽs fluere:deinde arti oratorię, ſine qua lex plusq̃ muta eſt, Poſt hęc cuiuſq; gentis hiſtoriã curioſiſſime legiſti:timẽs id qđ futurũ erat,ne ignar⁹ hiſtorię ſẽper puer eſſes. Iã vero qđ ꝓmoueris experiť ſenat⁹ Pariſiẽſis,vel quę prouides prudẽter,vel quę agis cõſtãter,vel quę reſpõdes acute. Taceo vult⁹ tui maieſtatẽ:quo (vt cætera ſileã) vel poſſes ſegnẽ excitare, vel ſeditioſũ cõprimere, atq; etiã magis gratioſe totũ ordinẽ ſenatoriũ paſcere:quo nichil in prętore pręſtãti⁹,q̃tum cõſequi poſſum ex hominibus,nullã neq; autoritatẽ,neq; reuerentiam,vel vultu,vel geſtu præ ſe ferentibus.quorum imperium nemo non ſpernit, ſimul atq; hos vult⁹ ridiculos,ſcurriles,ſimios viderit.

Atqui aſpectu tuo, nemo tam incõpoſitus, qui ſeſe colligere non conetur: nemo tã perdite perdidit frontẽ, qui te videre non recipiat. nemo tã politus, qui te ſpectante, nõ timeat ſcabritias, lamas, verrucas in facie notari. Quid prætérea enumerẽ illã pronũciationẽ tuam venerandã, qua velut alter Pericles fulgurare ac tonare videris? Sileo ingeniũ tuũ excelſum, ab omni tamẽ faſtu alienũ: in nocẽtes ſeuerũ, ſed erga innocẽtes clemẽtiſſimũ. Legũ rigidus patronus es, ſed qui pie, prudẽter vim legis tẽperes. Tũ etiã magnanimus: ſed aduerſus iuſtitiã, veritatẽ, ſupra mulierẽ demiſſus. nec non tamẽ libertatis, ſed nõ niſi religionis, & meriti gratia. Neminem temere admittis ad intima tuę amicitię, ſed qui nullius amicitiã recuſes, iuſtis de cauſis ſeſe conciliãtis. Reliquas virtutes tuas quid attinet cõmemorare, vbi potiſſimum nemo eſt quẽ laudes tuę lateant? ac non potius te ſemper in cõſpectu ciuiũ viuẽtẽ perſpectũ habeat: niſi forte fuerit homo ſedẽtarius, aut cellularius vitã vmbratilẽ agẽs: ſi quãdo tamẽ foras prodierit, velit nolit non ocyus ſolis lucẽ intuetur, q̃ virtutis tuę ingẽs illud lumen, quo ſenatui Pariſienſi perpetuo illuces. Cęterũ accipies hos tres libros Laurentianos, hoc eſt latinos, eloquentes, accuratos, quantũ valuit infirmitas noſtra ad integrũ reſtitutos: ſperabiſq; lõge maiora, & meliora, ſi otium, librorũ copia, ipſa poſtremo animi vacuitas nobis aliquãdo detur: neq; vſu venerit (quod ſemper exhorrui) ſeruitutem ſubire: cuius iugum nõ poteſt tã leuiter palpare collũ meũ, quo minus intermortuus aliquãdiu quieſcã omniũ & meipſius & ſtudiorũ immemor. Sed Ludouicus Robertetus, patronus meus, ac omnium ſtudioſorũ cõmunis hoſpes: me ab hac, quantũ ſpero, ſeruitutis iniuria vindicabit. Bene vale. PARISIIS. Anno 1521. Ad 10. Calend. Iulias.

¶ LAVRENTII VALLENSIS, PATRItij Romani, in hiſtoriarum Ferdinandi, regis Aragoniæ libros: Proœmium.

IN GRAVI DILIGENTI ꝙ hiſtoria rerum geſtarũ, quanta ſit vel ſcriptori difficultas, vel lectori vtilitas: etſi pleriq; cõditores oratorię artis, quę hiſtoriæ mater eſt, atq; hiſtorici ipſi librorum ſuorũ principijs teſtãtur: tamen detrahũt nobis philoſophi, quidẽ & ij permagni ac peruetuſti, cum multũ in prima tũ plus in poſteriore parte, anteferentes hiſtorico poetã, ꝙ dicant illũ propius ad philoſophiã accedere, quia in generalibus verſetur, & propoſitis factis exẽplis in vniuerſum pręcipiat. vt Homerus, qui non tã ſuperiorũ virorũ geſta narrat, q̃ quo modo futuri boni ſapienteſq; efficiãtur, inſtituit. Hiſtoricũ enim tantũ narrare qualis vnus quiſpiã, aut alter fuerit, veluti Thucidides, qui geſta Periclis, Lyſandri, aliorũq; nonnullorũ ſui tẽporis ſcribit. Ita primas partes tribuũt philoſophis, ſecundas poetis, tertias poſtremaſq; hiſtoricis. Ego vero cũ huic nequaq̃ opinioni aſſentiar, tamen poetis multo plus q̃ illi faciũt tribuo, adeo vt eos aut comparẽ philoſophis, aut anteponã. Sed nõ cõtinuo hiſtoricis præferã, ac ne fortaſſe quidẽ cõferam. Decet enim opus quod aggrederis libero ore defendere. Itaq; primum poetas cũ philoſophis, deinde cum hiſtoricis, tũ hos ipſos cũ philoſophis cõponam. Principio ſiquid momenti antiquitas habet, vt certe habet, poetæ philoſophis, immo ſophis antiquiores fuiſſe reperiẽtur. Siquidem Homerus, atq; Heſiodus non modo ante Pythagorã, qui primus philoſophus, ſed ante illos quoq; ſeptẽ qui ſophi, id eſt ſapien-

tes vocati ſunt, extiterunt. Quod ſi in eadē materia & hi & illi verſantur, profecto apparebit plus eſſe penes priores q̃ poſteriores authoritatis, laudis, dignitatis: an non in eadē materia vtriq; verſantur? Quid enim habēt hi, qui ſe ſtudioſos ſapiētiæ vocant, quod poeta nō tractet? Nonne Empedocles, Aratus, Lucretius, Varro de naturalibus ac cœleſtibus diſputarūt? Nō Vergilius de aruis, vinetis, arbuſtis, animalibus, animiſq; etiā defunctorū, adiuncta phyſica ratione cecinit? Non multi de medicina verſibus conſcripſerunt? Quid autē quod ad moralem pertinet Satyri aliud q̃ diſputādo, præcipiēdoq; mores informant? ad quē ipſum finem Tragici, Comici, cæteriq; poetæ? ſed ſub perſona tēdūt. Nā de dialectica ſcribere verſibus quodāmodo ineptū ſit, vtpote dura quadā ſcientia & aſpera: quanq̃ non defuerūt, qui & de hac, & de cæteris liberalibus artibus poemata panxerint. Quare quiſquis eſt, qui poetas, nō dico in numero philoſophātium non ponat: ſed cur exiſtimet minus iis qui ſe peculiariter philoſophos appellant, hoc nomine dignos eſſe? qui etiā priores philoſophari cœperunt, & vbi ab iſtis differūt melius philoſophātur. Habet enim inſtitutio illa ſapientiæ ſub perſona miram quandam autoritatem, & quaſi maieſtatem, cū eximia modeſtiæ laude coniūctam, vt apud Homerum cum legimus quid egerunt, dixeruntq;, Neſtor, Agamemnon, Priamus, Hector, Antenor, multo magis ad virtutem incendimur, q̃ ex vllis philoſophorum præceptis. Adeo ipſum quoq; autorē tacita quadam caritate complectimur. Nam præcipere aliis velle, fere odioſum eſt, quod arrogantiam & tumorem animi olet. Mens enim noſtra ſublimis ac ſuperba, vt rectā pręceptionem tanquam a ſapientiore dedignatur accipere, ſic eidem oblique per exempla & blāde ſubeunti acquieſcit. Cū prę-

ſertim illa velut pictura perſonarum,& ſpem inducat animo,& ſtimulos ęmulationis incutiat. Ex quo Horatius non tantum ſuo iure,ſed vere de Homero loquens, poetas vno eodemq; in loco, non modo philoſophis comparat, inquiens,Rurſus quid virtus,& quid ſapientia poſſit: Vtile propoſuit nobis exemplar Vlyſſem.verumetiam antefert, cum inquit. Quicquid ſit pulchrum,quid turpe,quid vtile: quid non. Plenius ac melius Chryſippo & Crantore dicit. Quod ſi vel pares vel potius ſuperiores philoſophis cenſendi ſunt poetæ, Reliquum eſt,quare non ſint hiſtoricis maiores, ne dicam pares, oſtendant: in quo illud pro noſtra in poetas beneuolentia donamus, hiſtoriã non fuiſſe poeſi priorem: etſi prior fuit. Nam vt apud Latinos priora ſunt annalia q̃ poemata: ſic apud Græcos, & Dares Phrygius, & Dictys Cretenſis, ſi vere fuerunt, priores Homero extiterunt. Nec fieri poteſt vt poetæ figmenta ſua,non in rerum geſtarum veritate, velut fundamentis ædificent. Nam nequid de antiquis hiſtoricis dicam,quorum eſt Triſmegiſtus, quem Mercurium putant, certe Iupiter in columna aurea, vt eſſet monumentum poſteris,geſta ſua perſcripſit. Sed hoc,vt dixi,donamus, ſatis habemus demõſtrare,cum idẽ ſit propoſiti hiſtorico quod poetæ vt proſit, etiam delectet. Nimirum tanto robuſtiorem eſſe hiſtoriam quanto eſt verior. At non verſatur circa vniuerſalia,immo vero verſatur. Nulla enim alia cauſa huius operis eſt: q̃ vt per exempla nos doceat. Vnde a Cicerone his verbis laudata eſt. Hiſtoria teſtis tẽporum,lux veritatis,vita memorię,magiſtra vitę,nũcia vetuſtatis. An eſt quiſquã qui credat admirabiles illas in hiſtorijs orationes vtiq; veras fuiſſe, & non ab eloquenti, ac ſapienti opifice perſonis,temporibus,rebus accõmodatas? quibus nos elo-

qui & ſapere docerēt, quid in eius natura perſonarum grauiſſima teſtimonia, quid laudes, quid vituperationes, quid multa alia doctrinæ atq; ſapientię plena? nonne in vniuerſum pręcipiūt? Neq; vero ſi ſolā, vt ſic dicā, cutem rerū reſpiciamus, ſemper poeſis tēdit ad vniuerſalia. Nā Pyndarus, Simonides, Alcæus, aliiq; lyrici ſingulorum laudes, & quidē viuētiū, ne dicā mercede, cecinerūt. Elegiacos & eorū ſimiles tranſeo, qui ſuos amores plerūq; tractauerūt. Et cōtra Xenophon magis optimi regis effinxit, q̄ veram Cyri expoſuit vitā. Nā de Æſopo taceo, qui fabellas proſa oratione compoſuit. Pudor me tenet & reuerētia Homeri atq; Vergilij, plura de hac re exequendi. Ideoq; iam hiſtoriam comparabo cum iſtorū, qui nobis litē intētāt, philoſophia, quorū nemo merus profeſſuſq; philoſophus comparandus eſt, neq; Homero Grec⁹, neq; Vergilio Latinus, immo ne Salluſtio quidē, ac Liuio nōnulliſq; alijs hiſtoricis. Etenim quātū ego quidē iudicare poſſum, plus grauitatis, plus prudentię, plus ciuilis ſapientiæ in orationibus hiſtorici exhibent, q̄ in pręceptis vlli philoſophi. Etſi vera fateri non piget, ex hiſtoria fluxit plurima rerum naturalium cognitio, quam poſtea alij in pręcepta redegerunt: plurima morum, plurima omnis ſapientiæ doctrina. Siquidem hiſtoricos philoſophis priores fuiſſe docuimus: etſi diuinorum quoq; hic facere mentionem volumus: & Moſes hiſtoricus, quo nemo prior ſcriptor extat, nec ſapientior. & euangeliſtæ; quibus nichil ſapientius, nil aliud q̄ hiſtorici ſūnt appellandi. Verum vt contra gentiles gentilium documētis agamus, ſicut ſuperius fecimus, ita hic ad extremum, eam partem vbi quæſtio eſt, Quintiliani teſtimonio confirmemus, qui ait. Neq; ea ſolum quæ talibus diſciplinis continentur, ſed magis etiam quæ ſūnt tradita antiquitus, dicta

& facta præclare & noſſe, & animo ſemper agitare conueniet. Quę profecto nuſq̃ plura maioraq́, q̃ in noſtræ ciuitatis monumẽtis reperiemus. An fortitudinẽ, fidem, iuſtitiã, continẽtiã, frugalitatẽ, cõtemptũ doloris ac mortis, melius alij docebũt, q̃ Fabritij, Curij, Reguli, Decij, Mutij, alijq́ innumerabiles? Quantũ enim Gręci pręceptis valẽt, tantũ Romani, quod eſt maius, exẽplis. Vbi ſunt qui vtilitatẽ hiſtorię cauillãtur? quã maiorem q̃ in philoſophia eſſe, & ratione & autoritate cõuincimus. Poſtq̃ de vtilitate ſatis diximus, ſupereſt vt aliquid adhuc, quæ pars prima a nobis propoſita erat, de difficultate dicamus. Oportet in hiſtorico eſſe, præter ipſam mirabilẽ quandã & multis ſane dotibus exaggeratã ſcribendi ſciẽtiam, alia multa ſine quibus non poſſit ſuũ munus implere: Primũ in cognoſcẽda re, ſolertiã, acumen, iudiciũ. Nam quotus quiſq́ gerũdis rebus, qui ſcribit interfuit? Qui vero interfuerũt, ij non modo, ſi a diuerſis partibus ſteterint, inter ſe diſſentire ſolẽt, ſed etiã ſi ab eiſdẽ. Raro nãq́ eadẽ res a pluribus eodẽ modo narratur, partim ſtudio aut odio, partim vanitate, cum aliqua quę ſcire poterat neſciẽs videri vult ſcire, vel nõ vult videri neſcire, partim credulitate, cũ alijs quibuſcũq́ referentibus temere credidit. Vix enim fieri poteſt, vt vnus omnia quæ in re gerẽda cõtingũt, ſenſibus ſuis perceperit. Nõne igitur ad huiuſmodi veritatẽ eruendã hiſtorico opus eſt nõ minori accuratione, ac ſagacitate, q̃ aut iudici in deprehendendo vero ac iuſto, aut medico in pręuidẽdo morbo atq́ curãdo? Deinde vbi non aliena ſed tua notitia niteris, tuũq́ ipſius teſtimoniũ profiteris, quantę curę ac diligentię eſt efficere, ne illi parti cum qua eras, vt Timagenes & Dicearchus in hiſtoria Alexãdri, vt Xenophon in hiſtoria Cyri iunioris, vt Oppius Hirciuſve in hiſtoria Cæſaris, fauere videaris.

Nam de his, qui de ſuis ipſorum geſtis ſcripſerunt, non attinet dicere hoc tempore, neq; de ijs qui olim ab alijs ſcriptas hiſtorias retractant tantum, atq; expoliunt: non veri, vt quibuſdam placet, dicendi hiſtorici. Poſtremo quāta eſt opus ad hanc rem fide, atq; conſtantia, nequid maleuolentiæ, nequid inuidiæ, neq; terrori: rurſus nequid gratiæ, nequid ſpei, nequid precibus, nequid ambitioni, nequid autoritati tribuas: vtiq; cum de tua, aut de paulo ſuperiore memoria ſcribas: & de his quibus cum viuis, aut de eorum parentibus ac neceſſarijs, in quo haud dubie & poetis & philoſophis, hiſtorici ſunt anteponendi. Hæc nos in vniuerſum ad cōmendationem hiſtoriç, hiſtoricíq; ſatis eſt eſſe prçfatos. de prçſenti autē materia, aut de me priuatim dicere nichil ſane viſum eſt. Sed quoniam de Hiſpano rege locuturus ſum Ferdinando, qui primus e Caſtella, regno Aragoniæ potitus eſt, aliquid de ipſa Hiſpania altius repetam.

ℭLAVRENTII VALLENSIS, PATRITII ROMANI, HISTORIARVM FERDINANDI, REGIS ARAGONIAE: LIBER PRIMVS.

EVROPAM Tertiam orbis terrarum eſſe partem, fere traditum eſt: eamq́ Africa haud multo maiorem. Nonnulli fecere mediam, Africa illi ſubiecta eorum qui tertiam voluũt. Quidam non ſecundã magnitudine dicunt eſſe, ſed primam. Nos vero receptam opinionem, & plurium autoritatem de numero ſequentes, ſicut magnitudinis quæſtionem in ambiguo relinquimus: quia parui refert hic de ea pluribus dicere, ita palmam Europæ tribuimus in omni prope genere dignitatis. Quod niſi & planũ eſſet, & aures Latinorum Græcorũq́ aſſentirentur, multis doctorum hominum teſtimonijs demonſtrarem. Nunc publica perſuaſione, cõmuniq́ conſenſu contẽtus ſum. Ipſa autem Europa nuſq̃ aptius conuenientiuſq́ initiũ ſumere dicenda eſt, q̃ vbi primum ſe ab Africa dirimit, non flumine aut monte, vt alibi fit, ſed freto Oceani & Mediterranei maris, hoc eſt in Hiſpania: quam caput Europæ, etſi illa trium digniſſima eſt, caput orbis terrarum fateri licet. Ex quo pleriq́ in deſcribendo orbe, ab Hiſpania veluti a capite incœperũt. Neq́ eſt, quod aliqui dicant mundi caput in oriente eſſe, pedes vero in occaſu, ad quem vergit Hiſpania: pluſq́ ineſſe dignitatis vbi lux oritur, q̃ vbi tenebræ. Nam ſi cœli cardinem, & vt Græci dicunt, polum, cõſideremus, qui ſeptẽtrio eſt: profecto non caput pedeſq́ ſpectandi ſunt, ſed dextera, a qua occaſum, & ſiniſtra, a qua ortum conſtat eſſe. Neq́ idẽ dici de antarctico polo in con=

trarium poteſt. Si enim proprium rotę eſt circũagi in dextrum, nimirum arcticus caput erit, in cuius dextrum, non antarcticus, in cuius leuum, mũdus rotatur. Verum ſicut ad cœlũ Hiſpania, qua vergit in occaſum in dextra eſſe cenſenda eſt, ita ad ipſum orbem terrarum, quia certiſſimum eſt caput Europæ, caput nominari poteſt: nichil obſtante eo, quod de dignitate orientis op ponitur. Nam nullius rei principium eſt ſuo fine præſtantius. Neq; alibi prius oriũtur tenebræ, q̃ vbi prius orta eſt lux. Et in oriente vt dies ita nox prior eſt, vt ab eis etiam tenebræ venire videãtur. Oriens videt primum ſolem quaſi florentem, occidẽs poſtremum quaſi fructiferum. illi dant lumẽ, nos accipimus, ab illorum hoſpitio prodit, a noſtro excipitur, de iis ad nos, de no bis ad eos cõmeat. Sed ſuperuacuum eſt de hac cum oriẽtalibus contendere, qui nullum certum locum, vbi apud eos pars orbis tertia recte incipiat, poſſint oſtendere, vt nos in Hiſpania facimus: quam iure meritoq; caput debere dici Europę, terrarumq; probauimus. Hanc Romani cum rerum potirentur, in duas diuiſere prouincias, Citeriorem, Vlteriorẽq;. Quarum vtraq; ſuas regiones certis diſtinctas finibus, ac vocabulis habebat, quæ hodie pene mutata ſunt, vt neceſſe habeam, cum præſentibus futuriſq; hominibus ſcribam, non priſcis nominibus vti, ſed noſtro ſeculo, ac iam longa ætate vſitatis: ſi ab omnibus legentibus intelligi velim, vt veteres quoq; ipſos video factitaſſe. Nam & hęc & cætera loca fere diuerſis ſubinde vocibus appellata ſunt. Et vetus ſermo nichil aliud eſt, q̃ vetus loquendi conſuetudo. Quis enim in Italia, in qua ſumus, pro his vocibus quibus vtimur, intelligat nuncupantem Brutios, Lucanos, Sannites, Campanos, Volſcos, Equos, Hernicos, Vmbros, Ethruſcos, Gallos, Boios, Inſubres. Vt admirari ſoleam, vnde factum ſit, q; regionum prope omniũ ſint immutata nomina, cum vrbibus ſua fere conſtent. Itaq; in hac re non vetuſtatis autoritatem ſequar, ſed noſtrorum temporũ conſuetudini obſequar. Sed in hac ipſa conſuetudine opus eſt iudicio. Nam vt Florentiam potius dixerim q̃ Fluentiam, & Ferrariam q̃ forum Arrii, & Papiam q̃ Ticinum, & vrbem Caſtellum q̃ Tifernum, & alia multa: ita non Ianuam ſed Genuam, non Cumas ſed Comum. Nam Cumæ iuxta Baias non extant, non Barcinonam ſed Barcellonam, non

Siciliam niſi inſulam, quam Homerus vocauit ſuo iure Tri-
nacriam. In ſuperioribus enim etſi autoritatē ex libris repe-
tere poſſumus, eā tamē conſuetudo diuturna ſuperauit. In po
ſterioribus autem vſus loquendi cum ipſa autoritate ac vetu-
ſtate conſentit. Igitur Hiſpania, cuius partes, regioneſq; ma-
gis q̄ vrbes, alia ſortita ſunt nomina, non tam quinq; in regna
diuiditur, q̄ quinq; regibus paret, Caſtellę, Aragonię, Portu-
galliæ, Nauarræ, Granatæ. Multo omniū latiſſimum eſt Ca-
ſtellę, quod obuerſum fere oceano duobus veluti brachijs, Portu-
galliam, Granatamq; complectitur, ſiniſtro Granatam, in me-
diterraneo mari, dextro Portugalliam, quod eſt multo lon-
gius. Nam Vaſcones, Galliamq; attingit, quæ nunc a Germa
nię quadam gente, Francia dicitur: res omnibus, niſi Hierony
mus tradidiſſet, futura ignota. In Caſtella ex omnibus poten
tiſſima eſt Iſpalis, quam vulgo Sibiliam dicunt. In Portugal
lia Oliſippona, quod nomen ab ijs corrumpitur, qui velut ab
Vlyſſe Vlyxbonam dicunt, neſcientes Vlyſſis illius viri no-
men, ſed ſic a Latinis eſſe corruptum, præterea Vlyſſem illuc
non nauigaſſe. Poſtremo hanc vocem, ſi græcam originem ſe-
ctari libet, ab equis ductam. Ibi enim: a multis eſt Græcorum,
Latinorumq; traditum, equas Fauonio, qui idem Zephyrus
eſt, flanti obuerſas tempore certo concipere, eumq; partū eſſe
perniciſſimum, licet triennium non excedat. Opinor Home-
rum ſecutos, qui iugales Achillis equos ad Oceanum Zephy-
ro patre genitos tradit. In Granata, vrbs eiuſdē nominis, quæ
regioni nomen dedit, olim vocata. Ab interno autem mari ſe-
cundum Carthaginem incipit regnum: quæ ab vrbe Valētia,
ſicut de Granata diximus, nomen accipit, quia caput regni eſt,
omnium Hiſpaniæ vrbium, vt fertur, amœniſſima, olim Ro-
manorum colonia: poſtea nō minima ex parte Cathalanorū,
nam vtriuſq; gentis proprie eadem eſt lingua: finitime alio-
qui, iunctiſq; litoribus, quorum tractus parum differunt. Sed
in mediterraneis multo plus poſſidet Cathalonia, cuius me-
tropolis quidem eſt Terracon, celeberrima vero Ilerda, vali-
diſſima autem atq; pulcherrima Barcellona. Eius finis ex alte
ro latere ad montes Pireneos extenditur, & ad Narbonenſem
vſq; prouinciam quæ nunc vulgo tātum prouincia dicitur, li-

cet non ſeruatis vſqquaq limitibus. A tergo autem harum duarum ſedet Aragonia veluti maxima natu, & primigenia ſororum, a qua proprie rex appellatur: cuius metropolis eſt Cæſarauguſta. vbi reges ab eius archiepiſcopo, qui primus regni dicitur, diadema accipiũt. Horum lingua ſimilior eſt mediterraneis Caſtellanis, a quibus magna ex parte cinguntur, q̃ Cathalanis, aut Valentinis. Et de origine quidem horum nominum, non putarem faciundum, vt redderem cauſam, niſi quędam de ea literis tradita ſcirem, quæ mihi non plane probãtur, ea tamẽ iudicio aliorum relinquam. Atq vt de Cathalonia de qua vetuſtior eſt narratio, q̃ de Aragonia. Nã de Valentia, quæ nomen antiquum obtinet, nihil quæritur, prius dicam. Aiunt fuiſſe Rogerium quendam, cui cognomen erat Cathalo, ad debellandas Hiſpanias, a Carolo Magno, miſſum cum magno exercitu, ac flore Galliarum: eumq cũ vix quidpiam Hiſpaniæ ſubegiſſet, breue intra tempus morbo extinctum, cum ſumma poſt eius obitum pernicie ſuorum. Vnde parum veriſimile eſt, ab hoc viro prouinciæ nomen impoſitum, quam non ſubegerit, & a qua quodammodo ſubactus ſit. Non enim calamitatis acceptæ, ſed partæ gloriæ teſtimonio debet nomen eſſe prouincię. Quapropter nõ me pœnitet eius ſententiæ eſſe, vt hoc nomen non recens ſit, ſed admodum vetus, cum legamus certe apud Plutarchum in vita Sertorii, vrbem quandam egregiam illic fuiſſe, nomine Cathalonem, & eius incolas, Cathalonios nuncupatos. Quod autem latius ſit propagatum id nomen, non eſſe mirandum. Nonnulla ſunt exempla documento, vt ea ipſa quorum modo memini, Valentia, Granata, Francia, & Aprutium, apud veteres vna vrbs erat, quam vulgo Teranum vocant, vbi adhuc reliquiæ antiquitatis extant, cum dicitur antiſtes Aprutinus. At nunc non vrbem modo ſed ingentem quoq prouinciam complectitur. Et Campaniam a Capua dictam, multos autores habemus. de veteri Campania loquor, quæ nunc terra laboris, ideſt culturæ dicitur, non de ea, quæ cur ita vocetur, non aliam, q̃ ignorationem puto fuiſſe cauſam, quemadmodum illam Italiæ partem, quæ olim Græcia maior dicebatur, vocare Siciliam. Quid alia longius quærimus? ipſa Arogonia, de qua dicere

ſecundo loco propoſuerã, ſi iſtis credimus, appellata eſt a flu-uio quodam, eius nominis, qui illic ortus Iberum influit. In cuius vicina loca, Chriſtiani, vim hoſtium deuitantes fuga, ſe receperant. Ego vt de hac ſecunda ſatiſfaciam, non ſatis implet apud me nominis fidem, aut tãtulus fluuius, aut talis cauſa. Ideoq; malim dicere aliunde deſcendiſſe illam vocẽ, vel ex eo ꝙ legimus apud Ptolemæum fuiſſe populos, quos Iberus iuterfluit, nomine Aurigones: Nẽpe vbi media Aragonia eſt. Nam confutare eos, qui dicunt Terraconem, quaſi terram agonum, & Vrgellum, quaſi vrgens bellum, & Barcinonam, quaſi barcam nonam, aliaq; ridiculæ etymologiæ, Græca, Latinaq;, ac Barbara miſcentes, ineptum ſit: ſatis ſuperq; falſitas ſe ipſa confutat. Quod genus ſunt ea, quæ de Hercule in Hiſpania narrantur, quæ ne longius reprehendam, ſat erit Plinium audire, qui de naturali hiſtoria ait. Vniuerſa autem quæ de Hercule ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabuloſa in primis arbitror: quæ iterum appellat portentoſa Græciæ mendacia. Hæc nos tot verbis diſſeruiſſe de ijs regnis, in quibus noſtra materia verſatur, nõ fuit alienum. Supereſt quinta & minima pars, regnum Nauarræ, cuius præcipua vrbs eſt, Pempolon, partim Hiſpanis alijs, partim Auſetanis, Vaſconibus, Aquitaniſq; circundatũ. Ideoq; ſicut Aragonia, nulla ſui parte pertingit ad mare. Vbi nonnihil mirandum eſt, ꝙ tam parua regio, per ſe cum exiguis aliquot alijs populis, ſuam linguam habet adeo abhorrentem a cætera Hiſpania, vt non magis abhorreat Hæbrea, vel Græca. Nam & Granatenſium, quæ & ipſa diſcrepat, vt hæc lingua, non alia eſt, q̃ Syrorum, Afrorum, Maurorum, a quibus anguſto traiectu, diuiſi ſunt: & a quibus leges & inſtituta cœperunt. Reliqui enim Hiſpani, etſi differunt ſermone, tamen ita, vt Itali inter ſe, vt Galli, & Germani differunt. Cęterum horum quatuor Chriſtianorum regum, præter Portugallenſem, alij ex eadem ſtirpe, ideſt, ab eodem auo progeniti ſunt, qui fuit rex Caſtellæ tantum, vt cæteri maiores, nomine Ioannes. Is duos filios ex vxore Helianora, Petri filia, ſororeq; etiam, ex matre Ioannis, & Martini, qui tres gradatim reges Aragoniæ fuerunt, Heinricum & Ferdinandum genuit, morienſq; regnũ Heinrico primigenio, per manus

tradidit. Hic cum eſſet in omni virtutũ genere, cuicũq; optimorum regum par, in bellica laude maioribus reſpondere non potuit: incõmoda ſemper, ac prope perdita valetudine, Quo minus ei proſperitas corporis in fratre impigro iuuene, & generoſi, ac regij animi, grata erat: minuſq; hominem ob id fraterne tractabat. Quod ille moderate ferẽs, quantum licebat ſe a regia frequẽtãda abſtinebat, & quia in belli artibus, celſioribuſq; virtutibus non dabatur, in his mediocribus ſuam indolẽ oſtendebat, affabilitate, liberalitate, conſilijs dandis, re familiari augenda, liberis erudiendis, corpore exercendo. Brutus auunculi odium, ſuſpectas virtutes habentis, ſimulata deuitauit inſania. Maioris tamen operis eſt, illud aperta virtute deuitare: & odium pariter & inuidiam vincere. Augebat autem ſuſpitionem regis (nihil eſt enim regum animo ſuſpicatius) q; videbat fauorem, ſtudiumq; populorum propenſum in fratrẽ, non modo q; optima valetudine, q; tanta animi indole erat, verum etiam q; prouentu filiorum fœlix videbatur. Nam rex aliquandiu prolem cum non ſuſtuliſſet, tandem Mariam ſuſtulit, quam certe tres, quatuorve filij Ferdinandi, ætate antecedebant. Alfonſus, qui poſtea in regno Aragonum patri ſucceſſit, Ioãnes qui Nauarræ regnum adeptus eſt, Henricus, qui magiſter ſancti Iacobi, Et Sancius qui magiſter Calatrauę, fuerunt: Nam Petrus multo minor cæteris fuit, tanto iunior Maria, quanto maior Helianorę ſororibus, quarum altera fuit regina Caſtellæ, altera Portugalliæ. Ita rex, aut orbũs, aut vnicę pater, & fratris, & populorũ animum, tum ſibi, tum filiæ pertimeſcebat. Ideoq; proceres omnes, ac ciuitates iureiurando adegit, ad profitendam illam regni hęredem, futuramq; reginam. Hanc deinde adhuc intra infantię annos, Alfonſo prout licebat per ætatem deſpondit, adductus quidem, ne regnũ paternum, in externam familiam delaberetur, neue fratrem populoſq; irritaret, aſcito ſibi pro genero homine peregrino, ſed tamen non ex minima parte, propter mirificã in Alfonſo puero (erat enim q̃ illa maior quinq; annis) indolem, & incredibilem gratiam, a deo commodiorem filium ſibi optare, ſe non poſſe dicebat. Enimuero Alfonſum nõ in ea modo ætate puerili vterq; parens, ſed quoad vixerunt, vnice certatimq; dilexe-

runt,amarũt,complexi ſunt:ita vt alij liberi,res enim erat minime obſcura, etiamſi excellenti omnes indole, tamen nihil eſſent ad Alfonſum,non minus ob alia charum,q̃ ꝙ filius foret. Ea erat in vſu & conſuetudine benignitas, ſuauitas, probitas:ea in ſermone prudentia,moderatio,iocunditas: is in rebus agendis vigor,ea magnitudo animi, is contemptus pecuniarum appetituſq; amicitiarum & glorię. Quę omnia & decor oris, & membrorum concinnitas, habilitaſq; condiebat. Ea deniq; in parentes pietas, obſeruantia,crederes nihil eum magis ſtudere,q̃ vt illis gratum facere poſſet. Hanc ipſam obſeruantiam,pietatemq; in regem quoq; tranſtulerat. Ex quo per cauſam ſponſæ familiarius eo rex,arctiuſq; q̃ patre vtebatur,& vt generum regis immo & regni ſucceſſorem, præcedere volebat. Sed profecto raro reſpondent euenta propoſitis noſtris,vt intelligere poſſimus, conſilia humana vtiq; diuina ratione ſuperari,Alter fratrum ſperat ſe relicturum Mariam ſuam Caſtellæ reginam, cum alter frater, qui non ſperabat, ſuam Mariam relicturus eſſet. Ille putat ſe hos coniuges regni ſui facturum hęredes, & hic qui non putabat ſui facturus erat. Nam non ita multo poſt,regina concepit,& filium edidit,cui rex impoſuit nomen quod fuerat patris. Huic puero, etſi iure naturæ & paterna voluntate debebatur regnum, tamẽ filiam non aliter q̃ primigeniam,quod nomen proprium eſt eius,cuius futura ſucceſſio eſt, pater vocari præcepit,& teſtamento cauit, neuti q̃ alium filio,ſi orbus liberis decederet, q̃ ſororem ſuccedere. Verum nato regni hęrede, etſi filia plurimum videbatur amiſiſſe,plus tamẽ eius ſponſus,cui iam deſperandum erat,non modo regnum,verum etiam ſponſæ coniugium rege defuncto. Nam quomodo reginam collocaturam eſſe nuptum filiam,priuato potius viro,q̃ vel alicui ex Britannia,quam nunc Angliam vocant, principi,vnde ipſa traheret originem. In quod poſtea periculum deuentum eſt, atq; adeo de nuptijs actum erat, niſi puella, alium virũ ſe, q̃ Alfonſum accepturam pernegaſſet. Et hoc iam declarato Aragoniæ rege Ferdinando,nedum ideo adhuc priuatam vitam agente nõ metueretur, ſed quemadmodum præter ſpem Alfonſo regni ſucceſſio obuenerat: iterumq; præter opinionem de manibus

exciderat. Ita ad poſtremum præter ſpem opinionemq́ regnum aliud adeptus eſt: vt iam tunc a pueritia varietatem fortunæ, quam pleraq́ vita expertus eſt, auſpicaretur. Sed de Alfonſo poſterius late dicendum erit; nunc ad patres reuertamur. Non fuiſſe autem abhorrentem ab re bellica Henrici regis animum, vel ex eo patet, q̄ affecta valetudine comparauit exercitum, quem aduerſus Granatenſes educeret, atq́ eduxiſſet, niſi grauante morbo celerius opinione hominum exceſſiſſet e vita. Hanc certe ſecum tulit laudem, q̄ pro religiōe bellum ſuſcipere deſtinaſſet. Reliquit autem & filij & regni autores, tutoreſq́ ſecundum reginam, treis ſibi maxime ſpectatos: Sancium Rodericum Daualos, præfectum militię, quo ſine controuerſia, nemo erat illa tempeſtate apud regem, nec integrior, nec ſtrenuitate præſtantior. Petrum Valaſci. & Rogerium Lopizum Stuenigam. Ei defuncto, vbi Ferdinandus cum omni cœtu procerum, regio more iuſta perſoluit: reliquum erat, vt is qui futurus eſſet rex, voce præfecti militiæ nuncuparetur. Quem autem is nuncupauerit, inſtituto patrię, pro rege habetur, & eius vocem cæteri cum læto clamore excipiunt. Sed hic tunc quid ageret hęſitabat, etſi regnum puero datum volebat. Monebatur autem cum ſuo ipſius iudicio, tum procerum populorumq́ fremitu. Non enim eſſe ex vſu regni expectare donec anniculus adoleuerit, ſi modo adoleſcere daretur, cum Ferdinandus iam adultus præſto ſit, expectare qualis puer ille ſit euaſurus, cum aſſit is, qualis voto expetendus eſſe, committere regni gubernacula regijs ſatellitibus: & eum qui ſit rege, patre, fratre, regali animo clarus, excludi a paterno regno, ac ſubijci cum tanta ſobole regij generis, libidini tutorum, vt per ſpeciem adminiſtrationis, in exilium agant, in carcerem conijciant, in necem cum omni ſtirpe præcipitent, quo ipſi impunius tyrannidem occupent, vel fato vel fraude extincto pupillo, vt florentiſſimę domus familia, breui tempore omnis in nihilum recidat. Præſtare igitur vt Ferdinandus ſuccedat in regnum, illudq́ poſtea Mariæ primigenię fratris, Alfonſoq́ primigenio ſuo, quos prius iurauerāt populi, in ſe regnaturos, per manus tradat, aut Ioanni ſi dignior, qui regnet videbitur. Hæc atq́ huiuſcemodi verba exaudiens

præfectus, vt tenebat manu vexillum, ſtabatq; ante Ferdinan-
dum, atq; omnem cœtum, vti ſe omni inuidia exolueret, quẽ,
inquit, me iubes fili regis Ferdinande nuncupare regem? te ne,
an Alfonſum, an Ioannem? Fecit hac interrogatiõe, quod ipſe
erat in aliena, illum in ſua ipſius cauſa arbitrum. Hic reſpon-
ſum illud omnium ſeculorum memoria dignum, & vox æter-
nis literis dedicanda: ac neſcio an niſi in fabulis ſimile factum,
aut par inueniri queat, ſacro quodã rebus humanis exẽplo, vt
diſcerent homines plus pietatem, officiumq; in ſuos eſſe q̃ re-
gnum. Cuius tamen rei fama per omnes ferme terras, non mi-
nus q̃ pro merito eſt peruagata tot cauſis, tanta occaſione, tan
to hominum conſenſu, ad tantam ſpem vocatus, non integri-
tatem animi flexit, non conſilium diſtulit, non vocem profer-
re dubitauit. Sed protinus, ecquem, inquit, alium nuncupabis,
q̃ Ioannem? Quod ſi non audes me imitare ipſum, aſſumpto
in humero infantulo, ſicut erat ſtatura ſublimi, ex loco ſupe-
riore exclamauit: Ioannes eſt rex. dicite omnes, rex Ioannes.
Quam vocẽ admirati vniuerſi & ipſi ſubſecuti ſunt clamantes
identidem, rex Ioannes. Ita Ferdinandus hac conſilij celerita
te, non dato hominibus ſpatio deliberandi, rapuit eorum ex-
cuſſitq; iudicium. At tacite defuncto regi exprobrauit incõſul-
tam ſuſpitionem, qui talem fratrem, ſe quoq; meliorem, non
belle tractaſſet: ac nequid de animo eius in dubium reuocari
queat, omne reliquum vitæ tempus declarat Ferdinandum nõ
aliter perſeueraſſe q̃ incœperat. Poſtea vero q̃ ſuę fidei ac vir-
tutis ſub oculis omnium tale ſpecimen dedit, in ſequentibus
diebus, cum videret apparatum belli ſolutũ iri, ꝙ nemo vnus
ad eam rem adminiſtrãdam ſatis idoneus putaretur, neq; pro-
ceres qui ex alijs nationibus in honorem religionis, ad id bel-
lum conuenerant, decorum ſibi ducerẽt, ſub ijs tribus, aut eorũ
aliquo, militare, ſe ducem pollicitus eſt. Atq; ita volentibus
gaudẽtibuſq; cũctis, ſumma gerẽdi belli ei defertur. Cui ſe co
mitem iturum cũ ingẽti neceſſariorũ manu promiſit Sancius
Rogeus epiſcopus Palẽtinus, non indecorũ ſibi exiſtimãs pro
religiõe arma tractare: vir maximi animi, maioriſq; & conſilij
& fidei. Hoc communi amico niſi Ferdinãdus ac regina inter
ſe tranſigũt, vt dimidium regni, qua parte ad hoſtes obiectum

eſt,velut fiduciarum ditioni,ac procuratiõi Ferdinãdi cedat, ſuumq; munus ſit rem bellicam adminiſtrare: cætera quæ extra periculum poſita ſunt,reginæ obtemperent. Interea rex barbarus,qui contra ſe parari bellum acceperat, poſtq̃ de langore, mox de obitu regis certior factus eſt,defunctum ſe periculo exiſtimãs, incœperat iam nonnihil de cura remittere. At vbi delectum Ferdinãdum ducem comperit,vel magis timuiſſe dicitur,q; non per alium,vt rex fuerat,ſed per ſe eſſet bella geſturus,illoſq; ætatis ac virium flore oſtentaturos virtutem, quoad poſſet per occaſionem vt ſe dignum auo, dignum patre, dignũ fratre, dignum etiam regno, indicaret. Annixurus quoq; vt ſibi & autoritatem,& potentiam compararet:igitur ad tranſmarinos reges mittit vt primo quoq; tempore traiiciant auxilia,& omni humana ope iuuent, Hiſpanam circunciſionem, aduerſus incredibilem Chriſtianorum multitudinem. in ea enim re poſitum decus generis religioniſq;, ne aut in ſeruitutem redigantur,aut ſacra,ni trucidari malint,mutare cogantur. Etenim hunc regem,tranſmarini ſacroſanctum & ſentiunt,& nominãt,q; pro tutela religionis oppoſitus eſt cõtra vim Chriſtianam, in ceruicibus ſuis imminentem. Ipſe q̃ maximas poteſt, equitanis, peditaniſq; copias cogit:omnes aditus,qua vẽturos hoſtes ſuſpicabaĩ intercæpit,interciditve, præſidia diſponit, oppida, caſtellaque foſſis, aggeribus, propugnaculis,turribus,ſtationibus,munit:omniq; & tormentorum,& telorum genere inſtruit. Noſtro autẽ imperatori maiorem multo belli molem fore, ſi tranſmarina mittantur auxilia, videnti : prima curarum fuit claſſem comparare, atq; eam ad rationem temporis inſtructam habere. Itaq; epiſcopũ Palentinum,& Laurentium Zuarem, magiſtrum ſancti Iacobi, & generum eius Garſiam Fernandum, ſecundum a magiſtro, quem magnum commendatorem vocant, cum maxima copiarum parte pręmittit. Ipſe Iſpali ad maturãdam claſſem aliquot dies conſumit: quid faciendum ſit,pręfectum, is fuit Ioannes Henrix,docet. Summa hęc fuit,non minus pecuniam ad hoſtes,q̃ equos,arma,milites ſubuehi prohiberet. Nam his corpora aduerſariorum armãtur, vireſq; addũtur: illa noſtrorum animi plęrunq; tentantur,& velut exarmantur, & noſtrę

rationes in diſcrimen, perniciemq́ deducuntur, vt poſtea re ipſa compertum eſt. His confectis, Ferdinandus cum reliqua parte exercitus venit ad caſtra, quæ erant poſita ad Setanil= lium, quod oppidũ in media conualle, imminentibus vtrinq́ rupibus, collibuſq́, deſpicitur. Ab vtroq́ latere, extra teli ia= ctum, & licet in depreſſo loco ſedeat, tamen in edita aliquan= tulum, & circũciſa petra, ſitum eſt. Flumine cuius idem quod ipſius oppidi eſt nomen, petræ radices ſubluente pene circun= fluum. Deniq́ & natura & opere egregie munitum, ad orien= tem Granatæ vergens: & iam appetebat ſolſtitium æſtiuum. multum enim temporis exequijs apparandis, conſilijs haben= dis, rebus componendis, extractum erat. Ibi pro ſitu loci, quo= niam cæteris tormentis, parum profici videt Ferdinandus, tur rim quæ muro admoueretur, excitare inſtituit: magnum opus & laborioſum. quippe ab eo loco expugnanda vrbs, qua tantũ aditur, qui locus non minus celſo muro, ac turribus, q̃ reliquus ambitus amne tutus eſt. Interea cum turris, muſculi, vineæ, cę teræq́ machinæ, vt cuiq́ datum negotium eſt, fiunt. Ferdinan dus præter quotidianas expeditiones, cum eadem copiarum parte, cum qua venerat, oppida duo, Prineam, & Pegum, pau cis diebus expugnat: erant enim parua. Tum oppidum Za= ram aggreſſus, poſitis ante portam caſtris, aſperrime oppu= gnat, magnoq́ cum periculo, multiſq́ cum vulneribus quoti= die dimicabatur, & vtrinq́ nonnulli cadebant, cum noſtri pri= mum replere foſſas, deinde arietibus muros ſubruere, poſtre= mo ſcalas admouere: illi contra his omnibus noſtros prohibe re niterentur, nec niſi tormentis res, atq́ omni genere miſſi= lium, agebatur. Sed oppidani tinctis veneno ſagittis vtentes, noſtros ad vſum veneni viciſſim compulerunt. Tandem hinc machinis diſcuſſa muri parte, illinc ariete ſubruente turrim, intra triceſimum diem, ex quo die obſidere cœptum eſt, de= ditionem facere coguntur, vt cum binis veſtibus demigrent. Erant autem ad tria millia permiſcui ſexus, ætatiſq́, vrbs mi litibus in pretium laboris, & vulnerum diripienda conceditur. Tranſcribunturq́ ibi incolæ, eiſq́ ager Prineanus, Peganus, Zaranus, pro cuiuſq́ conditione, ac merito diuiditur: ſed ita vt nemo Agarenam linguam teneret, pro colono admittere=

tur: nequando ſermonis commercio Chriſtianis ac barbaris, intercederet cõſuetudo: quippe ad proditionẽ facillima occaſio. Hos Granatam verſus abeuntes, & propter vxores, paruuloſq; liberos ac ſenes, tardius iter facientes, Didacus, Demanus Adelittus, comparata omni Almuganeorũ manu, de quo genere hominum poſtea dicemus, profectus a caſtris Setanilſijs, quæ aberant decem millibus paſſuum, aſſecutus eſt in anguſtijs quibuſdam, & ad vnum omnes occidit, ſiue odio gentis, ſiue prædę ſpe, ꝙ crederet eos aurum ferre, ſiue vlciſcendæ iniuriæ alicuius gratia, ſiue alterius perſuaſu, in victoris inuidiam. Eum reuerſus Ferdinandus cum ad pœnam depoſceret, ac primos ſociorum, interponebant pleriq; preces, vt veniam daret, quorum aliqui eo impenſius abſolutum optabãt, vt inuidiam in Ferdinandum conflarent, qui tantum captiuorum e manibus dimiſiſſet. Hoc autem negante ſe veniam dare poſſe, niſi fama periclitari vellet, ac fidem datam rupiſſe: reſponſum eſt a multis partibus, non permiſſurum exercitum, ſanguine Chriſtianorum, canibus illis parẽtari, reſq; iam ad ſeditionem ſpectabat. Ferdinãdus qui ſciret multos adeſſe qui inuiderent, multos qui odiſſent, multos qui ob factioſam potentiam, non poſſent a ſe, vtpote recenti duce, in officio teneri, pronunciauit, Didacum, ſocioſq; ſe donare quidem capitis impunitate, ſed non tamen crimine abſoluere, ac quantum in ipſo eſſet, vnum Didacum ignominia notare, vt cum omnibus quæ peccauit hac leni multatione decidat. Iam tum apparebat contumaces nonnullorum eſſe animos, & gloriæ ducis aduerſari. Sed huic eo tempore opus erat diſſimulatione & lenitate non ira aut ſæuitia. Dum hæc in mediterraneis aguntur, præfectus claſſis duas triremes dimittit, quæ ſiquas in traiectu barbarorum naues viderint, intercipiant, vt quid apud hoſtes agitur explorent. Ille paucis diebus biremes duas Maurorum, curſum in Hiſpaniam tenentes, nocte inſequuntur. Quarum altera quæ pergere auſa eſt, cum tota nocte eluſiſſet, demum albente cœlo, in poteſtatem triremium venit, & ſe cum ſocia miſſas dicit, nunciatum quam ad diem præſidium expectaretur, percunctatumq; vtrum ſemel rex Granatẽſis, mitti auxilia vellet: an quod tutius per partes & furtim.

Altera vero conuerſa velificatione, eo vnde venerat relata, nũciat mare obſideri ab hoſtibus, quot autem nauibus inexploratum habere, duas ſe tantum Liburnicas obuiam obtuliſſe, cæteras putare in occulto eſſe, ſociam non dubitare a duabus intercæptam. Hæc vbi hoſtis accæpit, non per partes, ſed ſemel tota claſſe agendum ducit, & eo diligẽtius naues inſtruit: ornatq; : q; Hiſpanas iam in ſalo eſſe audiebat, quas fallere toties in traiectu non poſſet. At noſtræ continuis poſtea diebus prenauigantes, omnem illam Africæ oram, vt certius rem explorent, comprehenſis aliquot nauicularijs negotiatoribus, diſcũt accelerari nauium apparatum, quæ in Hiſpaniam ſubſidio mittantur, ac duas & viginti triremes iuſta magnitudine, ac iuſto numero militum, quatuor eadem forma, ſed grandiores cum ſexagenis ſingulas electiſſimis equis. Hoc exploratos noſtræ confeſtim ad ſuum locum reuerſæ, lembum iterum cum ſecundo nuncio, ad præfectum mittunt, qui rem doceat. Præfectus non ita multis diebus ceteras naues in ſalũ deducit, ad eundem forte quo hoſtiles erant numerum. Paratiſq; iam antea rebus omnibus inſtruit, armatq;. Ad hæc complures onerarias cum commeatu ampliore, nequando mittendum pro eo longius foret, cumq; machinis, ſiqua ad mare oppida expugnanda eſſent. Comitabãtur autem has q̃plura nauigia minora, Nec diu poſt q̃ tranſitum obſidere cœperant expectatum eſt. Nam vix ſexto die, duæ Liburnicæ noſtrarum quæ procul magis q̃ cæteræ a freto aberant, ſub ipſum ſolis ortum, conſpicantur claſſem hoſtium non longius a ſe q̃ duodecim milibus paſſuum, nec a terra q̃ bis tantum. Datoq; protinus, quod conuenerat ſigno, ſociæ venire feſtinant ad tranſitum, quia hoſtiũ proras tendere vident, occupant, leuatiſq; armamentis, ac ſuſpenſis remis, parati expectant, vt aut retro tendere, aut priuſq̃ litori appellant, conſerere manus cogantur. Et iam erant dimidio fere, q̃ ab initio viciniores hoſtibus, modo quieſcentes, modo lente remigantes, atq; interim, ita præfectus iuſſerat circiter iam horam diei ſecundam cibum ſumentes. At Maurus cum ad primum conſpectum totius claſſis aliquantum vela demiſiſſet, nonnihil vel in deliberando, vel in præparando ſe ad bellum, curſum repreſſiſſet, nauigationem deflectit,

eo conſilio, vt triremes ab alijs ſeiungat, quæ ſubſidio remorum carerent, ne cum tot pariter nauibus ſibi ſit dimicandum. Ita complicatis velis in aduerſum pene ventum, ſecundum terram remigare pergunt. Præfectus cognito dolo, alio inuicem dolo vtendum putat, confeſtimq; & q̃ maxime poterat furtim ſtrenuiſſimum quenq; ex alijs nauigijs, in trireme accitum, iubet occulte quieſcere: nauigiaq; ipſa de induſtria ſegnius ſequi, quaſi ſubſequi nequeant: dehinc cæteris præcipit cum ſignum dabitur, non niſi remiges, quo multitudo diſſimuletur, exclament, veluti ſumpto animo, quia illi fugere videantur. Vehementius autem a noſtris, qui aſſequi cupiebant, q̃ ab illis remigabatur, qui & hoſtes fatigare volebant, nec ipſi cum triremibus pugnam detrectare, ſi aliter eo quo tenderent, peruenire nō poſſent. Cum iam prope tribus ſtadijs noſtri abeſſent, niſi ſicut erat conſtitutum clamorem tollunt. Illi omiſſis remis vela faciunt, conuerſiſq; proris Malacam petūt. Noſtri quoq; idem faciunt, breuiq; tempore a ſuis remotiores, q̃ ab hoſtili terra, hoſtem adipiſcuntur. Tum ille, prout præceptum ſibi erat, ne a latere, aut a tergo noſtris nauium ferıretur, quantum poteſt obuerſis proris, aduerſas poras excipit, imbre ſagittarum ad ipſum incurſum, vtrinq; in alteros emiſſo. Mox coniectis ab Hiſpano in quancūq; dabatur Africanorum nauem, ferreis manibus, res nō tam ſagittis, ac iaculis, q̃ pilis, iaculiſq; gerebatur, vtriſq; non modo pro gloria, imperio, libertate, vita, ſed etiam pro religione, annitentibus. Addebat non leues illis ſtimulos, ꝙ in conſpectu ſuorum, & de eorum quoq; ſalute ac libertate pugnabant: quos auxilia diu expectantes, deſertum iri nefas videbatur, Sed Hiſpani & robore, & numero, & religione ſuperiores, magnam multitudinem barbarorum trucidant, plurimiq; in hoſtilem claſſem inſilientes, paſſim cędūt, capiunt, mergunt, aquis late cruore infectis. Tandem aliquot nauibus expugnatis, cæteri effuſa fuga terram petunt, areniſq; proras impingunt: malentes vitæ, q̃ claſſi famæq; conſulere. Ita victi, atq; exuti, quia victores atq; inſtructi nequibant, Granatenſibus auxilio venerunt. Hæ naues partim ab ipſis, ne a victoribus retraherentur, concrematæ ſunt, partim a noſtris, ꝙ eas extrahere non poſſent, cum ex turri Carbona-

ria,quæ eſt in litore Malacæ, illuc enim impactę ſunt,defen-
deretur. Decem ex omnibus,aut in pugna,aut in fuga cũ ſuis
remigibus,nautis,militibus,atq; omni armatura, captæ ſunt,
Præterea duæ hippagines integris equis,ornamentiſq;: Nam
totidem ex omni claſſe, cum rem inclinare vidiſſent,occupa-
tis aliis,atq; ſatagentibus, fugæ ſe mandauerant : quas poſt-
ea claſſis Portugallenſis,cum Septam oppidũ in anguſtijs fre
ti poſitum inuaſit,repertas in ſicco,deduxit vacuas atq; abdu-
xit. Rex Granatenſis vbi accepit ab auxiliariis ſuis,pręlio na
uali male pugnatum,quoſdam nõ ex infimo loco viros ex no
ſtris corrũpit auro,quos ſciebat animo alieno a duce eſſe. Ab-
ſtinebo nominibus eorum,quos enim nemo pro certo peccaſ-
ſe conuicit,malignum ſit a me,veluti certi criminis, condem-
nari, & quos dux ipſe putauit ſubticendos, ego quoq; ſubtice-
bo. Verusne rumor,an fictus fuerit,ii quos rumor tetigit,ipſi
viderint : ſatis certe dedecoris ſuſtinuere ex ea infamia. Cre-
diti enim ſunt ita rotas, axeſq; quibus turris innitebatur per
certos homines vitiaſſe, vt ad primum ſtatim motum turris
ſubſideret. Hoc ſatis ad impediendum,atq; eludendum,illius
anni conatum eſſe videbatur,ita vt in reliquum tempus infer-
re bellum Ferdinandus,aut non auderet,aut nõ poſſet,aut mi
nus commode poſſet. Turrim autẽ reficere etiã ſi cordi eſſet,
ſi perfidia ſociorum non diſſuaderet,ſi temporis ſpatium pa-
teretur : tamen rem frumẽtariam,qua maxime laborabat exer
citus,non permiſſuram,exiſtimabant. Siquidẽ multo exilior
expectatione hominum,illa æſtate meſſis fuerat : & exercitus,
ex dimidio erat maior q̃ pro commoditate, adeo multitudo
ipſa,nonnunq̃ ne victoria potiamur in cauſa eſt. Ferdinandus
vt lætus ex nauali victoria,bonæq; ſpei,ac fiducię plenus,cum
iam machinæ ad finem perueniſſent, ita ſolicitus ob penuriã
rei frumentariæ,non prius de expugnatione oppidi,vbi non-
nihil dura proponebatur dimicatio,agendum conſtituit,q̃ mi
lites animo ac corpore refeciſſet,pręda ingenti boũ,atq; ouiũ,
nam ſubtractus militibus cibus,non modo membris vires,ſed
etiam animæ, quæ magis q̃ corpus pugnat, vis ſubtrahitur.
Paſcebantur autem ferme omnia pecua Granatenſium in val
le Cartanę,triginta a Setanillio millibus paſſuũ. Hanc omnẽ

multitudinem ſi poſſit, aut quantam maximam poſſit, erat ad triginta millia capitum bouini pecoris, & quinquaginta ouiũ, vt abigat, negotium dat Laurẽtio, & Garſiæ, quos ſupra diximus. Illi cum quatuor milibus equitum, leuiter armatorum, totidemq́ peditum profecti, quinq́ & viginti milliaribus confectis, noctu in valle quadam altis coarctata montibus, ſilẽtio ſede capta quieſcunt, ac de quarta vigilia, recẽtibus equis, iter peragunt, relicto, ad cuſtodiendas montium fauces, præſidio duum millium peditum: non quia eadem via reuerti conſtituerent, ſed vt ab hoſte conſpecti, ij qui montes inſediſſent, ſpeciem præberent prædatoriæ manus, illac reuerſuræ, ignari tamen ipſi cõſilij ducis ſui. Sed in difficili re, domeſtici quoq́ celandi ſunt, & perinde atq́ hoſtes fallendi: Pręclareq́ cum exercitu, ac populo agitur, ſi dum maiori parti bene conſultum ſit, minori male conſulitur: quanq̃ non defuit ad eripiendos e periculo ſocios cura, poſtq̃ prius conſilium fortuna approbarat. Facto ex improuiſo, in greges armentaq́ Laurentius incurſu, ſpatij ſatis ad cogendam prædam habuit, priuſq̃ ingens manus hoſtium, in apertis campis eum poſſet inhibere. Plurimi vel viſo præſidio, vel ex aliorum voce cognito, eſſe ad introitum vallis, qua prædones veniſſent, illuc qua cuiq́ proximum eſt recurrũt, vt reuertentem cum præda hoſtem intercludant, exuãtq́. Laurentius interea collocatis in medio armẽtis, gregibuſq́, longiore via, ſed tutiore, caſtra verſus curſum intendit: oues quas ſequi nequibãt, præter paucas, quas aut in equis, aut in humeris occiſas, diſcerptaſq́ ſocij ferebant, omnes omiſit, iubens ſuos illis parcere, tanq̃ aliquando commodius prædæ futuris. Ambo autem cum maiori equitatus parte curabant, in poſtremis Laurentius, & Garſias leuia cum inſequentibus aſſidue certamina conferentes. Et cum aliquãtum proceſſiſſent, vt ab inſequendo hoſtem cohiberent, & ſocijs, ſicut coniectura colligebant, aut circumſeſſis, aut circunſedendis ſuppetias irent: Garſias cum dimidio poſtremi equitatus redit: eos qui ad inſequendum properabant, in via fundit, fugatq́, & ad ſocios admiſſis equis peruenit, iam ſatagentes, & fraude locorum ab hoſtibus circumuentos: ſed conſpecto equitatu, qui iam ſubibat vallẽ, opinatus hoſtis, adeſſe omnes

cum præda, vndiq; per decliues colles, cum clamore decurrerit, tranſitu prohibiturus. Idem quoq; noſtri, qui relicti fuerant, arbitrati, & a præſenti periculo nõnihil relaxati, recepto animo & ipſi deſcendunt, breuiq; ſuis iunguntur. Hic in ea valle acre prælium ſurgit: illis quaſi præda traducenda eſſet annitentibus, noſtris anguſtias diſcrimenq; ſenſim inter pugnandum euadentibus. Garſias dum in medijs telis verſatur, ſiniſtra ei veru tranſfoditur. Tandem multis acceptis vtrinq; vulneribus, aliquot ex noſtris, multis ex altera parte interemptis, ſe in tutum recepit, ſiue q; hoſtis ſubſequi prædam putaret, quam recuperare malebat, q̃ cum iſtis abire volentibus, periclitari fortunam belli, ſiue q; ad eos, qui abigerẽt pecora, redire cenſerent magis ex vſu eſſe, ſed iam illi quoq; tuto abibant. Ita vtriq; diuerſis ex locis, ſub idem fere tempus, tertio q̃ profecti ſunt die, qui fuit Iouis, in caſtra, hora pomeridiana peruenerunt. Ea carne ſe exercitus illa nocte, quam peruigilẽ, comeſſando atq; perpotando traduxit in præteritum pauit, reſeruatis in duos inſequẽtes dies iocinoribus, q; diceret iocinora apud eos pro carne non eſſe. Compluribus diebus ea ſagina refecto exercitu, cùm iam omnia in procinctu eſſent, Ferdinandus primo die, productis muſculis, foſſam exteriorem repleri imperat, quo poſſit muris admoueri turris. Sed maiore negotio, ſecunda foſſa altero die oppleta eſt, oppidanis nõ modo miſſilibus, vt priore die fecerant, impedire conantibus, verumetiam eruptione facta, ſecuribus, ignibuſq;. Virtus tamen militis, & ſpes oblata diripiendæ vrbis, omnia impedimenta vincebat. Tertio autem die, cum omnes copię in armis eſſent, paratis machinis, alijs ad ſubruendos muros, cum hilari vociferatione, turrim, quam extruxerant, qui iuſſi erant, moliri cœperunt. Ea ad primum ſtatim conatum ſuccumbentibus axibus, mox rotis, tota ſubſedit, & cum magno metu, periculoq; eorum, qui & deſuper, & prope erãt, reddito ſonitu pependit, acclamãtibuſq; ad ſubſidiũ pleriſq;, ij qui incluſi erãt, prodire feſtinauerunt. Ad quem tam inopinatum, vtriq; parti caſum, noſtri ſtupuere, dolere, pudere, inter ſe lamentari, detrimenti tantum, quod accipiebant, dedecuſq;, ac queri proditionem, & muſſitare, quiſnam autor proditionis fuiſſet. Exul-

cerabat quoq; hanc indignationem lętitia, atq; obſeſſorum, qui ex tanto ac tam præſenti diſcrimine erepti, animos tollebant, ferocioreſq;, quaſi viciſſent, ſe oſtentabant: deũ pro ipſorum cauſa pugnare iactantes. Nam numen adfuiſſe, nõ caſum, aut fraudem interceſſiſſe exiſtimabant. Omnino nuſq̃ magis impie, atq; inexpiabiliter proditio graſſatur, q̃ in bello cõtra religionis hoſtes. Vbi quę ſibi ſucceſſerunt proſpera, ſcelere noſtrorum, ea diuinitus eueniſſe interpretantur, tegẽte proditionem in poſterum quoq; tempus, eo qui ad prodendum noſtros ſolicitauit, atq; induxit. Ex quo fit, vt tam prompto illi animo in bellum ruant, cupidiores interdum inferendæ plagæ, q̃ cauendæ, q; perſuaſum habent, ſe & occiſores, & occiſos in bello, magnam apud ſummum deum mercedem adepturos. Perculſus tanto caſu Ferdinandus, adhibet in conſilium fideliſſimos quoſq;, & ad eos refert, quid conſilij ſit ineundum. Dura inibatur ex omni parte ratio. Inquireret ſontes, quos magnos viros eſſe ſuſpicabatur. At ne Adelittũ quidẽ potuerat vlciſci. Reficeret turrim, At magnũ diſpendiũ, & vt in fame magis ac magis inualeſcente, in dies militũ cõtumacia proponebatur. Rediret infecta re. At nõ aliorum culpa, ſed ducis argueretur. Tunc Sancius epiſcopus, Ego, inquit, Ferdinande a ſapiẽtibus viris accepi, vbi neceſſe eſt aliquid fieri, aut cõtra, vbi quid fieri poſſibile non eſt, ibi nullum relinqui conſultationi locum. Nos Setanillium obſidemus, fames nos obſidet, & quidem arctius: cum qua niſi quacunq; ratiõe decidimus, vereor ne nos ante expugnet, q̃ a nobis oppidum expugnetur. Quod ſiquis morbus aut peſtilentia in tuo exercitu contigiſſet, profecto de mutando loco, atq; recedendo non dubitaremus. Nunc fame in nobis orta idem facere dubitamus? plus q̃ peſtifero morbo, & quę ad maiora ſcelera homines inducit, q̃ vllus morbus. Deficit nos res frumentaria, nec ſuffici aliunde poteſt. Cedamus igitur neceſſitati, & quod effici nequit, non inſtemus efficere. Neq; eſt q; iſtum diſceſſum putes tibi deformem fore. Tu terra mariq; victor redis: tu breui tempore maiora multorum opinione feciſti, tu quãtum in te eſt oppidum hoc expugnaſti: q; in manum tuam non venerit, id non tibi ſed temporibus, ſed ſterilitati, ſed perfidiæ ſociorum, aſſignãdum eſt. Pro re com-

perta habes dolum verſatum eſſe in turri ſubruenda,& pro cōperto habeas,licet neq; aliter in reliquũ tempus expectes,non iam in turri,ſed in tuo capite. An huc vſq; progredi contentã ſceleratorum audaciam cenſes? Erras ſi minoris audaciæ putas hoc feciſſe,q̃ tibi venenũ dare. Viuo rege cum procul abeſſes, a rebus agendis,tamẽ multos patiebaris inuidos,& qui te perditum vellent,quid eos nunc facturos ſuſpicaris? Quos maiorem ipſorum ſpe,potentiam, gloriamq; adeptus, offendis, ac torques. In quos ſi inquirere cœperis,quãuis non tãtum in his præſentibus crimen eſſe arbitror,ſeditionem in caſtris excitaueris,iocundũq; hoſtibus ſpectaculum prębueris,& extremum huius militiæ actum fœdaueris, plus habiturus apud populos detractionis ex aſperitate vltionis,q̃ beneuolẽtię & laudis. Relinque itaq; eos,qui te,qui nomen Hiſpanum,qui religionem læſerunt,hominum iudicio rumoriq; puniẽdos. Quod ſi neq; penuria rei frumentariæ neq; ſociorũ perfidia nos manere permittit,& ſatis magna cum gloria redimus,quid agendum eſt, niſi vt te domum recipias,comparaturus in proximum annũ, & fideliorem tibi,& cõmodiore numero manũ. Hæc vbi Ferdinandus audiuit,iuſſit in quartum diem profectionẽ pronũtiari. Interea ne læta omnino profectio eſſet hoſtibus,circũiectos agros,ferro,igniq; vaſtari: quibus ob ſpem potiundi oppidi hactenus parcitum erat. Tertio die fumantibus quoquo verſus ex incẽdio Setanillianis agris,profectus cum omnibus copijs Ferdinandus vbi in campum Mauri peruenit, vnde omnem exercitum ſubijcere oculis poterat, inijt numerum militum,recenſuitq;:quod in aduentu non fecerat:equitum ad triginta,peditum ad ſex & octoginta millia. Quod vbi egit,partem miſſam fecit, partem ad certa loca hybernaturam dimiſit. Atq; ita diuerſis itineribus, vt cuiq; aut commodum,aut imperatũ fuit,diſceſſum eſt. Dimiſſis copijs Ferdinandus ad curanda opera pacis animũ intẽdit,& vbi apud populos principeſq; venerabilis magis atq; charus iuſtitia ac ſapientia effectus eſt,bellum reparat, coacto exercitu, non ex potentiſſimis ducibus,magna queq; manu ſequente,ſed ex medio ordine hominum probatos,non multos ducentium,cum minimo lixarum,calonũq; numero. Nam hoc genus caſtra auget non aciẽ.

Ideoq; multo maior hic q̃ ſuperior fuit exercitus: ſed tãto vtilior, ad ſedecim tantum millia equitum, quadraginta peditum. Rei quoq; frumentariæ, nam inſequens annus fertilis ſane fuit, ita proſpectum eſt, vt nulla in parte Hiſpaniæ minor q̃ in caſtris, aut penuria, aut caritas eſſet. Claſſis autem eo anno nulla in ſalo, pręter duas naues ſpeculatorias, fuit. Nam barbaro aliam reficiendi, aut conſiliũ non fuit, aut fiducia defuit. Veruntamen per omne interim tempus, Africani principes in Hiſpaniam clandeſtino traiectu, militem atq; arma ſummiſerant, prouidentes rei Hiſpanę, ſi rurſus bellum a Ferdinando inferretur. Hic cum Iſpali hyemaſſet, iam vere ineunte, edicit omnibus decurionibus, tribunis, præfectis copiarum, vt in diẽ certum, præſto ſibi eſſent ad Eiſam, quod eſt oppidum finitimum hoſtibus. His interea diebus Helianora vxor, rariſſimi exempli mulier, quotidie antelucana diligentia, nudis pedibus, duarum tantum familiarium comitatu, viſebatur ire ad ædem diuæ Mariæ, cognomine cuſtodientis: quia maiorum memoria, delapſo illic in puteum infantulo quodam, ad inuocationem matris, mota matre domini, ſuccreuit ad oram vſq; putei aqua, & incolumem filium matri reſtituit. Hanc in ipſo digreſſu maiorem in modum anxiam Ferdinandus cohortans, quid tu, inquit, vxor tantopere ſolicitudine mei, te affligas? Deus quem ſemper religioſe coluimus, & cauſa optima propter quam nunc in expeditionem eo, & apparatus belli, & fides ſociorum promittunt me tibi, cum victoria reuerſurum. Ex quo te bono animo eſſe, & non demiſſo decet: ne maritum in hoſtes euntem, infauſto proſequi omine iudicarę. Nã deſiderium mei ſolabere aſpectu, colloquioq; communium liberorum. Ex quibus Alfonſum abs te, ne ægrotum animum exulcerem, nolo abducere: fraudoq; me ipſum voluptate, vt tu ea fruaris. Caueq; ſi me amas, ne liberi noſtri, ex tuo mœrore mœſtitiam contrahant. Qualis enim aſpectus eſt matris familias, talis & totius familię eſt. In qua cohortanda, accurãda, ſuſtinebis etiam vires meas, & in hac te militia exercebis, cum ego pro religione, pro gloria domus, pro amplitudine veſtra, in alia militia ago. Tu vero mi Alfonſe, et ſi iucundiſſimum mihi erat indulgere tibi cupienti tyrocinium ſub patrę.

duce, tamen ne matrem ſolicitudine tui maceres, apud eam manebis, donec rebus proſpere ire incipientibus, illa te venire permittat. Interea perge, vt facis, dare operam virtutibus: & in primis affectum quem mihi pręſtabas, in matrem confer. Cito autem vt ſpero, & opto, te e caſtris accerſam, quo particeps ſis paternæ laudis. Hæc locutus, filios deinceps amplexus, oſculatuſq; abijt cum flore copiarum vexillis præcedentibus, quorum primum habebat imaginem domini noſtri in cruce pendentis, alterum matris eius, cum angelo Gabriele, conceptum ſpiritus ſancti annunciante. Tertium ſancti Iacobi, quartum erat regni: deinde reliqua. Atq; hoc ordine a cætero exercitu exceptus eſt, vbi cũ pauculis diebus ſtatiua habita eſſent, Anticheram verſus, quæ ad Aquilonem Granatæ vergit, caſtra mouit. Cumq; in agrum hoſtilem peruentum eſt, magna vis ferarum excitata eſt, ex conſuetis locis propter diutinam, vt fit in bello, deſuetudinem ruſticorum ab agris. Quæ fere ab agmine armatorum, in quod inciderãt, fugiẽtes, cum in aliud, & ſubinde aliud incurrerent, fugatæ, atq; exterritæ hominum vociferationibus, tandem conficiebantur, aut viuæ pręſertim defeſſæ fugitando, in poteſtatem multorum, manuſq; veniebant. Cum aues etiam multæ, tantis vndiq; vocibus, inuicem ad capiendam venationem adhortantium, confuſæ, atonitęq;, ac toties reuolando defatigatę, aut haſtis in aere percutiebantur, aut manibus humi rapiebantur. Hunc in modum milites ludibundi victoriam ob id prædamq; augurantes, vt eſt illa natio augurijs dedita, in conſpectum Anticheræ venerunt. Eſt autẽ id oppidũ ad radices collis accliuæ, cuius arx ſaxo extructa in decliui ſupercilio vrbi imminet, diſcluſa ab altiore colle, qui perpetuis mõtibus, ad iuga Granatæ excurrit. Mediã vallẽ, proxima petra fluuius magnis gurgitibus erũpẽs, ſecat, intra teli iactũ vtriq; colli vicinus, & muros, qua parte in plana ſe porrigũt, radẽs flexo alueo. Dicebatur aliquãdo a ſuperiore colle veniſſe auxilia Anticherẽſibus, cũ obſiderentur, eoq; nõ redactos in deditionẽ, cũ cibis iã armiſq; defecti eſſent. Hũc locũ cũ imperator in primis occupandũ duxiſſet, epiſcopus ſibi id negotij deſumpſit, eumq; foſſa primum, & vallo in ſequẽtibus diebus, per otiũ muro, ac materia ad ſtaturã homi-

nis circundedit. Idem fecit in inferioribus Ferdinandus muni tionibus, quantum dabatur mœnia concludens, crebra nũc huc nunc illuc oppidanorum eruptione opus diſtinente. A tergo partim iuncti carri claudebant, partim foſſa & vallum. His cõ fectis, aquatione ex fluuio oppidanos prohibere cõſtituit. Nã intra muros, vnus puteus tantum eſſe non ignorabatur, & is amarioris aquæ, quales fore cæteros, ſi plures fodere oppida= ni tentaſſent, credibile erat. Quotidie autem acre prælium cõ ſerebatur, nec interdiu tantum, ſed noctibus quoq;, cũ illi por= ta, quæ ad flumen fert, egreſſi aquarentur. Et auertere quidem curſum fluminis imperator volebat, ſed plurimus proponeba tur labor, ac plurimorũ dierum: verũ mallebat milites in alio exerceri opere. Itaq; de ſecunda vigilia, pręparato ceſpite, ac materia ãte portã, in citeriore ripa aggerẽ iaci iubet, ac ſtatio= nem muniri, collocatiſq; tormentis, cum ſagittariorum cohor te, egreſſu portæ oppidanos prohibuit. Qua ex re actũ de ſa= lute obſeſſorum erat, niſi magiſtra inuentionis neceſſitate a ſuperiore aluei parte, ſuffoſſa tellure, aquam deriuaſſent, quæ curſum, ne res deprehenderetur, non perferret. At nequa via furtum hoſtibus ſuboleret, totis noctibus de muro carrucis, ad capita vectium conſertis, quibus funes ad vaſa alligati inerãt, aquabant. Interea labore aſſiduo excitabatur machina, duo de viginti carris impoſita, proceram ſcalam ſuſtinens, pronam nonnihil atq; pendentem, vt ſtante extra intimam foſſam, ma china procumbens, ſcala ſeſe in muros, aut in turrim vſq; por rigeret, lata ab imo ad ſummum, decem pedes, ita ſublimis vt in ea centum armati poſſent inſiſtere. Subterq; intra machinã, quaſi in equo Troiano, totidem alij latebant, poſt illos prio= res, ſi turris obtenta eſſet, aſcenſuri cum miniſtris, rebuſq; ad expugnationem, ad refectionem, ad curationem vulnerũ, pla= garumq; neceſſarijs. Duæ præterea minores vtrinq; machinę, quaſi comites, ſenis innixæ carris, ex vtraq; ſingulis ſurgenti= bus trabibus, inſtar naualium malorum, quæ caueas in vertice, & vt nunc in nauibus fieri videmus, velut capita ferebant, re= cepturas quaternos arcubaliſtarios, iam delectos, & inter om= nes pręcipue inſignes, quorũ ſinguli ictus, ſingulis aureis dona bantur: ita vt bini tenderent per vices, bini ſagittarent: ne quẽ

In muris non modo conſiſtere, ſed ne membrum quidem pro‐ferre permitterent. Fuit autem conſilium ducis, non ad conſu‐mationem machinam perducere, ſed animos hoſtiũ oculoſq; fallere: facta in ſpeciem machina, vt cum compendio tempo‐ris, tum incolumitati ſuorum conſuleret alio genere expugna‐tionis. Ideo enim ratio agendorum cuniculorum, hoc enim ge nus expugnationis inſtituebat, & breuis & tuta habetur: ꝙ ho ſtis nullam ex aduerſo oppugnationem præparat, & incautus, & nõnunq̃ dormiens opprimitur. Sed acri eſt opus diligentia, ne inſidiæ deprehendantur, vt tunc diligenter prouiſum erat. Siquidem ædificatio turris auocabat hoſtis animum ab omni alia defenſiõe, & humus e cuniculis egeſta, poſt eam lignorum molem commode latebat, & ſonus ſuffodientium, ad ſtrepitũ fabrorum non exaudiebatur. Et cuniculi quidem, a principio vni erãt, mox in diuerſa tendebãt. vna via quæ ad turrim effo diendam, altera quæ intra mœnia euaderet, vt pariter ſuccen‐ſa ac collapſa turri, & a cuniculis erumperetur, & ab exteriori bus irrumperetur. Sed vt quotidianis deprehendimus experi mentis, maximas, plurimaſq; opportunitates corrũpi, ac per‐di vel minimis cauſis, ita ibi vſu venit. Nã quidam ex iis, qui in ſtatione ripæ excubabant, forte totum diem in defodiendis cuniculis inſumpſerat, intempeſta autem nocte, cum ad vicem vigiliarum excitaretur a ſocio, & quia ſurgere nolebat, increpa retur, irato ac maiore ſono vocis excuſauit defatigationem, quia illo die ſolem non vidiſſet defeſſus, ac defodiens in ſepul chro ſtans, non iacens, humatuſq; cum nondum homo deſiiſſet eſſe: & cũ effodit cuniculos, ipſe cuniculus factus eſſet. Ea vox a quodam, qui muros e regiõe cuſtodiebat, excepta eſt, vt ſunt acrioribus auribus, qui magis timent, ſtatimq; ad magiſtratus delata. Nec mora, cæteris omiſſis ſumma cura, nunq̃ intermiſ ſo opere, ad cuniculos tertia nocte, quo tempore a noſtris ceſſa batur, peruenerunt. eoſq; quantum proxime caput ipſum po‐terant, obſtruxerunt. & adhibitis cuſtodiis, opus ſubterraneũ, deſtitui coegerunt: & aliud vt ſic dicam ſupramurale, maiori ſtudio peragi. Et iam peractum prope erat, cum barbarus rex dicitur propediem, non modo ſe obſeſſos liberaturum iactaſ‐ſe, ſed etiam obſidentes oppreſſurũ. Sic enim fore, vt non mo

do, q̄ e fide regis erga ſuos, aqua, telis, & nonnihil cibo defe-ctos, ſed etiam q̄ dignitate faceret, & venerat in ſpem hanc, propter immenſam hominum, quam prӕter aduectitiam, ex omni regno collegerat. Nam ſatis conſtat eam ad decem mil-lia equitum, & centum & viginti millia peditū fuiſſe, vix vllis impedimentis, vlliſq; calonibus, ac lixis, complurium mulie-rum comitatu: quæ cum in via, caſtriſq; cibos, tum in prælio potum, ſubminiſtrarent. Adeo nemini virorum vacabat fere niſi pugnare. Addidit etiam facto ſuperbiam barbarus: noluit ipſe huic expeditioni preeſſe, q̄ diceret ab re eſſe, regem, niſi aduerſus regem, exire in bellum. Quaſi vero non ſint, non ſo-lum alij principes, interdum maiores regibus, ideoque rega-liores, vt olim Romani imperatores. Sed certe, qui obſidet alterius regnum, ipſo rege obſeſſo non inferior cenſendus eſt. Ferdinādum enim infantem eſſe Caſtellӕ: ideo aduerſus hūc, duos Granatæ ſe mittere infantes. Metu fortaſſis hoc fecit, quod videri voluit feciſſe conſilio. Semper enim vitia noſtra, honeſtatis aliquo velamento prӕtegimus. Infantes autē in om ni Hiſpania regis filij vocātur: quem morem, vt alia plurima, ſuſpicari libet, ſumptum eſſe e vetuſta Romanorum conſuetu dine, apud quos, vt Hieronymus prodidit, filij etiam grādes, a parentibus infantes vocitabantur. Niſi forte referimus ad Græcos, quorū ſtudia fuiſſe in Hiſpania, reperio, qui indiſtin-cto vocabulo filios, pueroſq; appellant παῖδας, ſicut vxores quoq; atq; mulieres γυναῖκας: quod fieri in pleraq; Hiſpania agnoſcimus. Hebrӕi quoq; filios, iam adultos & viros, vt Da-uid, Abſalonem, appellabant pueros. & ſane puer ab infante parum diſtat, cum infans etiam puer nominetur. Infantum igi tur aduentu palam facto, per tranſfugas quoſdā Chriſtianos, perculſi ſunt animi noſtrorum: tum tanta multitudine, tum quaſi fato datum eſſet, vt dum in eo eſſet, vt caperetur vrbs, tunc ipſi neceſſe haberent ab vrbe recedere. Quos imperator exhortandos exiſtimans, aduocata cōcione, in huiuſmodi ver-ba habuit orationem. Quæ res vobis commilitones mei ſoli-citudinem, ac metum incutit, eadē mihi gaudium, ſiquid mi-hi creditis, pariter & ſpem facit. Spem inq̄ celerioris maio-riſq; victoriæ. Gaudium quidē, quod video nihil ſubeſſe pro-

ditionis in noſtro exercitu. Nō enim tentaret fortunam belli hoſtis, ſi ſperaſſet ſe, vt ſuperiore bello, animos aliquorū poſſe corrumpere. Itaꝗ & meę fœlicitati, & veſtræ virtuti gratulor, ꝙ veſtra pectora, ne ſolicitare quidē auſus eſt. Spem autem, ꝙ deleta ſemel hoſtium acie, oppidum hoc continuo in manus veniet, cætera ſubſequentur: curſus victoriæ ad Granatam vſꝗ perueniet. Neꝗ vero intereſt veſtræ virtutis, quos ex omni mihi numero delegi, quoſꝗ aduerſus, Cyri, aut Darij, aut Xerſis exercitum, educere auderem, extimeſcere hāc regis Granatenſis tumultuariam manū, & ex ignauiſſimis quibuſꝗ collectam, turbaꝗ non viribus, aut ſcientia militari fidentem, atꝗ ex maxima parte inermē, neꝗ tam ad pugnandum, q̄ ad terrendum, aut aliquid per occaſionem faciendum miſſam, cui ne rex quidē ipſe credere ſe auſus eſt, ſine comeatu, ſine impedimentis, ſine bellicis tormentis. Quæ ſi nos triduum intra caſtra contineamus, diſſoluatur ac redire cogatur. Sed deus prohibeat, vt illi nos in caſtris, velut obſeſſos, qui obſidemus cernant, & terrere videantur. Neꝗ ego multis mihi, ſed fortibus, ac bene armatis copijs opus eſſe duxi, cum liceret multis vti. Mihi credite, ſi aliæ, nunc domo nobis auxilio, copiæ aduenient, & meo & veſtro nomine aduentum earum, dolorem auſum dicere, etiam miſſas facerem. Quæ enim laus eſt imperatori, atꝗ eius locis qui gloriæ ſtudeāt, ſi non arte bellica vincant ac virtute, ſed numero? Potiuntur is quidē imperator atꝗ exercitus in hūc modum præda, ſed quæ generoſis animis multo dulcior eſt, gloria caret. At ego vos non modo ad maiorē gloriam voco, ſed ad maiorem etiam prædam. Sicut enim cū maior numerus vincit, nonnulli exortes lucri ſunt, ita cum vincit minor, omnes afficiuntur emolumento. Nam ꝙ quidam dicunt, ſe moueri, quaſi fatale ſit nobis, cum ad expugnandam vrbem ventum ſit, expugnationem ipſam impediri. Id vero inane & ridiculum eſt, quaſi vero res, ſemper eodem ordine eant, cum plerūꝗ videamus, ire diuerſo. An non ſuperiore bello expugnaui Zaram? non alia nonnulla oppida? Ergo non eadem illorum quæ Setanillij fortuna, ita neꝗ erit iſtius. Ecquid ſimile in eo atꝗ in hoc bello? in quo plurimi affuerunt, qui nunc abſunt, aſſunt plurimi qui tūc aberant. Ad hęc in illo

fames, proditio, item naues vtrinqꝫ multæ terreſtris hoſtium exercitus nullus fuit, in hoc eſt affatim ita victus? Fides proce rum, militumqꝫ, naues vtrinqꝫ nullæ, & vtrinqꝫ terreſtres copiæ. Quare ſiquid ſimilitudo aut diſſimilitudo facit, quoniã plurima, hic atqꝫ illic diſſimilia ſunt, diuerſum finem hunc ab illo fore credamus, cõfidamuſqꝫ in eo ſub cuius imagine in acie ſtabimus. Ideo Setanillij potiendi ſpe nos fruſtratos eſſe, vt probata deo noſtra conſtantia, adauctaqꝫ illorũ ſuperbia, aper to bello nobiſcum congreſſos fundamus, cum ſumma & illorum calamitate, & noſtra lætitia, vtilitate, gloria. Quæ cum ita ſint, iſtum indignum virtute veſtra metum, & iſtam ſuperſtitioſam opinionem deponite. Nihilqꝫ aliud niſi de fortitudi ne, de laude, de victoria, de præda, & ante omnia de deo cogitetis. Ego quod ad me attinet, dabo operam ne in duce veſtro conſilium atqꝫ induſtriã deſyderetis. Hæc vbi dixit, animoſqꝫ omnium alacriores factos cognouit: iubet vt in poſterum diẽ parati ſint ad expeditionem, neue quis caſtris longius exeat, donec de itinere hoſtium compertũ ſit. Nam vulgabatur iam hoſtem mouiſſe. Sub veſperum exploratores quoquo verſum dimittit, qui renuncient, qua ex parte illum aduentare, aut videant aut audiant: noctu nihil certi explorari potuit. Prima luce alij alibi quoſdam equites ſe procul vidiſſe nunciant, & ipſos vt credebatur, vel ad explorandum, vel ad fallendum, deſtinandũqꝫ miſſos. Aſcendẽte iã die, ac caleſcẽte, cũ impera tor cibũ maturius capi præcepiſſet, vnus ſpeculatorũ, ſubditis calcaribus, anhelanti equo, & ipſe anhelans, caſtra intrat, & vt cuiqꝫ obuius fit nunciat, hoſtes aduentare, non quidem a ſe viſos, ſed quos ex puluere venire intelligat, per buccam Aſini, hoc nomen faucibus eius mõtis eſt, tranſituros. Ad quem nun cium imperator ſigna canere iubet, & omnes in armis eſſe, & in ſua quenqꝫ ſtatione: equiteſqꝫ protinus, ad vexilla cũ equis præſto eſſe, ſimulqꝫ Petrum Pontium Marreſanum, ſane ſtrenuum decurionem dimittit ad certius explorandum, quantæ copiæ, quo in loco caſtra poſiturę, aut quid acturę, & hæc renũ ciare epiſcopo, qui maxime obnoxius venturis hoſtibus videbatur, quiqꝫ ſecũdus a duce habebatur. Ipſe ſuſpicatus aliquas hoſtiũ turmas longius in ipſo aduentu excurſuras, gratia præ

dandi vel iumenta, vel pecora, vel homines, cum maiori equitatus parte circuit caſtra, ex idoneo loco illos aggreſſurus, intercluſuruſq;, atq; in tergis hæſurus. Sed tanta celeritas hoſtiū fuit, vt priuſq̄ hic eo, quo intendebat euaderet, ad ſuperiora caſtra peruenerint. Nam ſimul ac Petrum Pontium viderunt, ſiue continuato, quem inſtituerāt curſu, ſiue ob eum ipſum velut exploratorem, magis moti, laxatis habenis virum inſequūtur, alijq; ſubinde atq; alij, vt quiſq; maxime effuſo curſu perſequi poterat, vt ipſi pro nuntijs eſſent: vſq; adeo vix ſatis ſpatij Petro fuit ad ſe conijciendum, in clauſtra portę caſtrorum, quæ petebat. Ibi pugna non iuſta acie incipitur, decurſantibus atq; obequitantibus munitiones barbaris, ſiqua trāſitum facere poſſent, aſſidue alijs, ſuper alios applicantibus. Epiſcopus cum ſua manu pro munitionibus acri animo pugnās, non ſinebat quempiam egredi equitum ſuorum, donec imperator adueniſſet, aut iuſſiſſet. Sed cum aliquandiu nihil auxiliorum, neq; a duce, neq; ab inferioribus caſtris mitteretur, nihilq; ei præciperetur, ſibi per ſe præcipiēdum putauit, ſumptoq;, e re præſenti conſilio, anteq̄ hoſtium & numerus & audacia increſceret, conſcenſis equis, receptoq; in medium peditatu, vtraq; porta cum clamore erumpit, incautoſq; ac diſperſos inuadit, & impetu ipſo atq; impreſſione, loco nonnihil mouet, mox etiam propellit: ibiq; paulum prælium hæſit, & iam prope æquo Marte dimicabatur, nec diu res Chriſtianorum erat futura ſuperior, niſi qui in inferioribus caſtris erant equites, cognito prȩlio, cum quinq; cohortibus ſuperueniſſent, credentes & imperatorem ipſum verſari in pugna. Barbaris quoq; non modo equites ſubinde auxilio veniebāt, ſed iā pedites aderāt, & vterq; infans adeſſe videbatur, alter peditum adhortator, collatoq; pede copiæ pedeſtres, manus conſerebant, & cōtēpta Chriſtianorum paucitate, Maometam ſe in manibus habere victoriam, alacri vociferatione teſtabantur. Interim accepto & clamore & nuncio, imperator iubet nunciari ijs, qui ad caſtra ſunt, relicto quod ſatis ad prȩſidium eſſet, cȩteros citiſſime ferre ſuppetias ſuperioribus caſtris. Ipſe eodem quo conſtituerat itinere, ſed maiore occaſione, q̄ ſperauerat, quaſi ex occulto in barbaros equites, renouato clamore e latere incurrit, aciemq;

ipſo impetu auertit,& labentibus ab equo plurimis, in fugam conuertit. Noſtri qui modo laborabant,addito animo inſtāt cedentibus,miſſiſqꝫ a duce,ad pedites auxilio equitibus, eadem illic fortuna pedeſtris certaminis fuit. Proculcabantur iam pedites,non a noſtrorum modo equis,ſed etiam a ſuorū, cum in latus magis q̄ retro propulſi eſſent,primo incurſu. Iā omnis ex inferioribus caſtris exercitus ſe proiecerat, & alibi effuſa,alibi confuſa fuga,petentem tuta hoſtem inuenit. Hic vndiqꝫ barbarorum ingens cędes,paſſim arma abijcientium, ſiue vt leuius fugerent, ſiue vt minus ad cędendum prouocarent victorem. Ita arma, quæ & ad protegendum dominum, & ad feriendum hoſtem inuenta ſunt,in cōtrarium vſum mutabantur: ꝙ neqꝫ dominos protegebant, & vt illi ab hoſte feririentur,niſi abiecta faciebant. Iam nemo aliorum,de inferenda aliis morte,ſed de ſua vitanda cogitabat. Ipſi quoqꝫ infantes,vt Ferdinādum omiſſis alijs, inſtare cum delecta equitum ala,ſibi ſolis cognouerant,eximia pernicitate equorū vſi ſunt, in q̄maxime vtili re poterant,non in q̄maxime ſpecioſa, ſalute laudi prælata, tanto turpius inter ſuorum fugam, anhelitum lamentationes euntes,quāto ſplendidius pauloante aduenerant. Erat operæpretium videre in tanta hominum multitudine,quę terga dabat,aut proſternebatur,non vnum armorum colorem,ſed vnum veſtimentorum,aut duos. Siquidem nō alia veſte amicti erant,q̄ rubra,venetave, aut ex ambobus diſcolore. Multi derupibus,vel a turba arctante deijciebātur, vel ipſi ſe deijciebāt, quorum alij nuda humo difracti,alij cotibus lacerati,alij vepribus confixi,innexiqꝫ viſebantur. Multi ſe ferarum ritu in dumos abdebāt,& cum manus hominum vitāt,eo ſe immergūt,vnde ſine hominū ſubſidio emergere nō poſſint. Nullus in ſeruitutē acceptus,nulli pepercit ferrū niſi mulieribus,quæ cum in via,tum vero in caſtris, & vltra caſtra captæ ſunt. Nam ipſo victoriæ curſu, caſtra nōdum munitionibus cincta,capta,direptaqꝫ ſunt,licet parū plena eſſent. Nec longius illinc proceſſum eſt, & ꝙ anguſtiæ quædam ſubeundæ erant,& ꝙ plurimi in colligendis ſpolijs, ferendiſqꝫ captiuis equis ſubſtiterant,& ꝙ parum iā ante noctem profici poterat, & laborem extrahi in noctem multam,in media hoſtiū terra,

parũ tutum videbatur. Nam ſæpe occaſio rei bene gerendæ, victos ad ſpem victoriæ inuitat, & extrema victoriæ negligentius adminiſtrata, calamitatem victoriæ afferunt. Id potius quod ſupererat tẽporis, viſum eſt expugnationi dãdũ Coccię oppidi, quod in faucibus ipſis, buccæ Aſini ſitũ eſt. Oppidani quibus denunciatum erat, niſi ſe dederent, extrema paſſuros: ſi dederẽt, cum omnibus, quæ quiſq; ferre poſſet abituros. Primum ſe imperata facturos negauerunt, deinde vbi tantam manum circũfundi viderunt, ſe obtemperaturos dixerunt. Quibus reſponderi iubet imperator, quandoquidem non ſtatim paruerunt, ſe nõ relinquere eis niſi veſtimenta, ſin punctũ temporis in pertinacia perſtiterint, ne libertatẽ quidem relicturũ, nec de nece etiã fore ſecuros. Hoc terrore permoti ſeſe dediderunt, oppidũ vero militibus ad direptionem conceſſum. Tũc ſemel data vitę venia hoſtibus, & quia multum funiculi apud captiuas repertum erat, quoſcunq; iam barbarorum capiebãt; prę ſertim aut latitantem, aut aſperitate veprĩũ circũuentum, colligabãt, poſcentiũ miſericordiam, & vltro manus, in habitum eorũ qui vincuntur, cõponentium. Res mira dictu, quibus vinculis alligatum hoſtẽ, ſe tradituros ſuis fœminis promiſerãt, iis vinculis ipſis inſpectãtibus, eiſdẽ fœminis alligati ſunt. Ideoq; iuſte videbãtur, vt vincirentur, nõ trucidarẽtur, orare: quod etiã impetrauerũt, poſteaq̃ iuſtitia ſuæ cauſæ innotuit. Dux profligato barbaro exercitu, oppido recepto, præſidio impoſito, illinc primis tenebris rediit, ac preeuntibus cereis, & latera vię paſſim incendẽtibus, vt qui vagi, palãteſq; perſequẽdis hoſtibus, abierãt longius, veſtigia nanciſcerentur, in caſtra peruenit. Capta ſunt ſigna militaria ad duo millia, cãdida ferme omnia. Vnũ pręterea Granatæ, cuius in medio pictum erat granatũ, ita enim malũ punicũ vulgo vocãt, hians & phœnicea grana exerẽs. Numerus autẽ captiuorũ, cęſorũq;, magis a ſuis q̃ a noſtris initus eſt: deſyderataq; ſunt, vt eorũ cõfeſſione cõpertum eſt, ad triginta millia virorũ quingẽtaſq; mulieres, quæ ob contumeliã, quæ illi ſexui fit magis illis doluere, q̃ totidẽ viri ex noſtris. Nonnulli ex caſtris epiſcopi, vix plures ex aliis, nec ſane multi vulnerati. Cuius victoriæ cum magnam laudem epiſcopus, magnam fortitudo militum retulit,

tam multo maiorem ipſe imperator,qui & ante rem militem animaſſet,& in re nihil ad ſuperandũ hoſtem reliqui feciſſet. Ipſe tamẽ fœlicitati ſuę,ſuorũq́,hoc eſt,fauori diuino victoriã ſe debere præcipue dicebat. Paucis poſtea diebus,cũ odor cadauerum,æſtiuo calore adiutus,infeſtaret caſtra, non modo præſenti faſtidio,ſed etiam periculo impoſterum peſtilentię, dux præcepit,vt tracta vnco,& in aceruos collecta,ſuccẽderentur. Ex quo intellectum eſt,quod diuturna deſuetudine dedicerамus,non plurimis lignis opus eſſe ad cremanda humana cadauera,præſertim vt tum erãt ſolibus incocta,& adipibus qui defluebant,nonnihil alimenti flammæ præbentibus. Oſſa tamen promiſcua,atq; inhumata manſerunt,ne rogum ſimilem priſcis hominibus ſortirentur. Quorum ideo cremebãtur corpora,vt oſſa cum cineribus legerẽtur ad ſepeliendum. Horũ vero is exitus fuit, vt primum vita, deinde veſtitu,qui deformitatem operit,tum carne, poſtremo ſepultura, etiam apud inferos quiete viduarentur. Sed eoſdem dies quibus hæc ad Anticheram geruntur,duæ aliæ pugnæ diuerſis in locis,eodẽ prope modo geſtæ ſunt,ſed hoc diuerſo,q; ſicut hic caſtra noſtra hoſtes,ita illic aliena oppida noſtri adorti ſunt, infelici & ipſi euentu, niſi fortuna affuiſſet, Sed quod aliquanto prius fuit,prius narrabimus. Quatuor oppida ſunt finitima Antícheræ,quorum nomina ſunt,Humeda,Baieza,Graen,Cheſada,horũ incolę circiter ad tria millia,ex ſexta parte equeſtres, cum fama exiſſet,non modo bellatores,ſed omnes qui per ętatem arma ferre poſſent,etiã fœminas Granatenſes iſſe in expeditionem,conſtituunt in illorum agrum facere incurſionẽ, & a muris vſq; prædas abigere. Nunq̃ enim ſe tantã occaſionem,nec habuiſſe,nec habituros: itaq; læti alacreſq; proficiſcũtur. Res primo proſpere ire, neminem prædatoribus obuiã cum armis ſe ferre vident: paſtores & eos raros, ad primum incurſum diffugere,pecora relinquere, vnum ſalutis ſuę auxilium ponere in arduis,muriſq; ſubeundis. Sic heſterna calamitas,nam pridie profligati fuerant,omnes perterrefecerat, ita ſecurius ingentem prædam cogunt,abiguntq; retro qua venerant. Re autem palam facta in vrbe,per eos qui euaſerant, & ipſi Granatenſes e turribus proſpiciunt prædones, & quia in

diuerſam a caſtris viam abibāt, non eſſe de numero victorum coniectura colligunt, ſed finitimos per occaſionem ad prædādum ſolicitatos. Igitur ne finitimis quoque ludibrio eſſent, raptim armis ſumptis, ad quinq; millia peditū, quingentoſq; equites, hoſtem veſtigijs inſequuntur, feſſoſq; & ad radicē mōtis ſtratos, partimq; dormientes ſub noctem nanciſcuntur, incautos aggrediuntur, non paucos trucidant. Cæteri ſemiſomni, qua cuiq; proximum eſt diffugiunt, fere duo millia in montem aſcendunt, a quo nusq̄ niſi eadem via deſcenſus eſſet. Hoſtes quia & ipſi, & equi de via feſſi erāt, cum illuc curſu veniſſent, ſatius putarūt differre, per noctis tempus expugnare eos, qui iugum montis aſcenderant, cum præſertim ſine pugna ſeſe dedituros crederent, aut ſi hos vellēt omittere greges abactos non ſinere per noctē paſcere, ſed defatigatos ad nouum laborē impellere, nō erat ratio. Sicq; diſpoſitis qui obſeſſos, & qui pecora in paſcuis diſtributa cuſtodiant, cibum quem poterāt, deinde quietem capiunt, lucemq; expectant, tunc quid conſilij ineundum ſit, deliberaturi. Tubicines autē cum fremitus hoſtium, ac tumultus ab altera parte miſceri cœpiſſet, & cum ijs multi alij ad trecentos numero infrenatis protinus equis fugā intenderūt, beneficioq; noctis elapſi ſunt, ſed aliorſum q̄ in patriam verſus. Verum cum equos, inedia ac labore confectos, & præſertim nocturno ignotoq; itinere adigere vix poſſent, deſtituerunt in colle quodā, equis in prato vt quieſcerent, paſcerentq; alligatis, quibus de tertia vigilia receptis, conſcenſiſq;, vbi longo ambitu montem circuiſſent, obuiū habent quendā, nomine Petrum Mendociam, adoleſcentē, maioris q̄ pro ætate, & animi & conſilij & roboris, vt ipſe declarat exitus. Hunc alij ſeu ꝙ parcerent, ſeu ꝙ diffiderent ætati, ſecum educere recuſauerant, eam contumeliam non tolerans adoleſcens, atq; ira plenus, in ſequenti nocte, adhuc intempeſta, cum aliquot equitibus prædatum domo egreſſus eſt, affirmans ſe facturum periculum an illa in ætate vir eſſet. Qui cum ad montem, vbi ciues obſidebantur, appropinquaret, iam iam pro prædatore futurus præda, deo amico obuius fit trecentis illis, cognitaq; ex aſpectu eorum fortuna, paucis rem geſtam docetur, hortantes eoſdem vt ſecum feſtinato rediret, ipſe e contrario vt ſecū

potius irent,huiuſmodi oratione perſuaſit. Audite quęſo amici pauca,nā rem vobis honeſtā,vt ſpero atq; vtilem,proponā, quā eligatis licet ſi placuerit ſocijs: ac ciuibus noſtris,nihil reliqui eſt,vt audio,quin aut fame abſumantur, aut hoſti ſe dedāt,hoc detrimentū quantum ſit ipſi videtis. Quibus ſi opem non ferimus,cum liceat,mortis eorum, aut ſeruitutis,ſin ferimus,vitę,libertatiſve,autores erimus. At quomodo ferre opē licet eodem,quo patrem meum,ſimili in caſu ſocijs tuliſſe,ex ipſo ſæpe audiui,quod referre temporis anguſtiæ non ſinunt. tamen ſimilitudinem ex meo conſilio cognoſcetis. Circueamus hunc collem, vnde a ſocijs videri,ab hoſtibus non videri poſſimus,& dū vicini erimus,ab ea parte,quæ ad caſtra fert, tubæ atq; cornua bellicum canent, ſine vllo noſtro clamore, ne paucitas fortaſſe prodatur. noſtri intellecto dolo & ipſi auxilium ab imperatore miſſum,venire ſimulantes, quippe neceſſitas cogit omnia audere,præcipiti curſu ferentur: Qua noua audacia fidem faciente,has tubas eſſe aduenientium ſociorum. Illi vt ſpero terga dabunt,aut certe noſtros abire permittent, retro ſe recipientes in tutum. Neq; vero ſtrenuos viros eſſe,hos exiſtimare debetis,etſi vos fugauerunt. Cuius rei hęc documenta habeo: q; ſoli omnium, tanq̄ minime ſtrenui, in vrbe relicti ſunt,q; niſi noctu vos,niſi incautos,dormienteſq;, inuadere,auſi non ſunt. At certe reliquiæ ſunt profligati exercitus. Namq; heri propius ſolis occaſum, rumor de victoria imperatoris,domi maximus erat,quod iam iſtos, ſi de numero illorum non ſunt, reſciſſe oportet. Vtrouis tamen modo tales ſunt,quibus paruus terror maximum metum incutiat. q; ſi tantum ad deſcenſum noſtrorum ſummouebuntur, ciues noſtros,e pernicie eripuerimus,nullo noſtro cum periculo,& ingenti cum gloria. Si, quod magis & opto & ſpero, perculſi metu atq; exanimati,longius fugam capeſſent, aut in prima fuga opprimentur, cum maiori gloria & gratia erimus ſocii prædarum, participeſq; victorię. Quare agite,quod bene vertat,& meum conſilium, & me ducem ſequamini. Hæc locutus pergit,alij,crederes non inuitatos,ſed imperatos, vno omnes animo ſequuntur. Ille antecedebat, fungens ſpeculatoris officio, atq; illis qui erant in iugo ſe oſtendens. Non enim ea.

nocte, præ ſolicitudine illi ſomnum cæperant, mirabantur tamen quid rei futurum eſſet, & iam diluculum erat, cum ad exitum ſupinæ vallis, quæ ad hoſtes ferebat, cernentibus ſocijs, circiter duo ſtadia ab hoſtibus, ventum eſt. Ibi tubæ, cornuaq; cecinere bellicum. Et ſocij iandudum dolo percepto, omnes ſtrictis gladijs, reddito clamore, decurrunt, ſemiſomnos attonitoſque inuadunt. Illi duplici clamore, & clangore circumuenti, prius quo fugiant, q̃ quo tela ſumant, circumſpiciunt, fugientium terga Chriſtiani cędunt, ſimulq; Mendocia ex vociferatione fugientium, inſequentiumq;, quo in ſtatu res ſit coniectans, in apertum prodire feſtinat, magis ac magis tubis concrepantibus, vbi conſpicatus fugientes, cum comitatu pariter inſequitur, Tandēq; multis mortalibus trucidatis multis captis, maiorē calamitatē reddūt q̃ acceperunt, & prędam non modo deſperatam, ſed multo etiam ſpe ac voto maiorem reportant. Ita hominis, quem vt necdum virum in ſocietatem admittere noluerant, virtute liberati ſunt, & victi victoriam conſecuti. Nec vero maligni in agnoſcendo beneficio fuerunt, facta illi poteſtate, quæcunq; vellet eligendi, aut ſi mallet omnia ſumendi: qua tamen vti noluit, niſi prædam ad arbitrium ſuum partiendi. Ex qua tertiam partem, ſibi tubicinibuſque ac ſocijs quos reuocauerat, diſtribuendam adiudicauit. reliquas virilibus partibus inter ſe diuidendas cenſuit, quoniam par periculum, labor, audacia, extitiſſet. Atque in hunc modum gnare acta opera, pleni prædarum, ac læti, præterq̃ q; aliquot e ſuis amiſerant, reuertuntur. Sed tantus fuit propriæ ſaluti metus, ea recuperata, vt minor de aliena morte dolor ſentiretur. At centum numero deſiderati ſunt, cæteri aut ad victoriam ſuorum e latebris prodierunt, aut, quæ minima pars fuit, per dumos, colles, elapſi, triſtem nuncium domum reportauerant, ita vt iam pro deploratis omnes eſſent. Quo magis & lætus & admirandus, eorum reditus cum præda fuit, vnum Mendociam, in cœlum tollentium, quaſi ſingularem ducem, quem domi pridie, pro non idoneo adhuc milite reliquiſſent ac reſpuiſſent. Altera pugna non ab oppidanis, ſed a caſtrēſibus viris incœpta eſt. Erat in caſtris eques quidam, nomine Ioannes Mars Sceretenſis, quondam Agarenæ

ſuperſtitionis, impiger iuuenis, viribus animo reſpondentibus: hic hortatus ſodales ſuos, vt in agrum Malacanum incurrentes agerent prædas, ad centum homines, quos paupertas audaces faciebat, coegit. Profecti cum iam octo millibus paſſuũ, ab vrbe abeſſent, ſub lucem trecentos, vt colligi poterat, equites ex aduerſo ſe ferentes, conſpiciunt, moxq; cõſpiciuntur inuicem, parua iam vtroſq; dirimente intercapedine. Cæteros, q; ſe deprehenſos arbitrarentur, fugere volẽtes, Ioannes oratione retinuit, & vt hoſtem quoq; inuaderent induxit. Socij, vt ipſe veſtri aduẽtus, & vt ſors tulit, veſtri periculi autor ſum: ſic meum eſt, veſtri reditus, ac veſtrę ſalutis curam habere, non ſolum meæ. Si locus hic vbi ſumus ſatis apertus ad fugã eſſet, ſi ſatis etiam diſtantiæ ab hoſtibus, nimirum non tam ferox, temerariuſq; ſum, vt pugnam, moramve ſuaderem. Nunc cum & locũ cęperimus anguſtũ, quo veniremus occultius, & hoſtis non abſit longius quadringentis paſſibus, vt opinor recentioribus q̃ nos equis, quã ſpem ſalutis tantam ponimus in vna celeritate equorum. A feſſis plus quinq; & viginti millibus paſſuum remetiendum eſt. Quos iſti incompoſitos, ac diſſipatos inſecuti, vt quẽq; primum aſſequentur, trucidabunt, & vt eorum habeo animum vſq; ad vnũ. Non enim firmiores noſtri equi, aut vt dixi recentiores ſunt ad perferendum curſum. Modo tres quatuorve illorum, qui plures nobis ſunt, ſi pernicibus equis inſideant, inſtabunt fugientibus, terga cędent, & aut morari cõpellent, aut ritu ouium caprarumq; mactabunt ſinguli plurimos. Vt renouemus in nobis, ea quæ de Rolando Arnaldo, in hac regione geſta memorantur, qualia fuiſſe Hectoris, Aeneæ, Achillis, aliorumq; priſcorum, frequenter audiui. Ex quo non mortem defugiemus, ſed honeſtã mortem refugerimus. Eſt autem honeſta mors in pugna, non in fuga, ad quam mortẽ fortior vos hortari auſum, ſi nihil aliud ſit reliqui, nũc etiam ſpes ſalutis, ac victoriæ oſtenditur, ſi fortunã belli tentemus. Sæpe enim pauciores vel cõſilio, vel virtute, vel quod maximũ eſt, neceſſitate, ac deſperatione vicerunt. Magna res eſt proponere animo, aut vincendum, aut mortem, dedecuſq; atq; omnia extrema patienda. Sæpe infirmiores ferę, quæ in aperto ſingulas, robuſtiorum ferarum fugiſſent, cũ ſe incluſas

viderunt, contracta rabie, aduerſus plures inſurgunt, & nonnunq̃ eiulare, & fugere compellunt. Ego vidi vulpem vnã, vulneratis pleriſq; canibus, euaſiſſe. Nos ergo tot vulpes cum rem noſtrã in anguſto videamus poſitam, paulo plures canes extimeſcemus inuadere? ſi incolumes & cũ laude volumus euadere? Quid? q; noſtrũ adiuuat fortuna cõſiliũ: ſi inuadimus, ſpeciem præbebimus, nos partem inſidiatorum eſſe, non totã manum. Neq; enim cõpertum habent numerum noſtrum: videtis vt lente, cunctanterq; veniunt, vt duos longius præmiſerunt explorandi cauſa, & ipſos hæſitãtes, & circũſpicientes. Audẽdum igitur anteq̃ certum explorẽt, & tanq̃ fiducia ſociorum, qui lateant, feroces ſimus, ferociter irruamus: Victoria imperatoris noſtri, omnia facit eis formidoloſa, nobis audenda. Vnde aut victores cũ præda & gloria redibimus, aut certe honeſtiſſimam mortem oppetemus. Quam nefas eſt appellare mortem, fruituros apud parentem vitæ, vita æterna. Speroq; in Ieſu Chriſto, qui me de priſtina mortalitate, ad ſpem æternitatis reuocauit, eum hanc meam ſpem nõ fruſtraturum, atq; eius inuocato nomine, feror in ſuos hoſtes. Hoc dicens adacto equo, in duos antecurſores, & iam proximi erant, infeſta haſta dirigit curſum. Illi propere terga dant, cæteri Chriſtiani inſequuntur. At barbari qui ad reſponſum exploratorum ſuſpenſi erant, viſa eorum ſubita fuga, hoſtiumq; incurſu turbantur, & inter pugnæ, fugæq; conſilium commiſcentur, & alijs terga dãtibus, alij perterrentur, atq; ita iam omnibus in fugam verſis Chriſtiani irruũt. Sed poſtremi non tam cito vertentes terga, quippe qui rem non videbant, vt in locis non admodũ latis, impedimento erant prioribus fugere volentibus. Sic data facultas eſt Ioanni, ſocijſq; cædẽdi, ſternendi, capiendi, quanq̃ nulli fere curæ erat capere, niſi prius bene multos ex maiore turba, q̃ ipſi eſſent interemiſſent. Nec deſtiterũt inſequi, donec & propius vrbem erant, & plus dimidium hominum conciderant. Pauciſq; captiuis, ſed pleriſq; equis captis, ad caſtra reuertũtur, equis qui aut ſaucij, aut afflicti ſubſequi nequibãt, ne hoſti profuturi eſſent, ſubneruatis. Ad horũ ingreſſum admirabantur omnium oculi, vnde tot ſine vectoribus equos, tot eorũ ſtrata, Nam multi terna, quaternaq; ſtrata, atq; ephippia

geſtabant. Quærebant nonnulli, vel ioco, vel ſerio, an ſocios cum equis amiſiſſent. Reſpondit quidam, immo interrogate equos ipſos: & ornamenta ac veſtes, quoſnam ſocios amiſerunt. Ioannes etiam facetius, vt ſumus in victoria faceti, & dicaces, nos vero in nemore ſumus venati, & quot animalia noſtras manus effugerunt, non perdidimus, perdidimus quot non effugerunt: hæc ſola nec effugerunt, nec perdidimus. Et hæc quidem noſtrorum in oppida hoſtium incurſiones, totidem ſunt illorum circa caſtra, munitioneſq; noſtrorum, aliquanto poſteriores, quaſi & ipſi audendum ſibi eodem genere exiſtimarent. Sed mirum profecto fit mihi cogitanti: omnem, quæ per id tempus tẽtata eſt incurſionem, fuiſſe non minus infauſtam q̃ temerariã. Sed temeritatẽ Chriſtianorum in bonum, Maometanorũ vero in malum, deduxit deus. Prior autem ad eos pertinet, de quibus me promiſi dicturũ. Adelittos Almoganenoſq;, ita hos appellat ea Hiſpaniç pars, vbi hçc ſciẽtia, ſi ita appellãda eſt, viget: quorum alteri ſunt duces, ac velut magiſtri, alteri comites ac diſcipuli. Horũ ars ac peritia eſt, ex volatu auium, ex voce, ex ferarum occurſu, aliarumq; rerum plurimarum ariolari, quid boni maliq; ſit euenturum. Deq; auguriis omnibus prognoſticis habẽt libros diligẽtiſſime ſcriptos. Horum vt dixi magiſtri, quæ opinio vſq; ab Homero vtiq; iã ſuperioribus nata temporibus, apud pleroſq; poetas, hiſtoricos, philoſophos, ſibi fidẽ vẽdicauit, multiq; de ea ſcripſerũt, partim qui aſſererent, partim, quorum de numero ego ſum, qui improbarent, atq; refellerent. Eſt alia horum peritia, quã compertiſſimã probat experientia, inueſtigare tranſitus, non equorum modo iumentorumq;, ſed hominum quoq;, per veſtitam, per nudam, per duram humum, per lapides, per ſaxa, per cotes, vt nec numerus eorũ qui tranſierunt, vnq̃ fere eos fallat. Ideoq; non ſegniter ac tarde, ſed vt venaticos canes dicas, quibus ſi latine ſit nomen dandum, nullum decentius dari queat, q̃ inueſtigatores, cum in veſtigiis veſtigãdis exerceãtur. Quos ſi mihi permittam ita appellari potius, q̃ eo prope ruſticano nomine, non ſim inſolentiæ accuſandus. Habenda enim ratio eſt decoris in loquendo, cum vtiq; accurate ſcribimus. Quod ſi hoc conceditur, illud multo magis conceſſum iri neceſſe eſt,

quos vulgo Caballerios vocant Græci: de his quoq; nunc pari-
ter mihi dicendum eſt, eos vocare equerios, ne eorũ ſequamur
errorem, qui verba Vlpiani ſcribentis de iure ciuili, male acci-
pientes, vocant milites, quod nomen eorum proprium eſt, qui
militant, præſertim ſacramento illo militiæ obligati. Ne id
poſſit aliæ rei adaptare ſine maxima perturbatione librorum
qui & ſcripti ſunt, & ſcribẽtur. Ideoq; eruditiores in hãc ſigni-
ficationem, eo nomine non vtuntur, quod tamen cum emẽda-
re conantur, in ſimile vitium incurrunt. Qui quia caballerius
a caballo dicitur, quaſi ruſticitatem hanc ſoni reformidantes,
pro eo equitem ſubſtituunt. Sed cum eques habeat ſuam ſigni
ficationem apud omnes autores, ſicut miles in eandem quam
modo diximus, ſi aliter accipimus, q̃ fert conſuetudo librorũ,
incidemus in perturbationẽ. Quare quis non videt rebus no-
uis eſſe accõmodanda noua nomina? vt veteres, a quibus præ-
cepta habemus, & exempla ſumimus, factitarunt. Nec nos
non minimum operæpretium eſt eſſe præfatos: nunc equerios,
ſine reprehenſionis metu dicemus. Hi numero centum fuerũt,
inter primos eius ordinis, nonnulli aduenæ ex Africa, cæteri
indigenæ, qui ſe apud regem deuouerant, nunq̃ reuerſuros ad
conſpectum illius, niſi præclarum aliquod aduerſus Chriſtia-
nos facinus edidiſſent: incitati, vt colligi poteſt, non modo re
gis charitate, ſed æmulatione gloriæ quorundam ex Chriſtia-
nis, qui decem millibus paſſuum a caſtris ſtationem tuebãtur,
tum ne quis tranſeuntem commeatum intercipere poſſet, tũ
nequis domũ ſe reciperet, trecenti numero iureiurando adacti,
ſe locum nullo terrore deſerturos: & quia in mentibus militũ,
& fere omniũ plus valet pene metus q̃ religio, pœna addita,
vt ſi eques deſereret, armis, equoq; exueretur: ſin pedes, certo
plagarum numero inſpectantibus ſocijs cæderetur. Hos barba-
ri equerij: cum viribus freti, tum improuiſo aduentu, ſpera-
bant ſe oppreſſuros, interceptaq; re frumentaria, ſtationem re
tenturos, donec aut rex auxilia miſiſſet, aut ſibi alias manere
conducibile viſum eſſet. Obſeruato itaq; tempore, per occul-
tos tranſuerſoſq; tramites, vno tantum contento qui cibum
ferret mulione, veniebant. Cum inueſtigatores eorum iter, nu
merumq;, odorati mittũt breuiori via, ad ſtationarios nuntiũ,

docentq; quid acturi ſint: ipſi coacto raptim ſuorum globo, veſtigia inſequi inſtant, & vbi ſub oculis fuit hoſtis, q̃ occultiſſime poterant ſubſequuntur, vt lateant credentem ſe latere alios, fallantq; cum fallit. Iamq; ad torrentem equeri peruenerant, cum pauci in ſtatione, quæ ſupra vlteriorem ripam poſita erat, interlucerent. Hic ex compoſito, ab iis qui a tergo & a fronte erant, velut in deprehenſos, ſimul exclamatum eſt: quo ancipiti terrore conſternati equerij, quia conuertere retro curſum difficile erat, & plures ſequi equites, q̃ in ſtatione equeſtres eſſe vident, ire pergunt, & in alueum ſe demittunt, tanq̃ per aduerſam ripam, cum aliquantum proceſſiſſent viam inuẽturi: quæ multum eos fefellit opinio. Nam vbi paulo plus, q̃ iactum ſagittæ, per glaream procurriſſent, offendũt rupem, ex qua torrens curſum quoties habet, in præceps cadit. Ibi ſubſiſtentes equerij circunſpectant attoniti, & conſilij inopes, a fronte rupe, a tergo ponte, qui inflato torrenti imponi ſolebat, per ſtationarios deiecto, ab vtroq; latere ripis, & eas hoſte premente intercluſi, & vt ſe dederent, niſi perire mallent, vndiq; exaudientes, & infeſta ac ſuſpenſa tela cernentes, dixerunt ſe dedere: iuſſiq; non deſcendere ab equis, ſed ſe longa cunctos ſerie colligare fune, quem victores deiecerant. Ita iuncti ex alueo proceſſerunt, ſcutis ex corio factis, qualibus Mauri ſemper, atq; Afri ſunt vſi, ad ſiniſtram partem ephippiorum appenſis, lancea ſubter dextrum femur iacente. Atq; ita cum inauratis calcaribus, alijſq; equeriorum inſignibus, cũ magna exultatione ducentium, ꝙ hoc ſua arte potuiſſent, ad imperatorem perducuntur. Quo ille ſpectaculo ita magnos riſus excitaſſe fertur vt vix vnq̃ ſit viſus riſiſſe hilarius, dixiſſeq; circufunſis inueſtigatoribus, ac præ victoria gloriabundis, quoniam puderet captiuos in illo cultu conſpici, exuerent, & eum ſibi haberent: ſignificans per luſum, illorum ſpolia ſe dare dono, iis qui cepiſſent. Venio nunc ad poſtremam barbarorum incurſionem. Domuerat per eos dies imperator circunferendo arma, partim terrore, Cozam, Sebar, Alzanã, Maram, aliaq; nonnulla oppida. Hoſtes ob id timẽtes Antidonæ, quæ abeſt ab Antichera millibus paſſuũ decem, & vt illi loquũtur duabus leugis, magno cũ comitatu militũ illuc rẽ frumentariã

ſupportauerant. Nec eo contenti, fiducia vicini receptus allecti ſunt ad tentandam excurſionem, ſiquid prædæ abigere poſſent, fortaſſe ꝙ audiuerant, viderantve multa iumenta paſcere aliquot ſtadijs longe a caſtris. Paſcebant autem illa, ꝙ aut macriora, aut ꝙ minus valida, aut ꝙ minus neceſſaria dominis eſſent, aut releuandi ſumptus, vt fit, gratia in loco herbido ad prẹterfluentē amnem, nomine Gorzam. In hæc illi, & in cuſtodes, ſiquos nacti ſunt, impetum faciunt. Sed eos vt primum contendere in caſtra verſus proſpexit noſter ſpeculator, ſignū fumo fecit, quo noſtri excitati, armis repente ſumptis, prouolant. Inſidebat ſpeculator in petra, inter vtraq; vrbem pari interuallo, nomine Pegna amatorum, hoc eſt Petra amantium. Huius nominis cauſam, quia non iniucunda auditu eſt, ſatius eſt perſtringere, q̄ omittere. Iuuenis quiſpiam, nomen nō traditur, nec patria, ſed tantum natio, ꝙ eſſet Hiſpanus: ſeu bello, ſeu latrocinio captiuus, Granatæ duobus tribuſve annis ſeruitutē ſeruiuit, vtente domino ſua opera, in rebus vrbanis atq; domeſticis. Filia capta tum forma, tum lepore linguæ, tum liberalibus moribus aduleſcētis, hominem illexit, & ipſum mutuo flagrantem ſpecie puellæ & elegantia: idem cum viderent nec in præſentiarum liberam ſibi eſſe conſuetudinem, nec diu futuram, cum alter ſeruus eſſet, altera nubilis. Præterea periculoſam vtriq; rem atq; capitalem, conſtituerant per occaſionē ambo fugere. Sed aduleſcens honeſtius, ꝙ ipſe ad ſuos, a ſuis illa abibat, niſi religionis ratio conſtitit, quod ne credam, ſequentia inducūt. Profecti cum ad petram perueniſſent, feſſaq; mulier requieſceret: ecce pater cum aliquot comitibus, omnes equis vecti, citato curſu inſequebantur. Amantes quod vnum ad tempus erat præſidium, per petræ cautes rependo in cacumen euadunt. Pater puellæ cum applicuit, frendens atq; terribilis, imperioſis, contumelioſiſq; verbis, iubere vt confeſtim deſcendant, non deſcendentibus minitari, extrema ſe in illos exempla editurum. Cæteri admonere, hortari, cum virum, tum prẹcipue puellam, vt ad pedes domini, patriſq; ſe abijceret, miſericordiam magis, q̄ vltionem experturos, ne iratum magis exacerbarent. Illis nec imperata, nec admonita facientibus: delapſi omnes ab equis, in petrā alius alia parte, non mi-

nus manibus q̃ pedibus enitebantur. Iuuenis contra e ſuperno obmoliens ſaxa, & omnia arma aduocãs, euulſis glebis, ſtipitibuſq;, nunc huc, nunc illuc ab aſcendendo deterrebat. Eo metu ab incœpto deſiſtẽtibus, pater exæſtuãs mittit vnum ex comitibus ad accerſenda ex vicino vico auxilia, maximeq; ſagittarios. Quibus continuo accurrentibus, videntes obſeſſi ſe captum iri, hoc eſt omnia ſuppliciorum contumeliarumq; genera paſſuros: quid verborum lachrymarumq; ediderint ignotum eſt. Certe arcto inuicem cõplexu, &, vt credibile eſt, oſculantes, ſeſe deiecerunt, ab ea parte quæ ad patremfamilias ſpectabat, atq; in eo complexu perlati, extinctiq; ſunt. Fertur omnes qui aderãt, præter ſenẽ illũ, & qui mox audierunt, vtriuſq; fortunam fuiſſe miſeratos, nonnullos etiam iacentibus amplexiſq; illachrymatos, quos non prius amor, q̃ vita defeciſſet, vt defuncti quoq; voluntario illo cõplexu, inter ſe adhuc amare teſtarentur. Ibi ſene inuito, ambo, ſicut erant veſtiti, conſtrictiq;: ſepulti ſunt, & petræ ob eam rem nomẽ inditum. Huius euentus, etſi nonnihil me quoq; miſeratio ſubit, tamẽ miſericordia indignos ob id fuiſſe apud deum exiſtimo, q; & puella amores ſuos videtur, non religionẽ ſecuta, & iuuenis audacior fuiſſe cum rapina ad ſe vendicãdum in libertatem, q̃ prius ſine rapina, quæ cauſa vt iter ſibi tardius & perſecutores acriores, & minorẽ ſpem veniæ pararet, extitit. Præterea neuter in extremis ſuis rebus bene de dei bonitate ſenſit. Ab hoc loco prędam agentes barbaros, noſtri quicquid in medio ſpatii & curſu emenſi, premere incipiunt, vrgentq; illos, ſenſim ſeſe in tuta recipientes. Tandem non procul a muris, vndiq; aggreſſi funduntt, cæduntq; ad duo millia hominum, ac multis captis, receptaq; præda: ita incolumes reuertuntur, vt duo modo deſyderati ſint, pauci vulnerati. Paucis poſt hæc diebus, turris deambulatoria perfecta eſt: in qua eo plus temporis cõſumptũ eſt, vt nequid vlla ex parte, quale alias contigit, accidere poſſet. Oppidani, qui iampridem muros cilicijs, ſtorijs, centonibus, ſtragulis, culcitris, ad medium vſq; contexerãt, aduerſus ſagittas, bombardaſq;, nunc etiam propugnacula contabulant, & omni humana ope verticem ſuæ turris muniunt, & contra aduentum noſtræ hinc atq; hinc tormenta diſponunt. Sed ad-

uerſus quidẽ hęc, vtpote cũ cernerentur, a noſtris prouideri poterat: verum non plus in apertis pręſidijs ſpei ponentes oppidani, q̃ in occultis: hunc in modum conſtituerunt fallere contignationem: quæ media in turri ſua erant, diruũt: ac totum id quod vacui erat, ſparto, ſtupa, canabo, & alijs quæ facile ignis corripit, explent, ac referciunt, relicto foramine inſtar feneſtellæ, paulo infra turris coronam, vnde erumpẽs incendium, ſcalam noſtram ſeſe porrigentem, comprehenderet. Et ſucceſſit aſtutia, ſi ſuccedere eſt, ad modicum tempus fauere fortunam, quo grauius rurſus affligat. Imperator primum iubet quanta erat latitudo machinarum, in foſſam, quæ caſtris proxima eſt, nam tres erant, ſuum aggerem deuolui ligonibus, bidentibus, marris. Mox mediam lignis minutioribus ad oras vſq; compleri. Ea oppidani noctu egreſſi incẽdunt. In ſequenti die, puluere ac ruderibus, non ſine certamine, locus idem cætero ſolo æquatus, productiſq; muſculis, multum de aggeribus tertiæ foſſæ in ipſam deiectum, non propter machinæ commoditatem, quæ hanc foſſam non erat tranſitura, ſed quo pedites procurrere ad ſuccẽdendas portas poſſent. Tertio q̃ hoc factum eſt die, imperator ſub exortum auroræ ſigna canere imperat, & omnes in armis eſſe, vt die incipiente, vrbem, quo cuiq; loco præceptum eſt, corona cingant. Qua hora ipſe equo vectus, apparatum telorum, inſtrumentorumq; ad implendas, iungendaſq; põtibus foſſas, ſcalas, dolabras, aliaq; huiuſmodi recognoſcit: milites nunc omnes, nunc nominatim aliquos adhortatur admonetq; virtutis. Hos cum obambulaſſet, iubet omnes, anteq̃ machinæ promoueantur, bombardas ictus emittere, ne ſiquid propugnaculorũ diſcuſſerint, hoſti ſpatiũ ſit ad reficiẽdũ. Sub hæc machinæ promotæ ſunt, vſq; ad laborẽ tertię foſſæ, & dũ ſcala iamiã demiſſo põte, tactura cacumẽ hoſtilis turris eſſet: oppidani ignẽ turri ſuę immittũt, cęteraq; ſpiracula obſtruũt, vt omne incendiũ per vnũ illud foramẽ erumperet, quod incẽdiũ anguſto exitu iaculatũ, globoſq; flãmarũ, longe, lateq; ac ſurſum ſpargens, in ſcalã, pontẽq; turbinẽ ſuũ fert: & eos qui inſiſtebãt, nõ modo ardore vexat, ſed etiã ſuperãtibus flãmis, proſpectu priuat. Ibi triſte ſpectaculũ cũ lymphati milites pręſenti ardore amburerẽtur, & ne ſcala cremata, deorſum ruerẽt,

timerent,& nec ſatis conſilij ad redeũdum eſſet. Ad hæc oppi danı præter cætera miſſilia, lapides bombardarum noſtrarum, quos ex omni vrbe collectos, in turrim ſubuexerant, deuolue bãt, cũ magna ſtrage eorũ qui in ſcala inſiſtebãt. Sed protinus cognito periculo machina retracta eſt, & cum pons a turri, cui admotus erat, recedit, iam ſemiuſtulatus excuſſus eſt, atq; alte ra parte ſeſe deflexit, nonnulloſq; incẽdium, ac lapides, armis non ruinam deuitantes, deiecit, cum magno inſpectantiũ ſuo rum gemitu. Quorum corpora niſi reciperẽtur, non ſe cibum imperator guſtaturum iurauit. Sic noſtri magno ardore inter tela, ac ſaxa ſub muris cadauera receperũt, eaq; cum cæteris ho norifice ſepulta ſunt, ipſo duce comitante funeris pompam. Erant enim viri tum alias præſtãtes, tum vero eo tempore ob inſignem animi magnitudinem delecti. Quod ſi poſt hanc ac ceptam calamitatem, copiæ illæ non antea ſubſidio vrbis ve niſſet, haud ſcio an dux ſuos a ſuſcepta perſuaſiõe reuocare po tuiſſet, non eſſe fatale, Anticheram vt Setanillium, expugna bilem noſtris eſſe: fruſtra tentata aquæ ſubtractione, cuniculis, turri, qualis fortuna aut peior in acie contra tot barbarorum copias, timeretur. Nunc victoriæ ſuperiorum dierum eos ſuc cumbere animo non ſinebant, & vltro quidam alios timi dius ſentientes increpabant. Ad hæc honos ab imperatore de functis habitus, & exhortatio, ac præmiorum pollicitatio, eri gebat. Paucos intra dies ſcala refecta eſt, & aduerſus incẽdiũ ta bulata, quibus ſcala ſubſtructa erat corijs craſſioribus, amphi malliſq; aceto maceratis intecta, atq; aſſeribus latera munita, interq; ſcalam ac pontem in modum cataractę interpoſita ia nua, quæ in tempore poſſet aperiri, claudiq; cõtra ſaxa, quę ſu perne deiecta, per ſcalã deuoluerẽtur. Octauo die cũ iterũ pro ducẽda machina foret, hora diei tertia, dũ iam cibũ iuſſi cœpiſ ſent milites, Ferdinandus his uerbis eſt adhortatus. Quod ſu perioribus diebus impedimẽto fuit cõmilitones, id emẽdatũ ſatis eſt, vt ipſi videtis. Quod reliquũ eſt, nõ niſi in veſtra ma nu poſitũ eſt. Neq; vero tantũ in turri ſpẽ ponimus, quanq̃ in ea maximã, aliter nõ niſi qui per hãc aſcẽſuri ſunt, alloquerer. Sed ab omni parte vrbs capi poteſt, cum vndiq; oppugnatur, dum cæteri ſcalas muris admouebunt, dũ portas, aliumve lo

cum ſubruent,ſi illuc recurret hoſtis,minus negotij ijs,qui in machinis ſunt exhibebitur:ſi aduerſus hos vehemẽtius pugnabitur, facilior alijs ad ingrediendam vrbem erit occaſio. Sic vniuerſi mutuo auxilio eritis,& forte qua minime ſperamus, vt aliquando ſcimus eueniſſe,expugnatio incipiet. Raro eodẽ euentu res ſequitur,ad quẽ conſilia direximus. Ideo omnia in ipſa rerũ adminiſtratione ſunt exploranda,vt ſiquid in quo fidebamus ſpem deſtituat,id compenſet aliud,in quo minus fidebamus,vt venator facit,qui diſpoſitis per diuerſa loca retibus,interdũ plus prædę nanciſcitur vbi minus opinabatur,vbi magis ſperabat,ibi aut minorem ſpe, aut nullam venationem nactus. Vobis vero nunc minime pręcipites foſſę ſunt: iam ſemiopple tæ ſuperioribus diebus, multiſq; in locis põtibus ſtratæ,iam prope ad ipſos muros iter eſt. Vindicate ergo acceptã nuper turpitudinem, reddite hoſtibus vicem, vlciſcimini ſocios,quos incendium,ſaxa,ruina extinxit. Docete nullo in genere pugnæ vos inferiores iſtis eſſe. Pauciores multo cum elietis,non dolo adorti,nõ noctu,non magna belli arte,tantũ hoſtium exercitum,qui vos adoriebatur,ſola virtute ſuperaſtis, nunc pauciores eorundem ſuperare nequibitis? Hic videbitur ille veſter ardor,quem multis in certaminibus iam oſtẽdiſtis, hic operam ſuam is nauabit,cui dux,cui nomen Hiſpanũ, cui laus,cui religio,curæ erit. Non tanta res hic,quanta in acie nuper agebatur,agitur: ſed ob famam,ob vindictã ſociorum,ob ſatisfactionem iracundię prope dixerim maior. alio bello ad expugnandum Setanillium venimus,infecto negotio receſſimus, Nũc ad expugnandam Anticheram venimus,quam o ſi, quod horret animus,& lingua vix audet fari,non expugnauerimus,quid ni infecto negocio victi non victores diſcedemus? Auferte igitur tantum dedecus a vobis,a patria,a me,& quod præcipuũ eſſe debet,a nomine Chriſtiano. Nam ſi nullo periculo,ac nullo ſanguine nobis mors conſtaret,quid tãdem meriti apud deũ cõpararemus? Itaq; quia nonnulli ex noſtris perierũt,ſiue quis periturus eſt,non eſt ꝙ deterreamini. Si enim iſti in ſua ſuperſtitiõe nixi,ſi cæteris in bellis homines mercede cõducti,propoſitis periculis non coercentur, eo defor mius erit vos,tot aliis accedentibus cauſis,deterreri. Vos vero,qui

ſcalam aſcenſuri eſtis ſigillatim hortari habeo, a quibus maximus terror hoſti eſt, & vnde principium victoriæ naſci debet, ne lapides obſint, ianua interpoſita obſtat, ne incendium lædat, corijs, centonibus, aſſeribus prouiſum eſt. Nunc veſtrũ eſt ſtrenuitate, ac celeritate vti: vt cum noſtra machina ſuperet hoſtium turrim, vos eos pro turri pugnantes ſuperetis, facto in eam protinus impetu: ne illis veſtra mora, & animũ addatis, & ſpatium detis ad tela in vos ingerenda. Tu Didace Ferdinandi Dechines cape hoc vexillum regium, quod tibi in manus trado, facitoq; vt memor ſis hoc a me ſuſpiciendũ eſſe, aut ſuper hoſtilem turrim ſublime, & ventilante aura vibrãs, aut a turri eadem, prono vertice ſuſpenſum, quorum altero nihil ſpecioſius nobis, altero nihil deformius accidere poteſt. Hac oratione habita, omnes ad munia ſua diuiſit, diſpoſitiſq; mox vniuerſis, machina proceſſit, & cum tempus affuit, deiecta cataracta, multos eorum qui pro turri ſtabant, ruina ſua cõpreſſit, eodemq; temporis puncto, prorumpens flammarum e foramine procella, repleuerant enim eadẽ materia turrim, in ſcalã fertur, nec vulgari igni, ſed incẽdario agebatur, cui aqua reſiſti nõ poteſt. Is ignis coria, ac cætera madentia adeptus, ſiue ipſo humore aleretur, ſiue repelleretur, cũ horriſono ſtrepitu in cœlũ quo ſagittæ mitti nequeant, aſſidue ferebatur, conuoluens flãmeas pilas, humano capite maiores. Interea Didacus vix bene delapſa cataracta, inauratũ, lõgeq; refulgentẽ clypeum ſiniſtra præferens, dextraq; vexillum ſuſtinens, crepitãtibus toto corpore miſſilibus, in turrim primus deſilit, vel fortior q̃ octauo die alij fuerant, vel felicior. Hũc alij a tergo inſequuntur, ſtrictiſq; telis in reliquos inuadunt. Illi tũ caſu ſuorum, tum noſtrorũ audacia territi, breui certamine edito per ligneum pontem, qui turrim muro iungebat, nam lapideũ diruerant, propere delabuntur, eumq; vbi trãſiere, funibus ſuſpẽſum ſoluunt, qui partim decidit, partim ad parietem turris hęrẽs pependit, ne victores in muros, atq; inde in vrbẽ poſſent deſcendere. Sic interclusis, nec hoſtẽ lædere, nec ſociorũ multos, in anguſtũ locũ recipere dabatur, etſi aſſidue ſuccedebãt. Cæteri qui ſequebantur nõ cum viris, ſed cum flãmis pugnabãt, quas præparato ad hunc caſum aceto, cohibere nitebãtur,

ſubinde coria,cilicia,ligna perfundentes. Videres alios cũ vaſis plenis aſcendere, alios cum inanibus deſcendere, alios implere,alios porrigere, vbiq; feſtinari, vrgere, hortari vocibus clamoribuſq;,vt fit in domorum incendio,cuncta miſceri: cęteris prope ad tale ſpectaculum, euentumq; intentis. Nec hos,ii qui in muris erant magnopere infeſtabant,a noſtris ſagittarijs prohibiti, adeo totus labor ad machinam erat, nec de vrbe, ſed de machina expugnanda res eſſe videbatur, & qui obſidebant obſeſſi, & qui obſidebantur obſidere, & qui expugnabantur,expugnatores ſuos expugnare. Et iam nõnihil timebatur, ne durante incendio ſcala labefieret. Iam etiam qui in turrim euaſerant,ſibi metuebant, ne calore ſolutus fornix decideret, vtiq; ruina pontis cõcuſſus,& multitudine grauis,eorum qui aſcenderant,neſcij nullum eſſe in muros a turri deſcenſum, & reuerti per ſcalam flagitioſum ſane exiſtimabant,& in eos vndique ab oppidanis ſagittabatur. Hoc vnum interim præſtabant,ne prope turrim in muris hoſtis conſiſteret, vt non tantopere ſocij ab acceſſu portæ arcerentur. Ne tamen clandeſtino aditu alimenta ignibus ferrentur impedire non poterant. Imperator ob id anxius circuire muros,& hortari omnes, vt qua cuique proximum eſſet, ad mœnia ſuccederent, quo certamen a machina,turriq; aliquãtum auerteretur. Sed cum obequitat, animaduertit foramen quoddam in imo muro, paululum ſupra ſolum,quo ex foramine, ad magnitudinem pene hominis capacem aquæ pluuiæ ex vrbe profluere ſolerẽt. Percontatus ex quodam, qui in vrbe diu fuerat diuerſatus,fit rei certior. Ergo impigris viris negotium dat, vt foramen refringant,ac ſubeant: ipſe in diuerſum ab illo locum,quo hoſtẽ fallerer,omnem transfert molem belli,& ſe de induſtria adhortatorem militum oſtendit. Illi interim,patefacto latius muro ſubeunt, alioſq; furtim atq; alios admittunt, donec conflato ingenti globo, per vrbem ad portam turris procurrunt, multos trucidant,fores refringunt,qui foris ſunt & ipſi adiuuant. Sed vndiq; concurrentibus oppidanis, acerrimum intra muros prelium oritur,& dum de poſſeſſione vrbis certatur,muri deſeruntur ab illis, a noſtris occupantur. Tandemq; reuulſis portarũ foribus,victores Chriſtiani infunduntur, atq; vndiq;

barbaros aggreſſi,in medio interimunt,domos diripiũt,eaſq; dominorũ ſanguine aſpergũt,nulli ex puberibus vita reſerua ta eſt,multi templũ,multi in arcẽ cõfugerunt. Sed multo ma gis præſes arcis,q̃ deus præſes tẽpli implorantibus opẽ tulit. Nã & auidius noſtri rapinæ gratia,ad templũ properarunt,& locũ illũ magis conſentaneũ,talibus victimis exiſtimauerunt. Natabat omne humano cruore pauimentũ,& gemitu morien tium tẽplum mugiebat, & a morientibus, mortuiſq; veſtitus detrahebãtur. Multi nec opinãtes domi ſunt oppreſſi:horũ vnus etiã texens,qui cũ audiſſet vrbẽ expugnatã,nõ obſerauit fores,nõ fugit.non etiã ſurrexit,ſed tã q̃ fieri nõ poſſet,texere perſeuerauit,atq; ita ſedẽs,telã ſuã,ãte q̃ detexta eſſet,ſangui ne ſuo tinxit. Qui vero in turri ſtabãt,ne expertes prędæ eſ= ſent,accepto fune ſeſe demiſerũt. Imperator quoq; ſimul atq; patefactã portã vidit, cũ prætoria cohorte, infeſtis ſignis in= trauit,adhuc durãte prælio,cuius cõſpectu,ſiquid adhuc in op pidanis erat animi ad pugnãdũ cecidit,nõnulliq; dum victorẽ fugiunt,ad pedes eius procũbentes vita donati ſunt. Mulieres etiã cõplures cũ paruulis liberis accurrentes,q; vitę ſuæ time= rẽt,certis hominibus cõmendatæ ſunt:imperatũq; pręconi,vt cũ tumultus direptionis reſediſſet,ediceret,nulli mulieri vim afferri,quæ Chriſtianã ſe fore polliceretur. Quęcũq; autẽ talis fuerit,daturũ ſe operã,ne impudicã eſſe neceſſe eſſet. Sic ſtãti in media platea Ferdinando,obuiã venit Didacus Ferdinãdi, ſcuto ita cõfoſſo,ſagittiſq; hirſuto,atq; ita lacerato, vt vix no uæ plagę loc9 foret,lõgeq; grauiore põdere q̃ ab initio fuiſſet. Hic vltro porrigẽti gratulabundã dextrã imperatori, nomi= natimq; cõpellanti. Ego,inquit,ĩperator,imperii tui memor, turri occupaui,hoſtẽ deieci,vexillũ ſtatui. Sed profecto mira res accidit,inſeſſam hoſtibus turrim conſcendimus, ea potiti deſcẽdere nequiuimus. Quos difficillimũ factu putabamus,fa cile fecimus,quod autẽ facile ac pronũ,ad id hæſim9,& inter= rupto,velut in fluuio,ponte,curſus victorię ſubſtitit. Verũ vt hinc ex inopinato fortuna tibi aduerſata eſt, ita alia ex parte, pręter opinionẽ propitia fuit,volẽs omnem hãc victoriæ lau= dem penes te vnũ eſſe. Cui reſpõdens imperator,equidem vi ctoriã hãc,vt decet nos ſentire,refero deo acceptã, & ſecundũ

deũ tibi,qui quantũ abs te expectaui,abũde pręſtitiſti,Ideoq; tuum præmium ſuo in loco eſt. Direpta vrbe caduceatorẽ ad eos,qui in arce ſunt,mittit, habere illos in oculis exẽplũ,qualia ni ſe dedãt paſſuri ſint. Eiſdẽ petentibus triginta dierũ inducias,& niſi intra eos,rex auxilia miſiſſet,dedituros arcẽ ſpõdentibus,incolumi tamẽ libertate,ac fortunis. Nõ plus q̃ bis ſeptẽ dierũ induciæ impetratæ ſunt:ad quã diẽ,cũ nihil auxiliorũ ab rege ſummiſſum eſſet,arcẽ dederũt,fortunaſq; priuatas capere permiſſi ſunt,facta etiã eis poteſtas eũdi quo vellent:qui Granatã abiere,iis ducentorũ equitũ præſidiũ,ad certum locũ deducẽdis præfecit. Siqui in Caſtellã mallẽt,iis nõ defuturã cõmodã conditionẽ promiſit,atq; ita pars ad ſiniſtrã per mediũ equitum, qui deducturi erãt,Granatã verſus abiit, pars in exercitu remãſit,humane ab omnibus & benigne tractata. Antichera incœpta obſideri,oppugnata,expugnataq;,& arx dedita,atq; õnia egregia facinora geſta ſunt ab imperatore Martis die,ꝙ eũ diẽ exiſtimaret,Marti,hoc eſt bello dedicatũ,nõ exactiſſima quidẽ ille,ac plane ſapienti ratione,ſed tamẽ vt rebus Martijs excuſata. Oppidũ a Chriſtianis ſacerdotibus expiatũ eſt,& nouis incolis,qui modo Agarenã linguam neſcirent,cũ agro diuiſum:datũq; negotiũ vt muri reſarcirentur,qui multo magis intrinſecus quaſſati,ad aſſiduos bõbardarũ ictus,q̃ foris viſebantur, ſexto q̃ domo profectũ eſt menſe. Ibiq; certior fit de rebꝰ Aragoniæ. Nã antea de morte Martini regis nũtiũ acceperat,eãq; rẽ ſedulo ſuppreſſerat,neqd aut hoſtibus ſpei,aut ſuis curę iniiceret. Alfonſum quoq; filiũ poſt victoriã de Granatẽſibus,quotidie literis orãtẽ, vt ſe in caſtra accerſeret,iuſſit expectare propediẽ aduentũ patris,cũ quo in Aragoniã iturꝰ eſſet. Igitur ex nũtijs intelligẽs res Aragonię, niſi eã propius accederet,nõ recte habituras,eo proficiſci cõſtituit:aduocatoq; procerũ cõſilio,in hęc verba diſſeruit. Re bene ac feliciter geſta proceres,exacta iã ęſtate,appetit autũnꝰ, vt quicquid ante hyemẽ agi poſſet,id nõ magni ſane momẽti eſſe cẽſendũ ſit:At maximi momẽti eſt curã in res Aragonię me intẽdere,meo pariter & publico nomine. Iam primũ plæroſq; veſtrũ audiſſe reor,auũculũ meũ Martinũ regẽ,diẽ ſuũ obiiſſe,ãno vertẽte,poſt mortẽ Martini filij,quẽ ego cũ claſſe

venturũ ad hoc bellũ,ſicut vterꝙ promiſerat,ſperabã. Ex quo primũ præſidio,deinde cõſobrino,tũ auunculo priuatus ſum, duobus regibꝰ,nulli principũ noſtra memoria ſecũdis. Horũ morte regnũ Aragoniæ ad me,tãq̃ cęteris ꝓximiorẽ,pertinet, vt ſemper a cõſultis viris accepi. Sed id mea abſẽtia nè vi occu petur ſummopere verendũ eſt,& vt ad me perfertur,nõ via iu diciorũ aut iuris,ſed factionibus,potẽtia,armis,agitur. Quod ſi pro iuſtitia ſua annitẽtes,qui litigãt,tamẽ ægre obtinẽt q̃d poſtulãt. Quid futurũ de nõ annitẽte putandũ eſt,inter tot cõ petitores? & in alijs litibꝰ plęrũꝙ ſatis eſt habere bonã cauſã, bonũꝙ iudicẽ: & in lite de regno cõtra improbitatẽ aduerſa riorũ,male nobiſcũ agitur,ſi in ſola & cauſæ,& iudicis bonita te ſpẽ ponimus. Armis ac potẽtia contra hoſtẽ armatũ,poten tẽꝙ opus eſt. Itaꝙ ſiquid apud vos gratia mea valet,quæſo mi hi veſtro cõſilio vires huius belli aliqua ex parte illuc trãſferre liceat,vt populos ad recte iudicandũ noſtra authoritate indu camus. Cũ præſertim hæc res nõ modo ad beneuolentiã mei, ad honorẽꝙ iuſtitiæ ſpectet,ſed etiã ad amplitudinẽ regni,ad gloriã Hiſpaniæ,ad incrementũ religionis. Etenim ſi alius, q̃ ego rex Aragonũ creetur,inter quẽ ac regẽ Caſtellæ,vt memo ria patrũ ſcimus accidiſſe,diſcordia ex qua bella oriuntur,inci dat. An ſperamus occupatos nos duplici Marte,ex vtriſꝙ ho ſtibus victoriã reportaturos? Hoc ego,ne ſi occulta quidẽ fue rint odia,nedũ ſi aperta,ſperauerim futurum. Quid? ſi nõ ſi multas,ſed inuidia ſuberit,quæ nõnunq̃ magis ad nocendũ va let,q̃ vllus affectus: & odia conciliationẽ recipiũt,inuidia nul lo pacto cõciliari poteſt: & hoc peius nocere ſolet, quo magis ex occulto graſſatur. Quid? ſi metꝰ,an aliquid eſt,quod maio res,aut crebriores cauſas habeat ad male cogitãdum. Caſtellę regnũ in omni Hiſpania maximũ eſt: hoc cætera ne dicã ode rũt,inuidẽtꝙ,certe metuũt,& ab eo ſicut infirmiores quadru pedes,volucreſve a leone,aut ab aquila cauent. Nã rex Arago nũ etſi prępotẽs eſt,ac maris,vt aiũt,dominꝰ,tamẽ eius vires, multo minores fama ſunt. Quod enim Sardiniæ regnũ male pacatũ,ac prope nominis Catalani inimicũ,adiuuaret Arago nię regẽ bella gerentẽ cũ rege Caſtellę. Quid Sicilia? quę vix didicit iugũ ferre alienigenarũ,quęꝙ,vt audio,iã nũc nõ ſatis

quieta eſt. Omnis igitur vis, atq̧ ōne robur regis illius reſidet in Hiſpania: quæ Hiſpania cū noſtra nequaq̄ eſt cōparāda: ex quo neceſſe eſt humana ībecillitate metuat potēriorē. Ideoq̧ inter eos reges fere cōuenit, veluti cōſpiratos, & inter ſe amēt, regē Caſtellæ vel deſtructū, vel diminutū vellet. Quid ſi accedat auaritia, omniū vitiorū magiſtra, & parēs, an ſi offulſerit ſpes Aragoniæ regi aliquo portu oppidove, regni Granatēſis pro mercede potiēdi, ſperatis fore, vt nō inueniat cauſas, cur ab hoſte cōtra nos ſtet in bello? Quid ſi hæc omnia, aut certe plura ſubſint, odiū, inuidia metus, ſpes; quo tandē tēpore, exiſtimatis regnū hoc in noſtrā poteſtatē eſſe venturū? Quod noſtra ætate hoc incōmodi vſu nō venit, propinquitas regū Aragoniæ cū noſtra domo, in cauſa fuit. Ea iā extincta, in priſtinū diſſidiū, primo quoq̧ tēpore redibitur: ne autē redeatur, vna ratione effici poteſt, vt hęc duo regna ſanguine cohæreāt, hoc eſt, vt ego rex illius regni declarer. Quod cōmodū nimirū tanto plus erit, q̄ fuit rege Martino, Ioāne, ac Petro, quanto ego coniūctior ſum huic gēti, q̄ illi fuerūt. Vnde cōſociatis viribus vtriuſq̧ regni, nullo negotio barbarū perdomabimus: vt breui tēpore duo regna alia, noſtræ genti ſubſint, qd nunq̄ fando eſt cognitū, nec de reliquis quoq̧ duobus ſit deſperandū. Ita q̧ in primis opto, & quo nihil mihi videre eſt lōgius, omnis Hiſpania Chriſtianis pricipibus obtēperabit. Quare veſtrū eſt ꝓbare ſentētiā meā, ac cauſę fauere, quicūq̧ publicæ quidē amplitudinē, laudēq̧ & religionis & patrię amatis, priuatim vero dignitatē meā, potentiā, gloriā, iuſtitia & induſtria quęſitā, nō ſine aliqua ratione veſtrorū cōmodorū, qui de me eſtis bene meriti, quos multo prolixius remunerare, ac magnificētius potero rex q̄ priuatus. Nullū enim ex ōni mea felicitate vberiorē fructū percipere me arbitrabor, q̄ dū iis, qbus debeo gratiā, & quidē cumulatiſſimā, referā. Hæc Ferdinandus: cæteri pro ſe quiſq̧ approbare conſiliū & laudare. Tū Sancius Palentinus epiſcopus. Ego imperator adeo nō aduerſor ſententiæ tuæ, vt niſi tu occupaſſes, iſtud ipſe pro mea in te fide & beneuolētia, tibi cōſiliū daturus fuerim. Age igitur deo bene iuuāte, regnū quod, vt ego quidem ſentio, tuū eſt capeſſe. Caſtellanū multis ad te deferentibus, quia tuum nō putaſti, capeſſere veritus es.

Nã vt nulla quantauis occaſione,ad præripiendũ alterius regnũ,debemus allici,ita nullo labore,nulloq́ periculo abſtineri a noſtro aſſerendo. Nec quicq̃ abiectius eſt homine,qui paruo accedit animo ad vendicandũ hęreditariũ regnũ. Quod ſiquid ob id laboris,difficultatisq́ ſumptus, periculi ſubeundũ ſit,nõ obtinẽti certe cõtendiſſe turpe nõ erit:obtinẽti autẽ eo glorioſius,ꝙ pene ſua induſtria cõparaſſe regnũ iudicabitur. Et ſane præſtabilius eſt regẽ ſe facere, q̃ ab alio fieri,nec alteri fortunã ſuã,ſed ſibi debere:& cũ paternũ nominas regnũ,nominare etiã regnũ tuũ,quod nõ per manus traditũ ſit ſed manu partũ ac receptũ. Quare ſi tuis vis eſſe ſimilis, caue cõmittas,vt nullũ tẽp9 interponas, quin regnũ,quod & ſucceſſione, & quod in rege primũ duco,virtute tuũ eſt,ab iniuſtis hęredibus,ac regnare indignis,eripias, & tibi quantũ humana ratio valet aſſeras. Ad quod vires meas,quãtulęcunq́ ſunt,meã operã,ſedulitatẽ,ſtudium, induſtriã,officiũ polliceor, ac defero: Deniq́ nũq̃ te ab iſto ꝓpoſito,dũ de iure iudicatũ ſit,reuocare tẽtabo. Huius orationẽ aliis maiorẽ in modũ laudãtibus,& ſe ad ſimilia præſtãda,ſingulis pollicentibus, magis cõfirmatus Ferdinãdus,diſceſſum in diẽ tertiũ edicit. Quo die cũ iã milites præſidio vrbis impoſuiſſet,vna cũ armorũ cibariorumq́ copia,plen9 gaudii ob victoriã,ac ſpei ob futurũ regnũ,ex Antichera receſſit,tertiiſq́ caſtris,cũ parte copiarũ Iſpalim, domũq́ peruenit,cũ quibus copiis propius Aragoniã iret,cæteras in ſuã domicilia redire iuſſit. Quæ autẽ poſthac cõſecuta ſunt,ne ſubnectamus facit, ꝙ multa, vt tẽpore priora ſunt,ſic ordine præuertenda,quę hactenus non attigimus,ne ſeriẽ rerũ cohęrẽtiũ,q̃ eodẽ in loco geſtę ſunt,interrũperem9,duo quodãmodo hiſtoriarũ corpora cõfundẽtes,idq́ ſępi9,ſi ſuisquęq́ tẽporibus acta redderẽtur. Nũc peractis illi9 Hiſpanię geſtis, ad alterius Hiſpaniæ narrationẽ animũ cõuertimus,& de Granata per Caſtellã,velut pedibus in Aragoniã, Cataloniamq́ tranſimus.nouã materiã principiũq́ ſumpturi,nõ repetito tẽporis curſu,ſupra hunc ipſum,de quo nunc ſcriptũ eſt annum, ſed annũ nõ eiuſdẽ nominis. Quippe is de quo proxime locuti ſumus,eſt poſt milleſimũ quadringenteſimũ,ab ortu domini decimus,a quo vero nunc ordiemur nonus.

LAVRENTII VALLENSIS PATRITII ROMANI HISTORIARVM FERDINANDI REGIS ARAGONIAE LIBER SECVNDVS.

HOC ANNO MARTINVS Siciliæ rex, Martini Aragoniæ regis filius, apud Calarim, poſt ingentem de Sardis victoriã, receptaq; complura oppida, paucis diebus febri extinguitur. Febri non cõtracta ex æſtiuo tempore, quo in omni Sardinia graue cœlum eſt, quia nondum media æſtas erat: non aquarum noxio halitu, quia Calaris a ſtagnis, quæ multa ſunt in ea inſula, non admodum infeſtatur: non ex intemperie cœli, aut cõtagiõe, quia nemo ſuorũ ægrotauit. Quo magis inopinata mors eius tum ſibi tũ ſocijs fuit, eoq; luctuoſior, vtiq; in illo & virtutis flore & ętatis. Tertium enim & triceſimum annum agebat, æqualis Ferdinando, aut anno maior, infœlici quodam omine, ſiquid omnia ſunt, ante patrem factus rex, quaſi ante patrem vita defuncturus. Nec magis nomine ſuo lugendus, q̃ patris, cui vnicus erat iam ſeneſcẽti: neq; tam ætate, vnum nanq; & quinquaginta annos natus erat, q̃ habitu corporis, obeſi nimium ac præpinguis, & veterno graueſcentis. Accedebat his & ætatis & corporis incommodis quaterna: malum in primis gaudio, lætitiaq; curandum. Sic affecto nuntius de morte filij affertur, ex quo quantus patrem mœror, dolorq;, quanta item perturbatio populos peruaſerit, ſibi quiſq; natura & experimento duce, ſubijcere poteſt. Omnium tamen cogitatio, ac ſermo erat, quiſnam regi futurus hęres deſtinaretur. At ij qui apud regem ampliſſimi erãt, partim illius beneuolentia, partim vt ſuæ ipſorum potentiæ conſulerent, quo tales apud filium, quales apud patrem forẽt, & forſitan tutores relinquerentur, non ita multo poſt exequias, ſuadent vt primo quoq; tempore capiat vxorem. Nam olim iam regina deceſſerat, quæ fuerat comes Iurię: conſulendum enim regno, conſulendum regio generi, conſulendũ etiã reliquę ætati, quã cũ vxore, liberiſq; traduceret iucundiorem.

Rex autem, etſi multis rationibus aduerſabatur, ꝙ ſeneſcens, ꝙ inutili corpore, ꝙ ægrotus eſſet: tamen vt potiſſimũ obiiciebat, non eſſe opus coniugio, cùm nepotem haberet Fœdericum iam infantiæ annos egreſſum: qui maturior ad ſucceſſionem, q̃ qui poſtea naſcerentur, foret, qui ſibi non alio, q̃ filij loco eſſet. Sed cũ illi pręferret filium nepoti, legitimum illegitimo, plures vni, certum in multis liberis, q̃ incertum in vno, tandem acquieuit: nec præcepit, vt ab aliis vxor proſpiceretur ſibi, ſed ipſe per ſe, inter duas adoleſcentulas, quæ ſub vxore domi creuerant, aliquandiu hæſitauit, ambas forma inſignes, & ſummo loco natas: Cęciliam Iacobi Comitis Vrgellenſis ſororem, & Margaritam neptem Ioannis comitis Pratenſis. Nam Petrus pater mortem obierat. Sed vt erat prudentiſſimus rex, ſi cępiſſet vxorem Ceciliam, vidit fore, vt frater illius, ſe viuo quidem regẽ agere vellet, ita animo regnum conceperat: mortuo autem, per fas perq; nefas ad ſe populos contraheret. Præterea nequid in auum, nepotemq; machinaretur. His ratiõibus vel ſolis, vel ſummis adductus, Margaritam preeligendam putauit: non ſola formæ præſtantia, vt quidam nimis iuuenili animo, & quaſi amatorio opinantur, nec vt ſimulatum eſt, ꝙ medici magis hanc ad conceptus idoneam iudicarent. Vix menſis a nuptiarum die interceſſerat, cum legati ab rege Ludouico venerunt, Ludouicum etſi nonnulli regem fuiſſe negant, tamen regem appellabo, quia multi fuiſſe regem affirmant, cum quibus, q̃ cum illis excuſatius, atq; humanius eſt peccare, neſcientem ab vtra parte peccetur. Hi legati ab rege Frãciæ quoq; veniſſe dicũtur, quo maior legationi adeſſet autoritas: Eorum primus fuit epiſcopus Conſeraneum, qui orationẽ habuit, illa tempeſtate inter ſuos omnis iuris diuini humaniq; conſultiſſimus, deniq; eloquentiſſimus. Nam ita conſtat inter eos qui affuerunt, nullum ſe literate loquentem, eloquentiorem, nec ante nec poſtea audiſſe. Quam tamen orationem, nemo eorum qui laudant, memoria tenet ad verbum. Sed ſententias aliquas, & præcipue capita, quæ commodius in oratione regis, ne bis dicantur, a me ponentur. Hic cum cerneret regem ſubinde orationi ſuæ, vt putabat indormientem, oculis conniuentibus, capiteq; demiſſo

ſterteret,interſiſtebat. Rex contra, cognoſcens cur interquieſceret, iubebat eum pergere:non enim ſe dormire, etſi clauſis oculis ſterteret,aut ſi corpus præ morbo dormiret,non tamen dormire animum,atq; hoc ſæpius facienti,inquit:an tuæ orationi indormierim, an inuigilauerim, & ex mea reſponſione intelligas licet. Itaq; vbi loquendi finē fecit epiſcopus, quinq; ait,capita continet tua oratio, quorum ſingulis, eodem ordine reſpondebo. Primum q; me ſalutaſti verbis Ludouici regis tui,mihi affinis,agnoſco egregiam erga me illius beneuolentiam,quod profecto mutuum fit, nec minus eum mihi fateor eſſe cordi,propter ſua in me officia,fidem,amorē,q̃ propter affinitatem. Quod autem ſecundo loco nuntiandam mihi duxit victoriam ſuam, qua potitus eſt aduerſus Ladiſlaum in hoc quoq; fecit amice,cum ſciret me nō mediocrem de ſuis proſperis voluptatem eſſe capturum, quā & illi & mihi propriam,perpetuamq; opto. Nec minus in eo,quod tertiū fuit, amorem ſuum erga nos declarauit, q; quemadmodum me victoria ſua gauiſurum ſperauit, ita ſe meam cladem dolere oſtēdit,miſſo ad me ſapiētiſſimo viro,qui conſolaretur,quæ profecto conſolatio talis eſt,vt quemuis paternum mœrorem mitigare poſſet,qui modo tātus non eſſet,quantus hic meus, qui filium & virum & vnicum,& regem,& cum omni virtute,tum in patrem charitate prędıtum,& orbum liberis amiſi. Vtcūq; tamen & miſeratio amici grata eſt,& conſolatio ſapiētis nonnihil moleſtiæ leuauit. Precariq; habeo cœleſtem regem,vt regem amicum, hoc vulnus quo ego ſaucius confectuſq; ſum, nō ſinat experiri. Nam quod quarto loco poſuiſti,longa oratione executus,ſucceſſionem,ſi ſine liberis deceſſero, ad vxorem eius filiumve pertinere. Iſtud vero mihi non conſtat:tu quoq; velut in dubia re, multa verba feciſti. Ideoq; non eſt,vt accipiam puerum, ac matrem eius,ſicut poſtulaſti,cū & ipſe verbis euangelicis reſpondere poſſim, Quod iuſtum fuerit dabo vobis. Ais ideo mihi accerſendum Ludouicum puerū, vt iam nunc in noſtra regia,& inter populos velut futurus rex, aſſueſcat,percepturus mores,linguam, diſcrimina perſonarū, ingenia regionū,ne poſtea,cum res poſcet,rudis ad gubernacula regni accedat. Hoc ego multis de cauſis,ne agā adducor. Primū

quia huiuſmodi præiudicio, non faciam iniuriam aliis, qui vobis in ſucceſſionis iure non cedunt. Si enim vobis acquieſcam, quid aliud, q̃ vobiſcũ ius hoc facere pronuntiem? Deinde ſiquis alius in iure ſuccedendi, aut ſit, aut fiat, aut naſcatur potior vobis, qui tandem honor iſtum puerum conſequetur? quem a vobis honoratum vultis, ſi ab adita, atq; adminiſtrata regni poſſeſſione dimittatur, & velut expellatur? Non enim deeſt, qui ſe potiorem vobis putet: non deeſt, qui fieri poſſit: non deeſt mihi ſpes ſuſcipiendæ ſobolis: confidoq; clementiæ dei, q; ſicut afflixit me, faciẽs de patre orbum, ita vulneri meo medicabitur, de orbo faciens patrem, ex hac dilectiſſima mihi coniuge (aſſidebat enim ei regina) & certe vterq;, quantum in nobis eſt, enitemur vt parentes ſimus. Ad quod verbum, cũ ambo ſurriſerunt, tum vero cæteri arriſerunt. Medici quoq; ſpem faciunt, qui aiunt facilius ex homine prouectioris ætatis, ac puella, q̃ ex vtroq; adoleſcẽte, filios gigni. Et nihilo minus quod gaudium oculorum huius, meorumq; erit, ſi in hac auiditate, atq; in hac ſpe tollendæ prolis, videmus domi verſari alienum puerum, quaſi noſtri verſari regni, ideſt noſtræ orbitatis hęredem, haud dubie infauſtum omen, & acerbum augurium. In quo non parum miror affinem meũ, eiuſq; ſubrequiro prudentiam, qui ſub ipſis pene nuptiarum auſpiciis de ſucceſſore meo agendum putauit, nec de ſucceſſore tãtum, ſed de adoptiuo, quaſi nec duxiſſem vxorem, nec vellem ducere, aut ex ducta liberos (quod omen deus auertat) non eſſem ſublaturus. Quod tamen ſi non cõtinget, alienuſq; mihi ſucceſſurus eſt hęres, quid mea magis refert, aut quid prius, antiquiuſve debet videri, q̃ proſpicere regem proceribus, ac populis meis, ex quo iuſtũ imperiũ, firmũ præſidiũ, perpetuã pacẽ nãciſcãtur. Proceribus inq̃ meis, ac populis, quorũ ſanguine partim in Sicilia, partim in Sardinia recipiẽda, ego & filii vſi ſumus. Quorum pleriq;, aut liberos aut parẽtes, aut fratres, aut alio modo propinquos deſyderãt, pro domus meæ ãplitudine amiſſos. Neq; enim minus regiũ puto, populos ſuos, & pręſertim de principe optime meritos, poſt obitũ ſuũ, recte gubernãdos curare, q̃ viuẽtẽ recte gubernare. Ex quo teſtificatũ relinquã apud omnes iudiciũ meum, vt ſi domeſticus mihi hęres non fuerit, ij ad

quos pertinebit,ſequantur meã defuncti vel rationem vel au-
toritatem. Neq; vero, quod vltimo loco poſuiſti, abnuo ve-
ſtram poſtulationem,vt permittã cauſam,de ſucceſſione, iam
nunc quoq; agitari. Non enim ita delicato animo, ac parum
forti ſum in obeunda morte, vt de ſucceſſore meo diſputari,
etiam tam recenter a nuptijs,pati æquis auribus nequeam. Fi-
lius meus facit,vt hæc pati poſſim,& mortem non multo plus
timeam cauſa mea,q̃ optem. Nichilq; eſt quod magis vitam
meam oblectet, q̃ futuræ prolis ſolatia, ſiue mas ſiue fœmina
futura eſt. Nam vt tu vis, quod facile paſſus ſum te dicere, in
paterno regno,ſi mas filius defecerit,fœmina poteſt ſuccede-
re,& quidẽ ante omnes mares,qui regem coniunctiſſimo gra-
du non attingant. Idq; tu ita præſenti conſtantiq; animo affir
maſti,vt præſentius atq; conſtantius affirmaſſe viderim nemi-
nem. Siquidem de fortunis omnibus, atq; capite vis dimica-
re,Siquis naturali iure, vel ſcripto demonſtret, hoc introdu-
ctum in Aragoniam eſſe,fœminam in regnum non poſſe ſuc-
cedere: iſtam ego te ſponſionem facere non ſinam,militaribus
magis viris decoram,q̃ literatis, ne dicam pontificibus. Pla-
cet itaq; in communereferri ad conſultos,de iure competito-
rum. quidnam de ſucceſſione regni mei, diuinum ius huma-
numq; decernat. Ipſe quoq;,dum per occupatiões licebit, prę-
ſidebo huic cauſæ. Multo enim præſtat me viuo ſoſpiteq;,ac
diſceptatore diſcuti litem iudicijs ac verbis, q̃ me vel defun-
cto,vel morbo,ætateq; affecto, vi & armis. Hęc locuto rege,di
ſceſſum eſt. Mox cum in cubiculũ rex introijſſet, multuſq; de
his rebus,ab iis,qui circumſiſtebãt dum ſermo haberetur, Vti
nam,inquit Guilielmus Moncada, rex ex te prolem ſiue ma-
rem,ſiue fœminam primo quoq; tempore videamus,quæ & vi
uenti patri,ac diu ſit iucunditati,& defuncto ſuccedat. Cæte-
rum,ſi(quod abſit)aliter deo cordi ſit,non video quin Ludo-
uicus puer,in ſuccedendo primas habeat partes, qui nepos ſit
ex filia regis Ioannis fratris tui : hoc eſt quin ipſa Iolans eius
mater,regnum quod fuit patris aſſequatur. Non vereor enim
loqui de iure competitorum apud te,nõ tanq̃ regem,ſed tanq̃
diſceptatorem ac iudicẽ, vt te ipſe feciſti. Nam qui debent re
gis eſſe potius hęredes q̃ liberi? Atqui filia ex liberis eſt,& cũ

ſola fuerit,locum liberorum implet. Hæc niſi tu frater extitiſſes,regnum paternum adipiſci debebat,quod ſiquid ſexus impedimento eſt,etſi nihil hoc impedire volunt,en filium pro ſe tibi nobiſq; offert ex matre Catalanum,cui ius ſuũ hȩreditarium cedit. Atq; dicenti,pleriq; qui intermiſſo ſtrepitu colloquendi, ſilentium tenuerant, aſſentiebantur. Tum Bernardus Centellias: Immo vero iuſtius multo debetur ſucceſſio Iacobo Comiti Vrgellenſi. Nam iſta fœmina cum alleget nobis puerum,plane fatetur ad ſe regnum peruenire non poſſe, eadem ratione, qua nec patris potuit eſſe hȩres, cum ſola ſuperſtes extitiſſet. Quod ergo ius ipſa nõ habet,id profecto alteri tradere non poteſt. Itaq; excluſis fœminis,inter mares eſt diſquirendum, quis regi ſit proximus, is ſine controuerſia erit Comes Vrgellenſis,cuius pater, qui proxime eſt mortuus,eodem auo, quo tu progenitus es patre Ioanne, qui ſucceſſurus Alfonſo regi erat, niſi Petrus pater tuus maior natu fuiſſet. Nunc(quod tamen deus non ſinat)deficiente Petri ſanguine, ad fratrem ſeu fratris liberos redeat regnum, ſicut ad te rediit paternum regnum,fratre defuncto. Quod ſiquid momenti habet fœmineus ſexus,adeſt vxor Comitis,filia patris tui,vel patri ſucceſſura vel fratri,quæ certe tibi coniunctior eſt,q̃ fratris filia. Itaq; quod ſexus adimit, id ex viro, cui & ipſi ius eſt,in ſucceſſione ſupplebitur, atq; ita ambo coniuges, mutuo auxilio innixi,iuſtitiam omnem hȩreditatis implebunt. Tum Bernardus Villalicus. Recte,inquit, Bernardus Centellia locutus eſſet,ſi in eodem pares nõ haberet,atq; vt ego ſentio,ſuperiores. Nã ſi placet ad priores patrũ redire,certe prior eſt Alfonſus dux Gãdię, & frater eius proſocer tuus rex, Comes Pratenſis,patre Petro,auo Ioanne rege,qui fuit tuus proauus patruo Alfonſo,auo tuo. Ita eodẽ te illi contingũt gradu,quo tu Comitẽ Vrgellẽſem: ſed tanto venerabiliores q̃ ille,quanto propius accedunt ad tuos maiores, tantoq; digniores qui ſuccedant,quanto proximiores iis regibus ſunt, vnde quaſi ex fonte regni origo emanauit. Eo quidẽ magis q; hi ſuccedent Ioanni auo, ille vero Alfonſo proauo. Nam q; ais de vxore, tantum tibi reſpondeo, eam non modo ex nõ regina,ſed etiã ex nondum vxore genitam eſſe. Sibyllam enim qualis anteq̃ re-

gina fuerit omnes ſcimus. Feret autē hæc rex me dicentē, vel quia, vt inquit Bernardus Centellia, in hac cauſa iudex eſt, vel quia loquor ea, quæ grata debēt eſſe noſtræ reginæ, cū ob alia, tum vero ob hoc ꝙ ago cauſam aui ſui, vel fratris aui. Hæc dicenti Villalico, nemo audientium nec aſſenſus eſt, nec contra dixit. Tum rex, equidem inquit, ſi locus hic iudicandi eſt, iudicarem aliquid inter hos, quorū cauſas egiſtis. Sed quid attinet de his pronuntiare, cum ſit adhuc alius competitor, qui vereor ne iſtos omnes excludat. Ferdinandus infans Caſtellæ, natus ex Helianora mea ſorore, non dico natu maiore, q̄ hæc eſt ex Sibylla nata, ſed ex eadē matre, qua ego ſum, genita. Dux autem Gādiæ, & proſocer meus, ac Vrgelli Comes, mares illi quidem ſunt, ſed eos in eadem pono cōditione, qua fœminas. Nemo enim ſic in regno, aut vlla in hęreditate ſuccedit, ꝙ de progenie ſit illius, a quo primum hęreditas profecta eſt. Nam hoc modo ad eos deferretur hęreditas regni, qui ex vetuſtis priſciſq; regibus oriundi ſunt: ſed non ita eſt. Verum ſicut intercisa fontis vena, atq; alio deriuata, totus prioris curſus alueus aqua priuatur, ita tota progenies eius, qui ſemel a ſucceſſione paterni fontis excluſus eſt, in perpetuum exareſcit, nec niſi aliquo flexu redeuntem e latere aquam recipere poteſt: hoc eſt, dum curſus iterum interruptus, in proximum canalem deriuatur. Id fit dum rex, aut quicunq; rerum dominus ſine liberis decedit, eius regnum ac bona lege naturæ ad proximum quenq; defertur. Nam cum res ſint vltimi domini, non autem ſuperiorum, qui ſuum ius in alterum tranſmiſerunt: nimirum vt quiſq; maxime coniunctus huic erit, ita plurimum iuris in ſuccedendo ſibi vendicabit. Quod cum ita ſit, non quis proximus ſit ſuperioribus regibus Alfonſo, Petro, Ioanni quærendum eſt, ſed quis mihi, cuius regnum eſt, & in cuius alueo poſtremus defluit regni riuus. Proximior autem mihi nemo eſt ea, quæ ex eiſdem parentibus genita eſt, & eius filius præponendus eſt mihi fratris mei nepoti, cæteriſq; qui me longiore propinquitate cōtingunt. Nā, quod dicitur, fœminas non ſuccedere, id intelligitur, quādo & mares proximi ſunt, Dux autē Gādiæ, & Comes Vrgelli, tot a me gradibus remoti, nō ſunt mihi proximi. Et Iolāte fratris filia, ac Iſabella ſorore, Helia

nora eſt mihi proximior. Ego illud vobis affirmare poſſum, unllum eorum, quē cupitis, regē magis ex vſu regni fore, q̃ Ferdinandum: ſed vos ſtudia partium trahunt. Quid autem conducibile vobis ſit, non peruidetis. Habetis igitur teſtificatum iudicium meum, ſiquid forte de me aliud factū ſit, prius q̃ res diſponantur. Verum magis q̃ pro valitudine corporis, hodie & audiendo, & loquendo laboraui. Et hoc quidem grauiſſimi ac ſynceriſſimi regis teſtimonium fuit: quod nō modo per vrbem Barcellonā, in cuius ſuburbano prædio hęc geſta ſunt, ſed per omnes natiões eius ac prouincias demanauit, magnāq; Ferdinando autoritatem comparauit. Cæterum rex etſi hæc & ſentiebat & dixerat, tamen omni diligentia, cura, autoritate, gratia, precibus, pollicitationibus, nepoti ſuo ſtudebat. Nā delectis iudicibus, per omne cognoſcendæ cauſæ tempus nihil reliquit, quin ius ſucceſſionis Fœderici eſſe declararetur, & eo quotidie impēſius, q; aſſidue magis ac magis liberos ſe gignere poſſe deſperabat. Sunt enim qui dicāt, nullo pacto, nec medicorum arte, nec multifarijs machinis, potuiſſe eum vel concūbere cum muliere, vel puellæ virginitatem demere: licet mater aliæq; nonnullę fœminę velut miniſtræ puellæ adeſſent, licet viri quoq; aliquot auxilio regi eſſent, qui ventre quaſi appenſum per faſcias a lacunari pendentes: quibus tumor proni ventris cohiberetur, demitterent eum ſenſim in gremium puellæ, ac ſuſtinerent. Sed hæc verecundius forſitan in ſilentio reponuntur. Commendabat igitur Fœdericum memoria patris, ſtudium aui: ſed hæc omnia vitium natalium apud iudices corrumpebat. Ideoq; longe fauorabiliores erāt Ludouicus & Comes Vrgelli. Illum commendabat nomen patris, amicitiaq; cum rege Aragonum, & mutua hoſpitia vtriuſq; gentis. Adhæc reſpectus matris, quæ proximi regis filia in oculis, & conſuetudine virorum mulierumq; Cataloniæ, adoleuerat, auia cum regina Iolans, quæ præſens modo veteres amicos, pro filia, pro nepote, modo veteres amicos clienteſq; mariti obſecrabat, vt memores eſſent defuncti regis beneficiorum. Hunc gratioſum faciebat, q; ex virili ſtirpe regiæ domus, q; iuuenis, q; eximia ſpecie corporis, q; præſens, ipſe non pro alio, ſed pro ſeſe ſingulos prænſabat, orabat, donis pro-

miſſiſq; implebat. Itaq; apud iudices, non minus ambitione q̃
diſceptatione agebatur. Quod Ferdinandus vbi per ſuos com
perit, legatos ad regem mittit, orans ne permitteret in iudicio
ſuffragijs potius, q̃ legibus agi. Rex illum recte dicere, & ęqua
poſtulare, reſpondit, ſeq; daturum operam, vt res ordine irēt.
Verum hoc præſtare non poterat, quia ipſe in primis eo vitio
laborabat, ſi vitium appellandum eſt, & non pietas, pro vnica
ſpe familię ſuę anniti, vt nepos in regno ſuccederet. Qui poſtq̃
animaduertit nihil ſibi ſpei fore in iudicio, nam hoc ei iudices
confitebantur, iuſſit illos extrahere tempus, nec quicq̃ de iure
competitorū palam facere, donec ipſe alia ratione mentes po-
pulorum conciliaret. Alfonſo rege præſidente, lata lex fuerat,
nequis illegitimus in regno ſuccederet, ita nunc ſe præſidēte,
per populos præſentes, quibus idem liceat, quod ſuperioribus
exceptionem vnius obtinere, non vi aut imperio aut autorita-
te, ſed cum miſerabili aſpectu, vtpote collocato ad gremiū or
bi regis populo, tum ſummiſſa oratione, darent hoc ſenectuti
ſuæ, darēt orbitati, darent precibus ac lachrymis, ſinerent ſe cū
hac lætitia diem ſuum obire, ꝙ relinquat nepotem hęredem,
ne exulceretur hoc quoq; dolore altero vulnere, quo nō minus
afflictetur, q̃ ex illo ꝙ filiū perdidit. Illo enim amiſiſſe filiū,
hoc amiſſurum eſſe regnum: darent meritis ſuis, qui Siculum
regnum Aragonico adieciſſet, darēt meritis filij, qui Sardiniā
amiſſam Catalonię, non parua ex parte reſtituiſſet, darēt vni-
co duorum regum filio. Iuuenis, qui mortuus eſt, ſenis, qui niſi
impetrat, cito comes illi futurus ſit. Nō enim pręponi illegiti
mū legitimis ſe poſtulare, ſed eū pro legitimo eſſe. Qui cum
alij nulli potiores ſint, nulli iniuriā facturus eſt, neq; plane eſſe
illegitimū ex patre celibe, ac matre innupta genitū. Hoc ſi in
priuatis ſemper valuit, multo magis debere valere in regibus,
quos ſola cōtentos vxore eſſe, vix poſtulādū eſt, & in bellis aut
longinquis regionibus agentes, vt vxores habeant, fieri nō po-
teſt: neq; excluſos a ſucceſſione fuiſſe filios ancillarum Iacob,
neq; eandem cauſam Salomoni obſtitiſſe, quo minus ad regnū
tolleretur, cum tamen nō modo non ſolus, qualis Fœdericus,
ſed ne primus quidem ex Dauid liberis eſſet, & alia plurima
omnibus ex gētibus, huius generis exempla. Atq; quo facilius

honeſtiuſq; peruinceret, vt eſt ingenioſa charitas, vidit operę-pretium fore, natales nepotis emendari per ſummum pontificē. Neq; enim id difficile factu, & hoc effecto non auſuros, etiā ſiqui minus vellent, populos aduerſari regi roganti pro eo, qui iam illegitimus non eſſet. Erat autem ſummus apud eos pontifex, affinis pueri, matriſq; conſanguineus, Petrus de Luna, nomine Benedictus. Ad hunc rex Dertuſæ agentem ſcribit, rogans vt Barcellonam, captato tempore, quaſi per cauſam alterius negotii, ne res patefieret, ſe conferret. Interea Comes Vrgellenſis e diuerſo non minus & ipſe laborabat, vel ob hoc ſolicitior q̄ rex, ꝙ ille alteri, hic ſibi conſultum volebat. Et cum Cataloniam iam ſuarum partium exiſtimaret, ꝙ in ea natales, domum, potentiam, clientelas ſuas ac patris auiq; haberet. Valentiam quoq; multis officiis, largitionibus, ſtudiis deuinctam ſibi reddidiſſet, vt vix conſtaret, ab vtris magis obſeruaretur, Villaragutis, atq; Centelliis, quae ſunt duæ illic ſummæ atq; diuerſæ inter ſe factiones. Tamen nihil actū eſſe cenſuit, niſi idem in Aragonia, vbi caput rerum eſt, effeciſſet. Sunt autem in Aragonia nomina factionū, Luna, & Vrrea: Lunam iā ſibi conciliauerat, aſcito ſibi Antonio Luna, qui tunc principatum factionis obtinebat. Diuerſam vero factionem non modo ob odia partiū infenſam habebat; ſed etiā quia ſtuderet Ludouico competitori in regno, autore ac duce Garſia Heredia archiepiſcopo Cæſarauguſtano. Erat enim is beneficiarius domus Frāciæ, hoc profecto peſſimū eſt in petitione regni, ꝙ nemo iuri, omnes amicitiæ fauent, ſecundū hunc propinquo eius Egidio Roizæ, Aragoniæ gubernatore: cuius filius Ioannes in Herediā familiam fuerat adoptatus. Ex quo fauor Ludouici propter ſummos magiſtratus in Aragonia plus pollebat. Hos Comes vbi blandiciis promiſſiſq; pellicere ſe poſſe deſperauit, excogitauit quo modo illorum diminueret potentiā, ſuorum adaugeret, ſimul ſe dominum cauſæ conſtitueret. Poſtulat ab rege vt in Aragoniam gubernator delegetur, qui magiſtratus ſoli regis primigenio tribui ſolet: contendit cum alia quædam eſſe ex vſu prouinciæ, tum vero illud ex vſu regii fiſci, ſi rationes iam compluribus annis repetantur rerū adminiſtratarum. Rex etſi nihil minus volebat, q̄ Aragoniam velut

arcem regnorum,ab hoc regnũ affectante occupari,& quaſi eũ
adoptaſſet hoc magiſtratu,exire famã,ſimulꝙ ſine cauſa ſyn=
ceriſſimũ ac prudentiſſimũ virum a magiſtratu amouere: ta=
mẽ admonito Comite,caueret quid ageret,poſtulata cõceſſit,
neꝙ id magnopere inuitus,tũ ſperans illo abſente, cõmodius
cũ papa confectum iri negotium nepotis,tũ volens conciliari
maiora in Aragonia homini odia,quo min⁹ temeritas proſpe
ra eſſet. Dat itaꝙ ad gubernatorem atꝙ archiepiſcopum clan
deſtinas literas,vt aduerſus Comitem iure ſuo vtãtur,nullam
tamen de literis ipſis,vt ſaluus ſit pudor regię ſynceritatis,mẽ
tionem habeant. Comes diuulgato rumore,ſe iam pro indubi
tato haberi ſucceſſore ab rege cũ magiſtratum,qui ſoli primi=
genio regis indulgeatur,ſibi indultus ſit,cum magno appara=
tu Cæſarauguſtam venit,ſtipatus omni factione Lunenſi, po=
ſcitꝙ ſe admitti in poſſeſſionẽ. Ei gubernator prætorꝙ, quẽ
iuſtitiam vocant,atꝙ archiepiſcopus,cũ cæteris ſuæ factionis
intercedunt,negantꝙ illi ex lege præſidem licere eſſe, nec re=
gem velle reuocare legẽ,quam nõ poſſit,ſed impudicitię Co=
mitis non auſum refragari,ne hominem odiſſe diceretur,ita
tamen id conceſſiſſe, quatenus ratum lege eſſet, ac populi ad=
mitterent, nunc nec legem admittere,nec populos. Hic mul=
ta altercatio, mox ſeditio, dehinc res ad manum vocatur,
quotidieꝙ leuia prælia prope ciuilia conſerũtur. Ex quo ſunt
qui dicant,a quo homine primum excitatum eſt,& iis regio=
nibus bellum inteſtinũ,in eius domo ſubuertenda, tandẽ eſſe
reſtinctum. Pauculis diebus ſuperuenit Ioannes Ferrãdis auxi
lio patri auunculo , partibuſꝙ cum magna armatorum ma=
nu: vrbemꝙ ingreſſus,ante pugnam cõmiſſam, Comitẽ e fo=
ro domum fugat, dumꝙ expugnare domum aggreditur, ille
per poſticum,quod ad flumen fert,cum cęteris abiit. Sunt qui
habitu diſſimulato,ac ſine comite,nec equo ſed pedibus fugiſ
ſe dicãt,quod falſum eſſe compertum habeo. Illud quoꝙ non
minus falſo dici,ab rege præceptum illis literis,vt Comitem
interficiẽdũ curarẽt,quod nõ modo abhorret a vero,ſed etiã a
regis ingenio mitiſſimi ac iuſtiſſimi,& qui ſępe dixerit,nolle
ſe regni ius auferre ei cui⁹ foret,nec ſi centũ alia ſibi regna ade=
ptũ iri exiſtimaret,meminiſſe ſe Chriſtianũ eſſe,cuius ęternũ

regnum foret, ſi recte egiſſet: rurſusq; æternum ſupplicium, ſi praue, ſi cito relicturus eſſet hoc regnum, petiturusq; illud, cur inſolito ſcelere cõmacularet manus, pro alio quem vellet hæredem, cum ne pro ſe quidem cõmaculaturus eſſet. Regnũ ſibi eripi nõ poſſe, poſt ſua fata, eius fore cui deus deſtinaſſet: prophetare tamen audere, qui non via iuris, ſed factionibus, doliſq; regnum affectaret, eum ad regnum non eſſe peruenturum, Comitẽ ſignificans, hæc reſpondit iis, qui ſuadebant: nõ enim deerant, qui ſuaderent vt Comitem tolleret. Ille ex Cæſarauguſta fugatus, Aragoniaq;, in Cataloniam Ballegerium domũ ſuam ſeſe receperat, non reuerſus Barcellonam, ſiue ob euentus indignationem, pudoremq;, ſiue q; vitaret vrbẽ nonnihil peſtilentem, quam rex quoq; deuitauerat. Primum habitãs in prędio ſuo, cui nomẽ Pulcher Aſpectus, de quo ſupra dixi, deinde in habitaculis monaſterii in Valle Dõzellæ, non procul a muris, ſiue ne intereſſet põpæ legitimationis Fœderici. Nam & ab iis qui cum papa Barcellonę erant, ſuſurrabatur, & Siculorum legati præ ſe ferebant, qui omnibus precibus obſecrantes regem, vt eis regẽ præficeret Fœdericum, ex Siculo rege, & de Siculis optime merito, & ex matre Sicula, & in inſula ipſa genitum confeſſionem ab eo expreſſerant voluntatis, qua erat auus in nepotem, ſiue vt vitaret ſuſpitionẽ ſceleris, quod ab eo per vxorem, & matrem creditur admiſſum. Referam nõ omnibus rem notam, nec paſſim diuulgatam, ob Comitis vt creditur, tanq̃ futuri regis vel metum vel gratiam, Sed tamen inter domeſticos, a quibus ego accepi viris bonis & grauibus agitatam, & prope compertã: dicitur Comes pro deplorata, habuiſſe ſpem ſuam, ſi legitimatio fieret per ſummum pontificem, deinde per Aragonẽſes, exceptio vnius Fœderici in lege, quæ eſt contra illegitimos lata. Ad quod ipſum quaſi de publico conſenſu veniſſe gubernatorem, proxime audierat. Omniũ enim rerum certior quotidie fiebat per vxorem & matrẽ, quæ per cauſam propinquitatis, ne pedem quidem, ab regina diſcedebant: quam etiam ſtudioſam cauſæ Comitis reddiderant, & ab ea Centelliam familiam vnde ipſa materno genere erat, conciliatam habebãt. Hę mulieres die Iouis, ante diem dominicum, ſolennibus legitimationis deſtinatum, quæ erant futu-

ræ Calendæ Iunij, veſperi dicuntur anſerem ſaginatum, quē opipare cōcinnarāt, aſſum regiis miniſtris porrexiſſe, per ſpeciem demerendæ reginæ, vt regē & adipibus, & quartana torpidum, ad Venerē procreationis gratia excitarent. De quo anſere vbi comedit rex, ſtatim vehementi dolore ſtomachi conflictari cœpit ac lamentari, moxq; ardentiſſima febri inſecuta, ſignaq; & maculæ quędam in defuncti corpore (ſecundo autem die defunctus eſt) apparuerunt. Quanquā potuerunt eſſe ſigna peſtilentiæ. Nam quod dubium eſt in tāta re, id ego nolo fieri mea aſſeueratione certum. Omnes enim fere ex eadem domo, poſt regē vel peſte vel febri extincti ſunt, quales etiam plurimi ex ciuitate. Poteſt & id in cauſa regis fuiſſe, non malitia, ſed ſimplicitas mulierū atq; ſtultitia, quæ quotidie citra medicorum conſcientiam, cibariis ad Venerem, q̄ ad ſalutem aptioribus inferciebant virum, vnguentiſq; oblinebant. Siquidem defuncto rege & domo, vt fit, a fœminis ſubito derelicta, eſt inuenta cellula his cibariis, vnguentiſq; differta. Vtcūq; res adminiſtrata ſit, certe Comes in morte regis, præter cætera, hanc ſpē ſecutus dicitur, ꝙ gubernatoris munus inuitis inimicis adminiſtrare poſſet, cum id per legem defuncto rege nō prohiberetur: aut ſaltem impunius archiepiſcopum cæteroſq; de medio tollere, vt nihil ſibi poſthac ſupereſſet impedimenti. Cui rei euentus ipſe teſtimonium dedit. Vt autem ad rem redeam, vbi totam illam noctem rex per æſtus, atq; cruciatus inſomnem duxiſſet, cū illuxit legati Barcellonæ, multiq; proceres lectulum circūſteterunt, multi mortiferam ſentientes, & inter ſe conſuſurrantes, ſed in horas magis ac magis ad extrema vitæ ſpiritus properare videbatur. Cum interea mater Comitis atq; vxor regem adeūt, rogantq; vt nunc ſaltem in ipſo extremo vitæ tempore Comitem declararet regni ſucceſſorē. Non reſpondenti, atq; vt ſolebat, ſed alio ſomno ſubdormitāti, apprehendit matrona veſtē a pectore, atq; inquit, filii mei eſt regni ſucceſſio, filii mei, quem tu ſuccedere vetas, contra fas iuſq;. Ad quam ille inſpiciens, ego, inquit, ignoro iſtud. & ita eſſe non credo. Simulq; Gulielmus Moncada, & vnus legatorum, retracta manu a brachio fœminæ, admonuerūt, vt reuerētius tangeret regē. Poſtridie deplorata iam eius ſalute, ne ma-

turius præfocaretur, conſtituunt in ſella amictum tenui tantũ amiculo, ac diſpectoratum. Erant enim ſoles æſtiui: illuc cum complures adierunt, vt iam quaſi defunctum lamentabantur, & in primis Siculi legati, Fœdericum ſibi regem dari, cum fletu lachrymiſq; poſcebant. Quibus rex ingemiſcens, verbis ac vultu quantũ poterat, cõmendauit. Tum legati Barcellonẽſes, nequid reſponſum regis fortaſſe ſcrupuli moueret imposterũ, adhibitis tabellionibus interrogarũt, iuberetne ei9 regna eſſe, cui iure deberentur: ita ſe iubere reſpondit. Præclarum profecto reſpõſum, vel quod mulieribus, vel quod Siculis, vel quod Barcellonenſibus, reddidit. Primum quidem liberum, ingenuum, ac præfractum, ſed ſine bile, atq; indignatione. Alterum vero molle, atq; affectus plenum, ſed ita vt iuſtitiæ magis, q̃ affectui ſe parere oſtenderet. Vltimum autem ſimplex ac ſolidum, vt nihil petendum ſibi exiſtimaret, nullo competitorum in ſuccedendo, populis proceribuſq; cõmendato. Iam omnis familia per domum, propemodum lymphata ferebatur. Iam cubicula illa quæ nuper ornamentis, mulierum ſymphonijs, atq; omni iucunditatum genere exultauerant, deſeruntur, denudantur, & velut ad hoſtium aduentum, aut ſi Erynnis inuaſiſſet, lugubria videntur, ac feralia, cũctis partim occultius, partim apertius emigrantibus. Quorum vnus fuit Egidius Aragoniæ gubernator, qui intelligens, q̃ infeſtos haberet inimicos, per cauſam dormiendi, meridie cubiculum ſuum intrauit, & mutato habitu, cum regio confeſſore Barcellonam abijt, rumorq; fuit, conatos eſſe quoſdam in domo regis vincula ei inijcere, credo hanc opinionem ex eo ortam, ꝙ Comes certis hominibus negotium dederat, vt ei vincula inijcerent, captumq; ducerent, aut necarent. Nam Barcellona, cum eo venit gubernator, plena armatorum erat, ex maxima parte eorum, qui comiti ſtudebant, & intrantes vrbem, perq; viam euntes, ciuitas ſciſcitabatur an rex adhuc ſpiraret, an ibi gubernator Aragoniæ adeſſet? Quo maturius ille tantopere ſe quæri ab inimicis cognoſcens, ſibi deliteſcendum putauit. Atque ea nocte, cum ſecus atq; conſuetudo ferebat, clauſæ forent portæ, audiebat e domo, in qua latebat, in propinqua, vbi multi verſabantur armati colloquentes, admirantes, quærentes, vbi eſt guberna-

tor? quid de eo factum eſt? quo abiit? Hic autem vbi multa iã die apertæ iam portæ eſſent, non equum, ſed nauigium conſcendit, Paniſcolamq;, quæ ſibi amica erat, ſe contulit. Hæc retuli, vt q̃ violento ad affectationem regni fuerit animo Comes Vrgellenſis, appareat. Nunc referam id, quod an veneni an peſtis an alterius rei ſignum ſit, medici viderint. Quod ipſe qui vidit, quid fuerit ſe ſcire negat, idem, qui regem veneno periiſſe, non credit. Is eſt Borra ſcurrarum eximius, quatuor & octoginta hodie natus annos, necdum a ſcurrando vacans. De quo nequis miretur me facere mentionem, in tanta fuit apud complures ſemper reges dignitate dicam, an opinione, an beneuolentia, vt eum in libris meis faſtidire non debeam, quem reges nullo quamlibet ſerio in negotio faſtidierunt: eum præſertim, quod apud vulgi opinionem valet, plurimum diues ſit, adeo vt ad centum millia aureorum profiteri poſſit. Vir profecto natus ad exprobrandum literarum, ſcientiæque, ac ſapientiæ ſtudioſis, qui doctrinam non veri contemplatione, non ſummi boni fine, non ipſa virtutum laude, ſed pecunia, & vmbratili populorum honore metiuntur. Ad hos quotidianum Borræ conuitium pertinet dicentis, plus ſe, & pecuniæ & honoris comparaſſe, dum ſtultum agit, q̃ qui literarum & ſapientiæ ſtudioſi vocantur. Quod cum audiunt plærique literati, ornatumq; hominis regalem vident, & erubeſcunt, & dolent, & ſi vera fateri volunt, etiam inuident: nimirum infra omnes ſcurras, hiſtriones, mimoſq; detrudendi, male meriti de liberalibus artibus, quibus inuidioſam volunt eſſe vitam ſcurrilem. Hic igitur Borra de numero erat eorum, qui ſuis rebus, non ſibi timerent, in quibus abſportandis, cum aliquot horis diſtrictus fuiſſet, tandem ad conſpectum rediit regis. Cui ille vix ſuppetente voce, vnde, inquit, domine Borra? qui tandiu abfuiſti. Hic ſimul vt rem diſſimularet, ſimul vt regem cupidũ ſuauis alloquii, ſi poſſet, hilaritate afficeret. Ego vero, inquit, e vicina vinea redeo, vbi neſcio qui hinnulũ meum per caudam ad ficum ſuſpenderant, quaſi ficos furto ediſſet, qui nondum maturi ſunt. Ad hanc facetam vocem rex cum arriſiſſet, mox animam celerius agere cœpit. Borra, vt erat ex aduerſo, videbat vmbram quandam, breue loci ſpatiũ

occupantem, paulatim a medio ventre aſcendentẽ, prout anima continenter inferiora relinquebat. Id viderit ne, an videre viſus ſit, an conuexitas aliqua corporis obumbrauerit, fides penes oculos eius ſit. Vbi ad guttur euaſit, & ipſa euanuit, & rex animam efflauit. Ita Martinus rex, vel diutinæ quartanæ languore, vel tunc graſſante morbo, vel incõmoda habitudine corporis, vel infando veneno, vel incõſultis vxoris medicamẽtis, vel mœrore amiſſi filii, vel horum plæriſq; exceſſit e vita, omnium Aragonię regum & potentiſſimus (nam nullus ante eum Siciliam tenuerat) & vltimus ex familia Comitis Barcellonæ, in quem regnum Aragoniæ tranſlerat, filia regis, quę patri ſucceſſerat, in matrimoniũ accepta. Exquo mirari habeo, quid in mentem venerit illi regi atq; Aragonenſibus populis, velle non licere in regnum ſuccedere fœminæ, cum ex hac regina & vir Catalanus in regiam dignitatem conſcẽderit: quæ res etiã nationi glorioſa eſt, & Aragonia maiorem in modũ maieſtatem ſuam propagauerit, adiecta ei quaſi appẽdice Catalonia, quæ viribus ad illam ſeſquialtera eſt. Siquidem cum rex Aragoniæ nuncupatur, Cataloniç quoq; princeps ſubintelligitur: hoc eſt ꝙ ambarũ vnus, idemq; rex, ſed ab vna, quç ſit dignior nuncupatur. Quare haud dubitem dicere regem illum, ſuæq; ætatis homines, qui contra fœminã decreuerunt, feciſſe, quod ſui maiores non faciendum exiſtimauerunt. Mortis Martini nonnullæ res, vt creduntur, prænuntię fuerunt. Eodem menſe fuit eclypſis lunæ toto ſydere obductę, circiter horæ ſpatium. Item terræ motus ſemel, cũ mane ſurgeret, iterum cum poculum a pincernę manu accepturus eſſet. Cũq; dixiſſet mors magni alicuius viri terrę motu ſignificatur, inquit ex intimis quidam; nũc noſtrę timeo parti: ad eũ rex, ego non ſum magnus, vbi adeſt maior: maior me papa eſt, de illo igitur terrę motus loquitur, non de me. Erat autem tunc Benedictus Barcellonę, ipſe vero eodem in prædio ſuburbano. Itaque viſus eſt minus ſoluiſſe audientibus quęſtionem terrę motus, q̃ innodaſſe. Ex quo animi ſuorum magis anxij eſſe cœperunt. Nã in tota Hiſpania nõ modo Benedictus, qui ſub vmbra regis latebat, ſed nemo alius cum Martino erat comparandus. Corpus defuncti a medicis curatum, & ad triceſimum vſq; diem in publico re-

ſeruatū eſt, vt ex omnibus regnis homines conuenientes agno=ſcerent. Sed maiore cura reginam Comes aſſeruandam cura=uit, vt vix miſeræ cubiculo pedem liceret efferre. verbo quidē ꝙ diceret, dubium eſſe, an grauida e rege foret: re autem ꝙ vereretur, ne ex altero poſtea concipiens, e rege ſe concepiſſe mē=tiretur. Siquidem & apud iuris conſultos, & apud phyſicos re=cepta opinio eſt, incertum tempus eſſe pariendi, & in vndeci=mum vſque, & interdum in tertiumdecimum menſem extrahi partum poſſe: & hæc quidem domeſtica ſunt. Publice autem poſt defunctum ſepultumq; regem patefacta eſt magis aper=tis ſtudijs ianua, & omiſſo iudiciorum ordine, pro ſe quiſque impenſius quotidie parare arma, clientes contrahere, concire cuiuſque generis homines, ſuas partes augere, conſultare cum ſuis, nec domeſtica tantum, ſed externa etiam auxilia accerſe=re, donare, polliceri, nihil remittere, magiſq; ac magis in dies ad vim ſpectare res videbatur, & regnum eius fore, qui pluri=mum poſſet. Poterat autem plurimum tunc Comes Vrgellen ſis, Fœderico morte aui prope deſtituto, & per ætatem magis adhortando, q̃ adhortante Duce Gandiæ, non per ſe, ſed per alios auxilia rogante. Ludouico & Ferdinando extra regnum proculque agentibus, vt Comes ex quatuor competitoribus, duorum qui aderant iam victor eſſet, duorum qui aberant, al=terum non timeret, quem nemo fere priuatum defenderet, al=terius cuius adiutrix factio Vrrea eſſet, propediem victor vi=deretur. Adeo iam de capiendis regijs inſignibus, appellan=doq; ſe rege deliberabat. Quod vbi reſciuere Cataloniæ vr=bes, ſummopere diſſuaſerunt, amiſſurum ea via illum omne ſuum ius, omne hominum ſtudium, nec a Catalonia, ſed ab Aragonia incipiendum eſſe. Cataloniam quidem ſtudioſam eius ſemper fore. Verum tantam labem minime ſubituram eſ=ſe, vt regem ipſa & prima & ſola faciat, contra ſuas & quidem maiores natu ſorores, expectaret quid eligendi iudices pronun tiarent. Iam concilium, quod illi parlamentum vocant, cogi ex omnibus prouincijs in Calatauibio. Sed hoc illi moleſtum erat, ꝙ res in Aragonia, ꝙ archiepiſcopo autore, quaſi nauis gubernatore, adminiſtrarentur. Quid enim ſperandum ſibi de brachio eccleſiaſtico? quatuor enim brachia in Aragonia fa=

ciunt,cuius caput ſit archiepiſcopus, competitoris ſtudioſus, ſui inimicus, cum quo Benedictus papa faciat, vt omnia communi abbatorum conſilio geri videantur? Quid de nobilium, equeriorumq́ cum gubernator,prætorq́ tam ſibi infenſi,q̃ archiepiſcopo obnoxij ſint, cum alter affinis, alter gener illi eſſet? Quid de brachio ciuitatum,quod vocant regale, quorum plærique ſuperiorum,vel autoritatem vel gratiam ſequuntur. Eo quidem magis,ꝙ dabat operam archiepiſcopus, vt concilium Cæſarauguſtam transferretur. Idq́ recte ac iure fieri per ſuos papa aſſeuerabat. Quod ſi fieret,multo meliores fore partes Ludouici intelligens Comes: vtrique minatus eſt,archiepiſcopo ſe pro pileo pontificali, impoſiturum caſſidem ignitam: papæ raſurum eſſe verticem nō aqua, ſicut fieri ſolet, ante perfuſum. Interea quotidie cædes,ſeditioneſq́ per prouincias fiebant,nec cuiusq̃ autoritas, aut poteſtas ire obuiam poterat: nemo ſatis alteri credere,nemo obtemperare, ipſa capita inter ſe diſſidere,ac digladiari. Vſque adeo iam in contemptum venerant exteris. Siquidem in Sicilia,de quo poſtea dicemus, Bernardus Caprera res nouas moliebatur,& inſulæ regnum affectabat. Cuius non minor metus inceſſit animos eorum,qui bonum publicum & gloriam Aragoniæ,curam habebant, q̃ quis Aragonię rex eſſet,cum plus damni fieret,alienata Sicilia, q̃ quolibet competitorum rege facto. Igitur omnia plena motus, timoris, turbationum,ac periculorum, & velut in tempeſtate multorum ventorum,cum inter nautas non modo litigatur de gubernando,ſed etiam pugnatur. Huc accedebat,ꝙ Ludouicus ſuaſu archiepiſcopi,quo maior cauſę ſuę eſſet & autoritas & gratia, miſerat ad fines Cataloniæ copias militum, nuntioſque ad concilium, qui hortarentur ad iuſtitiam,nihil metueret, præſto eſſe copias aduerſus perturbatores ordinis iudiciorum & iuris, nec defuturas pecunias. Idem facit Ferdinandus, non ignorans a Ludouico, non minus illa in fauorem fieri iuris priuati, q̃ publici, & contra Comitem, factionibus armiſq́ cœlum ac terras miſcentem,autoritate armorum eſſe agendum. Ferdinandum quantum fauor in aduerſarios propenſus lædebat,tantum recens gloria rerum geſtarū commendabat, ꝙ mari terraque victor rediſſet, ꝙ imperium

Caſtellæ ampliaſſet, ꝙ pro re Chriſtiana fortiſſime ac feliciſſime dimicaſſet, ꝙ niſi ad expediendam litem de ſucceſſione veniſſet,prope iam regem barbarum debellaſſet: & de eo quotidie magis ac magis homines fauorabiliter & ſentiebant & loquebantur. Exquo animaduertens Comes, iam duos externos competitores in dies maiorem ſibi autoritatem comparare,idque archiepiſcopi opera, facinus exequi feſtinat, & quod minatus fuerat perpetrare. Itaque Antonio Lunæ negotium dat, vt hominem per ſpeciem colloquii euocatum obtruncet. Erat autem Antonius etſi diuerſæ factionis, tamē perfamiliaris archiepiſcopo,ac pene cliens. Nam annuis quaſi ſtipendiis ab eo donabatur, & eodem menſe ſeptingentos aureos Arago nicos accæperat. Id dicitur feciſſe archiepiſcopus, ꝙ cum fuiſſet tutor Ioannis Ferrandis,fraudarat pupillum dimidiata hęreditate,eamq; in Blaſcum,qui gētilis, atq; agnatus ſuus erat, tranſtulerat,indignum exiſtimans tantam generis ſui hæreditatem,totam in alienum deferri, nulla ei qui ex ipſa domo eſſet relicta portione. Is cum poſtea cerneret Ioannem,erecto ac ſublimi animo virum, Blaſcum vero ſegniori, ac longe imparem,vidit fore,vt ſe defuncto,ac nedum quidem defuncto,Ioānes Blaſcū hæreditarijs bonis exueret. Ea re præſidiū homini infirmiori, aduerſus potentiorē in diuerſa factione cōparauit, propinquum ſuum in cōtraria acie ponens,ducem hoſtiū intra ſua caſtra verſari patiens,ac volens,vnde mortis ſuę origo defluxit. Et poſtea cum rerū merita neſciamus,iudicia diuina mirari ſolemus. Enimuero hanc quam retuli cauſam pauciſſimi notā habent. Neq; ego nunc de iudicio dei in vniuerſum pronunciaſſe intelligar. Scio equidem iuſtos ſæpe multatos infortunio fuiſſe, & iniquos ſecundiſſima fortuna vſos. Sed nōnunq̄ ſapientiſſimi non longe abſunt a coniectāda dei volūtate,cum patrem ille aut dominum agere videtur. Archiepiſcopū e Calatauibio reuertentē,atq; in oppido Almuma agentem,Antonius ait ſe adire velle colloquij gratia. Etenim ſæpe eū pro familiaritate interuiſebat,collocatiſque ad inſidias in proximo nemore ducentis equitibus haſtatis, & ex parte magna loricatis, ipſe cū paucis armatis procedit. Nam armati tum omnes fere,qui ex factionibus profeſſi erant,incedebant,ac præmittit

e vicino ad archiepiſcopum, qui dicat ſe ad colloquium venire. Eo hic nuntio lætatus, tanq̃ aliquid quo gauderet ab amico auditurus, cõſcenſo mulo, obuiam egreſſus eſt, decem duodecimve comitibus: Nam feſtinantia plures vndiq; conuenire non ſiuerat. Ille tardius de induſtria iter faciẽs, plus duobus ſtadiis procul a muris archiepiſcopum excepit: cũq; ſe mutuo ſalutaſſent, hic illum filij, ille hũc patris nomine. Ecquid, inquit Antonius, eritne rex Comes Vrgelli? non me viuo reſpõdit. Ego, inquit, aut te capto, aut mactato: mactato reſpondit fortaſſe, captiuo nequaq̃. Atq; hæc dicẽti, frenoſq; flectenti Antonius colaphum in medio ore incuſſit, arreptoq; protinus gladio, caput ferit, refugientẽ cæteri vulnerant, ſubinde caput muli, vt ab inſtituto curſu auerterent, percutientes, inter eos Antonij armiger, qui vnus lanceam gerebat, ea ſubtus brachiũ adducta, incurrens præcipitauit e mulo, atq; ita iacentem cõtrucidarũt, manumq; inter cætera vulnera amputarunt. Ita is qui diadema imponere regis debebat, imperio eius qui diadema ſperabat, teterrima morte eſt affectus. Vltores angelos relinquens, ne vnq̃ in ſellam regiã illi daretur aſcendere, per quem ſummi in regno antiſtitis corpus fœdiſſime cõfoſſum, laceratumq; iacuiſſet. Ideoq; ſtatim diuinum, ſi recte æſtimemus numen apparuit. Nam ſi tantum animi ad inuadendam vrbem illis, quãtum ad aggrediendũ facinus fuiſſet, haud dubie ſublata lis erat, & oppreſſa factione Vrrea: Comes regiam dignitatem, vel extorſiſſet, vel impetraſſet. Nunc ſceleris non voti compos effectus eſt, dum hoſtem debilitatum mancũq; magis de fuga, q̃ de vltione cogitaturũ putat, tam procul poſito Ludouico, a quo peterentur auxilia: nec in mentem venit ei, plęriſq; animalibus actiora arma in fuga eſſe, & ingenium ex neceſſitatibus creſcere. Dato hunc in modum ſpatio inimicis ad ſibi conſulendum, illi tamen illatæ iniuriæ dolore, tum inferendæ metu, ad proximum ac magis validum Ferdinandi, de cuius iure bene quoq; ſentiebant, prę́ſidium confugiunt: lõge decepta aduerſariorum ſpe, qui a ſemel ſuſcepta cauſa, in aliam deſcituros hoſtes non ſuſpicabantur: ignari plus poſſe odium q̃ beneuolentiã, & dolorẽ q̃ gratiam, & cupiditatẽ ſe ab atroci iniuria vlciſcendi, q̃ alieno honori inſeruiẽdi. Blaſcus quoq;

qui ingreſſo Antonio opem tuliſſet, nunc ingreſſus cum potētia alijs opem ferre, niſi ſceleratiſſimus videri vellet, & a bonis cadere, coactus eſt. Ferdinādus intelligēs ex vna re tria ſibi commoda fore, q̄ partes ſuæ roborarentur, ꝙ competitorum, qui validiſſimi erant, alter debilitaretur, alter hoſtes ſupra caput accerrimos habiturus eſſet, non grauate auxilia miſit: Periit autem archiepiſcopus anno circūacto, ab obitu regis eodē menſe. Cuius morte ſolutū cōſilium eſt Calatauibij, & poſtmodū conuētus prouinciales agi incœpti, ab Aragonēſibus in Alcamitio: a Valentinis in Tragera, a Catalanis Dertuſæ, ꝙ hæc oppida finitima ſunt alijs duabus prouinciis. Quo difficilius fuit, inter diſtractos conuentus, mature deliberari, cū præſertim quotidie maiora confererentur in Aragonia certamina, gubernatore volente prouinciam in officio tenere, ac quiete. Comite accerſitis e Vaſconia & trans montes copijs, annitente reliquias aduerſæ factionis euertere, & ſuam rebus gerendis præficere. Tandem poſt aliquot menſes, per conuētus vniuerſos, hoc eſt, per terna brachia, Valētiæ & Cataloniæ, eccleſiaſtica, patritia, plebeia, vltra quatuor illa Aragoniæ, quæ diximus, locus delectus eſt in Aragonia, oppidum Capſa, mandatumq; gubernatori vt diſpoſitis præſidijs armatorum, curaret nequid reſpub. detrimēti caperet, quoad interregnū duraret. Ibi cum alia multa, tum vero de iudicibus deligēdis tractabatur. Interea Comes non eadem qua in Aragonia, ſed nō multum diſſimili iniuſtitia, par propemodum ſui fauoris ac partium naufragium fecit. Valentiæ primum abalienatis a ſe Centellijs, deinde ſuæ factiōis propugnatoribus Villaragutis profligatis. Materies calamitatis hinc ortum accēpit. Ioannes Balliera prēſes quem & ipſum gubernatorem vocant, ita infeſto ferebatur animo pro Villaragutis, contra Centellias, vt nō gubernatoris ſed carnificis munus ſe crederet accepiſſe, nullū opportunius vel vltioni vel iniuriæ tempus ratus, q̄ illud interregni demēs atq; inſipiens, qui non intelligeret neminē vehemētius delinquere magiſtratū, q̄ qui perſonam præſidis gerit, & quod multo magis eſt, etiam regis qui vita exceſſit: tunc etiam prēſes nulla ex parte ſuus, ſed totus ciuiū, totus reip. eſt, & quaſi canis in ouili ſine cuſtode, cum magis vigilandum, la-

trandũq; pro grege eſt. At iſte inſito partiũ odio pro cane lupus effectus, aut peior lupo canis, abſente paſtore partem gregis, qui colorem etſi Centellianum habebat, non tantum fugabat, ſed trucidabat quoq;, ad quadraginta numero, & eo amplius, cõſtat honeſtos homines per fas perq; nefas, vel ſuſpẽdiſſe vel ſecuri percuſſiſſe. Adhæc vicos oppidaq; Cẽtelliarum, aſperitate iudiciorum exhauriẽda curauerat. Hæc cum ad Comitem deferret Bernardus Centellia, qui princeps familiæ erat, quotidieq; comploraret: Ille negligentius lentiusq; ferre videbatur, nec curare, etſi videri volebat iniuriam propulſandã, videlicet ꝙ vereretur præſidẽ, cui addicta plebs erat, offendere. Atq; eo remiſſius agebat, ꝙ Villaraguti, Lunis & Centelliæ, Vrreis in Aragonia reſponderent. Sic expreſſa neceſſitas Centellijs, ab eodẽ implorare auxilium, a quo imploraſſe atq; impetraſſe Vrreas videbant: eo facilius ꝙ regina Margarita, conciliatrix fauoris, aliena a Comite erat, vel ob contumeliã acceptam, vel ob ſuſpitionem regis extincti. Simulq; indignũ ducebant, cum de iure competitorum ambiguum eſſet, Comiti contra alios adeſſe. Miſſis itaq; ad Ferdinandum, item ad ad Vrreas nuntijs, qui auxilia implorent: Gilbertus Centellia Bernardi frater, cum bene magna clientum manu in agrũ Valentinum incurſionem facit, & ad ſex millium capitum promiſcui pecoris, quæ erant Ioannis Villaraguti ſubgubernatoris, abigit: dicens illum per corruptelam iudiciorum, cum ex aliis tum vero ex Centellianis vicis, eum pecorum quæſtum feciſſe. Ad hunc coercendum Valentini magiſtratus tum publico tum priuato nomine equitatum, quo ipſi non multo vtebantur, a Comite accerſunt: ille cõfeſtim quadringentos equites Vaſconum mittit, Raimũdo Pereliofo præfecto, inter primos Catalanorum procerum, forti ac ſtrenuo. Sed ij fere ſub idem tẽpus applicuerũt ad oppidum, cui nomen eſt Caſtellioni, ad flumen Borrianam, quo Ioannes Ferrandis applicuit, cũ ſeptingentis equitibus Saguntũ, quod nunc vocant murum veterem, Quam vrbem Centelliæ ſuæ factionis ſtudioſam tenebant, pene mediam inter Caſtellionem atq; Valentiam: hinc quatuor, illinc ſex leugis diſtantem, atq; vtrinq; tranſitu prohibentẽ. Nam a dextro latere perpetui montes ad mediterra-

neam Hiſpaniam porrecti,niſi plurium dierum circuitu Valētiam ire vetant:a ſiniſtro oppidum Puteoli,& alia loca natura atq; opere munita,facile tranſitum interſepiūt. Adhæc inter Sagūtum Valentiamq; interiectæ paludes, vtiq; hybernis auctibus laxiores,vt tum erāt. Vix tamen intercapedinem litoris ad tranſitum relinquebāt. Quas anguſtias maris ac paludis obſidere aduerſus Valentinos tranſituros,vt colligi coniectura poterat,conſtituerāt. Horū vtrorūq; aduentu percepto, præſes Valētinus fremere ac furere, ꝙ auxilia hoſtibus veniſſent,ſua peruenire non poſſent,& ꝙ inimicis non modo impune eſſet læſiſſe, ſed etiā ad vlteriorē iniuriā animus facultaſq; acceſſiſſet,& ꝙ gubernator Aragoniæ in alienā prouinciā aduerſus alterum gubernatorē per cōtēptum arma miſiſſet. Tot igitur irritatis cauſis,iubet in poſterū diē omnes qui per ætatem valitudinēq; poſſent,qui arma haberent,pręſto ſibi eſſent in foro armati: vt primum ſocios ad Caſtellionem reciperēt: deinde vicos ac prędia Centelliarū,atq; ſociorū igne ferroq; vaſtarēt. Eadem nocte ad Ioannē Ferrandis atq; Caſtellanos, qui cū eo erāt equites citatiſſimo curſu ſuperuenit Comes Caſtri cū cohorte fortiſſimorū iuuenū a Ferdinādo miſſus,ne q̄d factio atq; arma Comitis Vrgellenſis in Valētiæ finibus perturbarēt. Vbi illuxit populus Valētinus ſub armis,ad duodeviginti millia peditū,ac ducētos equites ad locū præſto fuit, maxima ex ꝑte inuitꝰ,ꝙ & bellū ciuile deteſtaretur,& ꝙ Cētellianæ factionis plæriq; ſtudioſi eſſent,quos pręſes præcipue arma ſumere imperauerat,tū vt experiretur q̄ obedienter imperata facerēt,animaduerſurus in cōtumaces. Nā capitale edixerat,ſiquis eorū nō adeſſet,tū ne vrbē diuerſæ factionis hominibus relinqueret,ſi tātū ſuos eduxiſſet. Hæc eſt cōditio tyrānorum,aut tyrānis ſimilium,vt ſuis ciuibus nec abſentibus nec præſentibus ſatis cōfidant, etſi cōfidere neceſſe habēt. Ideoq; plærūq; cum res in periculum vocatur,ab alterutris cladē accipiunt,vt nunc videmus contigiſſe. Nam cum iis copiis gubernator ſub ſignis vbi ad anguſtias venit,videt procul inſtructos ex aduerſo hoſtes, magis illos quidem ad intercludēdum iter paratos,q̄ inuadendū. Erāt enim pauci,ac pene nulli ad tantā multitudinē,ſed ſpes ſeditionis hoſtilis,& fiducia equitatꝰ,&

victoriæ pretium excitabat animos. Bernardus, iuſſis ſubſiſte re ſuis, progreſſus in medium, iubet aliquos e diuerſo in colloquium mitti. His miſſis, ait: Nihil minus ſe cupere, q̃ aduerſus patriam bellum gerere. Ideo nulla dũ arma intuliſſe, vltum priuatas iniurias eſſe, etſi non ſatis pro indignitate vltum, vlturũq; ſi inimici iniurias facere pergant, cohibere vim nõ afferre, velle rogare illos, vt a lædendo temperẽt: ſatis habentes q; ciuitatem arbitrio ſuo moderentur, parumper expectent dum rex declaretur: nolit eſſe ciuilis belli cauſa, in quo vtrauis pars vincat, vtriſq; ſi patriam amant, eſſe doliturum, ſe agnoſcere ciues ſuos, amicos, propinquos. Deniq; cogitaret pręſes non tam hoſtili animo omnes, qui ſecum eſſent pugnaturos contra nomen Centellianum q̃ Caſtellanos, atq; Aragonẽſes contra Bellerianum, ſe quidem cum paucis domeſticis eſſe, vt ſocijs qui plures ſunt ac pugnaciſſimi, e cęde reuocare non poſſit: illum vero cum multis etiam inuitis quibus bello commiſſo, vt pugnent imperare nequeat. Hæc vbi magiſtratus audiere, ſignũ timoris interpretati ſunt, ob idq; ferociores effecti. Non pactionibus agendum eſſe reſpondent, aduerſus exules & patriæ proditores, ſed gladijs. Se regem eſſe, quoad regni cõtrouerſia eſt, proinde aut ſe permittant ei qui pro rege eſt, aut pugnam capeſſant. Ille tum magna voce exclamat, ne interpretarentur ſe diffidẽtia viriũ illa loqui, ſed patrię charitate, prouiderent prius q̃ gladij ſtringerentur, ne triſtẽ eum diem & infauſtum patriæ redderẽt. Et cũ nõnulli a magiſtratu iuſſi obſtreperent ac conuitiarentur, tanq̃ tẽpus terenti: Deũ (inquit) qui ex alto intuetur teſtor, & vos homines qui adeſtis, & te ta bellio, vt mihi publicus teſtis ſis, inuitum me ac coactũ ad pugnandum deſcendere cum ciuibus meis. Vos tamẽ amici, quos iſtic mihi plurimos eſſe ſcio, quęſo ne cõmittatis, vt amici veſtri aut vos feriant, aut feriantur a vobis. Sunt qui opinentur illum dolo ad colloquium veniſſe, vt ſereret inter hoſtes diſcordiam, plurimiq; a pugna ſe vel abſtinerent, vel ſubducerent, prout factum eſt: ſed ipſorum malo. Ego ſicut doli incertus ſum, ita illud certum habeo ſacerdotũ teſtimonio, Bernardum maluiſſe & amicis conſultum eſſe, & patriæ, q̃ dimicatũ. Poſt hæc verba, ad ſuos regreſſus, renuntiat quid vltro citroq;

dictum ſit. Socii concepta ira atq; ſpe venientibus occurrũt,& qua in parte volitare præſidem cernunt, cum robore equitum impreſſionem faciunt. Locus anguſtus pauciores adiuuat, aliquãdiu acerrime, & pręcipue inter equites dimicatur. Ibi duo ex primoribus Caſtellanorũ equitum cadunt cum aliquot ſociorum, ſed eo acrius cæteri ingerunt, & præſidem ob regalia veſtis inſignia conſpicuum circũſiſtunt, atq; obtruncant, plurimoſq; comitum adiiciunt, cæteri in fugam vertũtur: pedites quoq; qui circa ducem pugnabant, quia hoſtem a tergo adoriri non poterãt, & ab alia equitum manu, confertiſq; peditibus diſtinebantur, aliquantum ſuſtinuere certamen, ſed minus acri animo, ꝙ multos ſociorum nõ periculo, ſed ſpectaculo adeſſe cernebant, quaſi pugnãdi eis propter anguſtias copia nõ eſſet. At vbi ducem cum multis obtruncatum, cæteroſq; equites fugientes cognouerunt, & ipſi in fugam vertuntur, miſcenturq; cum aliis, qui manus non cõſeruerant. Sed Caſtellani, qui Cetellianos & Villaragutos non internoſcerent, vt in quẽq; incidebant, promiſcue ſine diſcrimine feriebant. Illi qui cũ ſociis ſtante acie ferrum non ſtrinxerant, non profligatis ſociis ſtringere cogebantur. Sed quis aut vincentium ferociam, aut fugientum ignauiam, reprimere poteſt? Cadunt igitur Valentini ex omni genere ac ſternuntur, verſiſq; in fugam omnibus terga cęduntur, nec fuga eis ſaluti erat, cum equitatum hęrentem tergis, euitare non poſſent. Videres itaq; hos in altum mare, illos in limoſam paludem, velut in caſtra penetrantes, & dũ tutiora ab acceſſu equorum petunt, in voragines ac depreſſa labentes, nec fere prę armorum pondere emergentes: noua vbiq; facies, inſolitus tumultus ac clamor. eodem tempore terreſtre prælium tam auguſto in loco gerebatur, ac cędes fiebat, mari, palude, ac interiecta inter hæc terra, tribus diuerſis locis continenter cruore imbutis. Nec omnes gladio mors abſumebat, ſed etiam aqua multos, & vtroq; genere. Quod niſi Bernardus & Ferrandis interceſſiſſent, hinc ferrum ſuorum cõpeſcentes, hinc Valentinis iter, fugamq; patefacientes ac preeuntes, inſignis inter paucas calamitas eo die Valentinis accepta eſſet. Perierũt tamen ex iis illo prælio, & poſtea ex vulneribus ad quatuor millia virorum. Cæteri quos neq; mare, neq; palus, neque

gladius hauſit, fuga ſe in vrbem receperunt, & ni duo ii quos dixi obſtitiſſent, veriti vrbem direptũ iri, victores cũ victis in portas irrupiſſent, & quod incredibile videatur, tanta ciuitas ac tã frequẽs, a tantulis copiis direpta fuiſſet, atq; euerſa: eoq; miſſis in vrbẽ Bernardus, aliquot ex ſuo numero principibus amicorum, ipſe Sagũtũ ſe recepit, cum paucis captiuis aduerſæ factionis. Cæterum neq; hanc humanitatem in ciues ſuos, neq; ſuperiorem pugnæ deprecationẽ, tantæ laudi tribuo Bernardo, quanto dedecori illã immanitatem atq; ſæuitiã, q̃ reuertens, iuſſit amptari caput prȩſidis, ac præfixum haſtæ, tradi filio puero, quem ceperat, in vrbem vſq; geſtãdum, vt in altiſſimo poſtmodum trabe ſuffixum pro trophæo ſtatueret. Neq; enim ſic crudelitas inimici vlciſcenda eſt, vt crudelior ipſe iudiceris. Adeo minus immane facturũ fuerat filium ſuper paternum cruorem iugulaſſe, q̃ religioſum illud patris ac filii pignus polluiſſe, ac ludibrio habuiſſe. In ſequentibus diebus a populo Valentino acciti Centelliæ, magiſtratus ex corpore ſuo creant, remq; publicam ad ſe omnem trãsferunt: mox Caſtellanos accerſunt, ire ad ciuitatem vt ſuſpicabantur iratã formidantes. Sed ii ciues neceſſe habebant, aliis veniam dare, qui ſibi ipſis ab eiſdem victoribus veniam precarentur. Raimũdus audita pugna fertur dixiſſe, ſe agnoſcere fortunã Comitis, cuius ducũ alterius tardũ ac timidũ conſiliũ in Aragonia fuiſſet, alterius repentinũ ac prȩferox Valentiæ. Nã ſi diem horamq; certaminis cum Raimundo præſes cõmunicaſſet, in eã cladem ventum non eſſet. Sed videlicet nimia fiducia, quȩ frequenter potentiores partes euertit, prȩſidem in ruinam impulit, & priuatam & publicam. Itaq; Raimundus vnum præſidem incuſans, ac deteſtans infecto negotio rediit. Porro victoria hæc lõge plurimũ, non dico momẽti ſed autoritatis contulit cauſæ Ferdinãdi, coegitq; iudicia maturari, anteq̃ omni ex parte inteſtinis bellis prouinciæ vexarentur. Delecti itaq; ſunt nouem iudices, ex ſingulis prouiciis terni. Imparem enim numerũ ad finiendas vel lites, vel conſultationes, Hiſpani multo commodiorem exiſtimant: & id temporis non poterat ſententia pro aliquo cõpetitorũ ferri, niſi a ſeſquialtera parte iudicũ, immo ſingularũ prouinciarũ. Quippe cum neceſſe eſſet, duos ex ſinſ

gulis ꝓuincijs iudices cõuenire. Prouincias appello parũ pro-
prie, quæ ſunt tantũ gentes a populo Romano victæ,ſed ego
vſitatum vulgo morem ſequor,quia tria regna,vt mallem di-
cere,non poſſum propter Cataloniam, quæ regnum non eſt,
par tamen duobus regnis. Non ab re fuerit, & nomina iudicũ
& qualitates referre, vt poſteritas ſciat, quos viros tantæ rei
præficiendos,ex ſuo quoq; corpore conſilia tanta exiſtimaue-
rint. Ex Aragonia quidẽ delecti ſunt, Dominicus Ramus epi-
ſcopus Oſcenſis,quem poſtea Ilerdenſem,ad extremum archi
epiſcopum Terragonenſem, eundẽq; cardinalẽ ſcimus nuper
diem ſuum obiiſſe,poſt omnes collegas illius iudicii,in quo ip
ſe ſedebat primus,de cuius ſcientia,vita,autoritate,dicere pa-
rum attinet,cum indicia hominũ,hoc eſt honores habiti, te-
ſtimonium dicant. Frãciſcus Aranda,veſtitu ac barba horridi-
ore,ꝙ videlicet renuntiaſſet rebus humanis,alioqui ita accom
modatus ad domos principum,quibus diu pręfuerat moderã-
das,vt nuſquã non & in conſultandis,& in adminiſtrandis re-
bus ac maturandis,primas obtinuerit partes, idq; ſola naturæ
bonitate atq; ingenij dotibus,citra vllã ſcientiam, ac citra vl-
las propemodum literas,vt appareat ex homine natiuis bonis
excellenti,formari potius præcepta ſapientiæ, q̃ ex præceptis
ſapientiæ formari hominẽ excellentem. In quo illud pręcipue
admirabantur,cũ quaſi pater eſſet,vt quaſi tutor potentiſſimi
cuiuſq;,tã modico exiguoq; contentus foret. Ideoq; libertatis
miræ,ac nemini obnoxius erat. Berengarius Bardeſſinus, quo
neminem neq; illius neq; huius temporis iuriſconſultũ in Hi-
ſpania ſenes meminerunt maioris autoritatis fuiſſe, & perin-
de ad tantas opes perueniſſe. Ex Valentia, Ferrarius dominus
Cartuſię,nõ tam ſcientia (erat enim in iure ciuili perdoctus) q̃
conſcientia optima,prudentiaque,ac grauitate ſingulari inſi-
gnis. Vincentius Ferrarius eius frater,ordinis prædicatorum,
cuius admirabilis in cõcionando laus ad exteras vſq; nationes
eſt peruagata, princeps haud dubie ſui temporis oratorũ dũ-
taxat illiterate loquentium , & ſi vera memorantur miraculis
clarus,& ante & poſt obitã mortem. Petrus Bernardus, iuris
ita peritus,vt Valentiæ nemini poſtferretur, vita quoq; caſta
& integra. Ex Catalonia, Franciſcus Sagarriga Terraconẽſis

archiepiſcopus,cum doctus ſane in ciuili ac pontificio iure,tñ vero ita facundus,vt ei primæ partes in eloquentia tribuerentur,& qui non minora ornamenta naturæ ad facunde pronunciandum,q̃ epiſcopus Conſerraneñ.cum in contentionem veniſſent iudicatus eſt habere. Bernardus Vallisſiccæ,quem non tanti faciebant,ꝙ in iure ciuili nulli ſuorum foret ſecundus,& in dicendo ſane admodum valeret, quanti ꝙ plæraſq; cauſas gratis defenſitabat:neq; ex patrocinijs potentionum fauores, neq; ex humiliorum gloriam captabat. Guilielmus Gnaſpes vir,vt in Hiſpania literis ſatis eruditus ac cultus,atq; ex omni Barcellona,cum prudentiſſimus tum ſynceriſſimus iudicatus. Hi iudices quo primo die ingreſſuri iudiciũ erant,corpus domini inſpectante populo cõmuniter acceperunt. Deinde continuos triginta dies,præter feriatos, partium aduocatos audierunt,quoties & q̃diu cuiq; libuit dicere. Libellos,diſputationes,cæteraq; in ſcriptis probationum genera ſeorſum ſingula accipiebant. Reliquam diei partem in conſultando ſoli conſumebant. Poſtea vero q̃ nihil cuiq̃ libitum eſt,verborum ac ſcriptorum proferre,cõcluſi ſunt in oppidi arce,hac lege vt illinc prodire fas non eſſet,niſi rege declarato. Qui ſermones ab iis inter ſe habiti,vel ante q̃ includerentur,vel vbi incluſi ſunt,an multum an parum,nihilne dubitatum diſſenſumq; ſit,incompertũ mihi eſt. Quia nec aliquis deprehẽdit,& ipſi nihil interceſſiſſe diſſenſionis ſignificauerũt. ſiue ꝙ ita fuerit,ſiue ꝙ ſuæ grauitatis cenſuerint eſſe,conſiliorum arcana reticere, ſiue ꝙ morem hiſpanum cuſtodierint,quo nefas habetur, poſt euictã a ſenatu ſententiam mentionem de his facere,qui ab ea ſentẽtia,quę ſuperata eſt ſteterint,& nihilo minus parui intereſt ſcire quid intus quæſitum ſit,cum ſciamus quid propalam declaratum eſt. Octauo die q̃ ſe cõcluſerãt, qui fuit profeſtus diei, qui celebratur in honorẽ principis apoſtolorum menſe Iunio, cõuocatis partibus ad ſententiam audiendam,iudices in loco edito ante valuas templi conſederunt. Gradus autem templi qui multi ſunt,& ſtatim plateã ac tecta omnia, vnde proſpici iudicium poterat,omnis ætas ſexuſq; repleuerat,clauſiſq; portis armati muros ac vicos,nequid turbæ fieret,tuebantur. Tũ Vincẽtius a cœtu collegarum ſurrexit,ſuggeſtumq; pro gradi

bus poſitum, & ad populos obuerſum conſcendit, atq; oratiũculam habuit, qua dignitatem quandam ſententiæ compararet, tum inſtrumentum in quo ſcripta erat ſententia capit, aperitq;. Pendebant ab vno omnium ora, mẽteſq; inter ſpem metumq; ſolicitæ. Non ſic ad expectationem pugnæ ſuſpẽſi ſunt animi eorũ, qui de turribus domibuſq; populares ſuos, cũ hoſtibus decertantes proſpectant. Nunquam poſt hominum memoriam tanta cauſa in iudiciis verſata fuerat. Nemo nõ illuc ſuos affectus tulerat, nihil ſane quiſquã ſuſpicabatur, nihil de futuro diuinare poterat, omnia proſpera cupiditas, omnia improſpera timor ſubiiciebat. Ipſe quoq; pronuntiator, cum partem primam ſententiæ recitaſſet, & ad nomen regis aduentaret, ſubinde magis expectationem hominum ſuſpendebat, interloquens: Ecquem putatis iam regem veſtrum eſſe? quo maxime gaudebitis: qui maxime optãdus eſt. Et cum aliquoties interfatus, ardẽtem attentionem magis incendiſſet: Infantem Caſtellæ Ferdinandum recitauit regem declaratum. Ad quod nomen, tantus exultantis turbæ clamor excitatus eſt, plæriſq; aſſurgentibus ac diſcurſantibus, vt reliqua recitationis pars nõ fuerit exaudita: præſertim militaribus vndiq; vocibus, tubiſq; ac cornibus, præterea bombardis obſtrepentibus. Dicta ſententia, ad tres cõuentus nũtii cũ literis, quæ rẽ docerẽt miſſi ſunt, ad Calatauibium, ad Tregeriam, Dertuſamq;. Qui ſimul vbi re cognouerunt Ferdinandũ eſſe regem, accipe dixerunt, literaſq; paſſim per vrbes dimiſere, legatoſq; ad excipiendum regem, e Caſtella Aragoniam ingreſſurum, delegere. Poſtridie q̃ rex declaratus eſt, cum audiret Vincẽtius, ad eumq; referrẽtur voces nonnullorum cauſantium, non indigenam regem, qualis Comes Vrgelli futurus erat, ſed alienigenam factũ, eodem in loco orationem habuit, dicens: vbi de iure ſucceſſionis quæſitum ſit, ibi non eſſe cauſam, cur de perſona mentio haberetur. Nam Comes Vrgelli, cuius vicem nõnulli dolerent, tãtum abeſſe vt comparandus fuerit cum Ferdinando, vt iureiurando interpoſito & teſte conſcientia collegarum iudicatus ſit a duce Gandiæ, in ſuccedendo ſuperari. Quod autem ad perſonam pertinet, eſſe Ferdinãdum matre Catalanum, Comitem Vrgelli Lombardum, illum patre rege ex eadem natione,

qua reges Aragoniæ, dignitate vultus ac corporis tanta, vt ſit nulli ſecundus, & quaſi ad regnandum natus. Animo autem ac virtute, ſiue inter ſuos, ſiue inter hoſtes, vt ſi morem prudentium quorundam populorum ſequi liceret, non minus eligendus ad regnum fuerit, q̃ per iudicium ſucceſſionis declarādus, quæ laus nequaq̃ vlla ex parte in Comite agnoſceretur. Quare non modo ęquo ſed etiam libenti animo, regem ſibi diuinitus datum, expectarent atq; exciperent. Et alia in hanc ſententiam plura, quę tamen inſitos atq; impreſſos diu affectus, & ab iis natam opinionē non potuerunt omnino excutere. Per vniuerſas tamen vrbes tam libentibus auribus nuntius declarati regis exceptus eſt, vt omnes fere ſibi hunc inter competitores regem optatum ſperatumq; fuiſſe videri vellent. Valentiæ quoq; vix bene obductis cicatricibus, vniuerſi clauſis tabernis officiniſq; lętitiā tot dieb⁹ celebrarunt, vt iubendi fuerint per magiſtratū, omiſſis feriis ad opera reuerti. Ferdinādus primū per publicas literas certior factus ſe regem declaratum, deinde legatos ad excipiendum ingredientem regnum ſuum delectos, & ad ſe iter habentes Aragoniam verſus contendit. Cūq; ad fines regni aduentaret, legati Aragoniæ Valentiæq; introgreſſi nonnihil Caſtellam obuiam regi, ex equis delapſi ſunt ac manum deoſculati: Catalonię vero, intra fines ſubſtiterūt, neq; ingrediente Aragoniam rege, ex equis deſcēderunt, quorum ego neutros neq; reprehendere, neque alteris præponere auſim. Nam priores illi officioſum exiſtimarunt non excipere regem ſuum, velut ex limine domus, ſed prodire in viam, & obuiam progreſſos introducere, habito maiore honore, q̃ qui paribus haberi ſolet. Pares enim ex equis ſibi dextras porrigunt. Poſteriores vero magis conſentaneum putarunt, non egredi in alienum, ſed ex ſolo patrio regem in poſſeſſionem regni admittere, neq; deſcendere ab equis nouo exēplo, quod ſuperioribus regibus ſciebant non fuiſſe factitatum. Sūt enim varii mores hominum variæque ſententiæ, ſuis quæq; defenſoribus tutæ atq; honeſtæ. Rex tamen horum nulli manum porrexit, ſub humero ſiniſtro admouit, præterq̃ Frāciſco Clementi epiſcopo Barcellonenſi, qui fuerat patriarcha Hieroſolymitanus, quē quia nouerat ſuæ partis cupidiſſimum fuiſſe,

ſuauiatus eſt. Atq; ita communiter legati cum ingenti ex omnibus regnis manu procerum Calatauibium, mox Cæſarauguſtam deduxerunt. Vbi non multos dies eſt cõmoratus, dum pacificaret interpoſita ſua autoritate diſſidentes, neque regis exiſtimauit munus eſſe, meminiſſe iniuriarum, quas priuatus accepiſſet, & odiorum, quæ aduerſus ſe nonnulli geſſiſſent. Nam qui priuato hoſtes extitiſſent, poſtea regi non hoſtes ſed clientes eſſe, & quibus prius ipſe infenſus fuiſſet, poſt regium nomen, patronum, tutorem, patrem eſſe debere, nec præterita ſed ſequentia delicta cognoſcere. His in concordiam reuocatis, idem de Valentinis, qui ibidem aderant, etſi nonnulli ſaluum ſibi ius eſſe, quo ſemper illa natio vſa eſt, inter ſe belligerandi poſtulabant, effecit. Nemo enim gerere inimicitias æquum ſibi cenſebat, cum videret regem ſuas depoſuiſſe, & in neutros ſe propenſiorem oſtendere, paratum & paſſos & inferentes iniuriam vlciſci. Eſt quidem hic apud illius gẽtis proceres mos, ſiue æqua ſiue iniqua ratione introductus, impune inter ſe certamina cõferendi, quo pugnaciores reddãtur, ſi belli terror a duobus potentiſſimis regibus ingruat, vtrunq; latus prementibus Franciæ atq; Caſtellæ. Sed regiæ poteſtatis fulgor quoties audet, ac iuſta cauſa ſubeſt, gliſcentia hęc ſimultatum certamina, quaſi nubila repellit & diſcutit. Forte ijs diebus dum hęc geruntur, Alfonſus regis primigenius, vix adoleſcentiam ingreſſus, cũ iſſet venatum, nactus eſt eximia magnitudine aprũ, quem vt velociſſimo equo vehebatur, præcipue vrgebat, cupiens aut ſolus occidere, aut primus ferire: nec procul aberat Iberus longe maximũ Hiſpaniæ flumen, Cęſarauguſtæ muros præterfluens: huc aper ſeu caſu, ſeu vti in locũ iã ſibi antea notum, curſum intẽdit, perq; ripas atq; inuia ſe demittens, aquas ingreditur. Alfonſus a tergo inſtans, ac iamiam feriens, eadem ripa & ſemita conſequitur, ac ne tam inſignem prædã hoc eſt tam inſignem cum laude victoriam, quã in manibus habebat, amitteret, & ipſe adacto equo flumen intrat, immemor quantum periculi adiret, natantemque feram natanti equo infeſta vrget haſta, quaſi illam poſſet in tam rapido fluuio capere. Hoc ſpectaculo Bernardus Centellia, eius curæ cõmiſſus adoleſcentulus erat, exanimatus, reuocare pergentem

clamoribus cũ non poſſet, ipſe quoq; cum alijs nõnullis aquas ineunt, magis verentes infamiam deſtituti filii regis, q̃ vitæ periculum. Ille internatandum quoad poterat ferire conatus, in vlteriorem ripam euaſit, atq; illinc aliquãdiu perſecutus, ſtrenue occidit: & maximi apri, & maximi fluminis victor. Rex vbi reſciuit, inter cogitationem periculi & admirationem facti, nec indignationem nec lætitiam oſtendit: nolens neq; ſtrenuitatem reprehendere, neq; audaciam nimiam adiuuare. Hac ex indole Alfonſus futuræ magnanimitatis ſpecimen dedit, ſicut patientiæ ac manſuetudinis ex eo quod egit poſtea diebus. Conceſſerat rex venatum, non tã ex more, q̃ vt Petrũ ex filiis minimum circiter nouem annos natum, venationibus, vt ſic dicam, initiaret. Atq; vbi bona diei parte, & ſuos & filiorũ oculos, animoſq; multifaria venatione pauit: iuſſit filium ad tenerum adhuc aprum, canis morſu retentum, ſauciumq; accedere, atq; illum haſta ex equo ferire, vt tanq̃ præda a ſe capta lætus vigorem animo præſumeret. Cum in hoc occupatus eſt puer, & multi cũ riſu hilaritateq; exhortantes, vt fit circũfundũtur, & vt ſpectaculo interſint immiſcentur, indigniſſima res contigit. equus cui inſidebat Bernardus Centellia, Alfonſo vt diximus, datus cuſtos, tanq̃ Achilli Phœnix, calcem magna vi incuſſit adoleſcenti in exteriori parte genu ſiniſtri, neſciebat ille calcitroſum eſſe equum, quippe quem cõmodato forte eo die accepiſſet. Ad eum ictum Alfonſus non exclamãs, neq; ingemiſcens, pudebat enim a dolore vinci, tantum ad plagã appoſuit manũ, & repreſſo gemitu, diſſimulare magnitudinẽ mali conabat̃: ſed pallor inſecutus & rigor, & q̃ iãiam collapſurus videbatur, dolorem ingentem periculoſamq; plagam indicabant. Tũm inter amplexus multorũ qui accurrerãt, ex equo humi depoſitus cum eſſet, pro loci opportunitate vulnus obligabatur, multiſq; in extremo adoleſcentulum eſſe muſſitantibus, alijs circũfrementibus, alijs nuntiatum regi, qui nonnihil aberat, euntibus: fuerunt qui Bernardo ſuaderent vt fugam capeſſeret, ne aduenientis iram regis operiretur, ſolus frater ne faceret diſſuaſit. Fore enim vt velut noxiũ ac ſceleris conſciũ, multi ſequerentur etiam regis iniuſſu. Nã quiſquis fugit, alios quodammodo inuitat ad inſequendum, a quibus vel retrahen

dus eſſet cum dedecore, vel puniendus in fuga, ob facti vltionem. Siquidem impune eſt peccaſſe iis, qui vt regi gratificarentur, alios offenderunt. Rex audita re cum attonitus accuriſſet, frémensq; diceret, vbi eſt qui primigenium meum mihi peremit? ille reluctās dolori, vultu ac voce erectiore q̄ pro viribus, nihil eſt, inquit, periculi pater, nihil mali erit, ſolent huiuſmodi contingere, equus me non homo percuſſit. Hæc verba velut pro amico timentis, extenuarunt & apud patrem & apud cæteros culpę atrocitatem. Quanta autem hæc fuerit animi pręſtantia fortitudoque, declarat q aliquot diebus per extremos dolores ſine vlla recreatione iactatus eſt, deſperātibus iam medicis quin plagā ſacer ignis corriperet, niſi ſuperueniſſet chirurgicus quidam Ferdinandus Alfonſi, vir dignus, vel hac vna curatione, qui literis memoriæq; mandetur. Recepta ſalubritate filij, rex Dertuſa, vbi ſe tenebat papa, deinde Ilerda ſtudiorum nutricula, Barcellonam peruenit, ibique concilium generale prouinciæ Cataloniæ indicit. Necdum ſe regem Siciliæ appellari volebat, priuſquam illius poſſeſſionem recepiſſet. affectabat enim regnum Bernardus Caprera, nomen ac ſpiritus aui referens, qui ornatiſſimam Genuenſium claſſem, bello vicit & cepit. Huic quidem ſpem faciebat, q per mortem Martini Aragonia inteſtinis bellis laborabat, q in Sicilia neminem neq; potentiæ, neq; factionis, neq; autoritatis maioris ſciebat, adhæc q erat prætor inſulæ, quem magiſtratum iuſtitiarum vocant. Nam Blancam regis Nauarrenſis filium, quæ fuerat vxor regis Martini filij, vt fœminam cōtemnebat, eāq; vt ſpoliaret ac ſe augeret, autoritate priuatam videri volebat: q defuncto rege cuius partibus fungebatur exauctorata eſſet. Se autem cum antea, tum vero nunc eſſe ſummum magiſtratū, & ad quem ſpectet moderari prouinciam. Neq; vero ob id modo aduerſabatur reginę, vt primus ipſe ac ſolus magiſtratus eſſet, quo facilius regnum occuparet, ſed vt illam quoque in matrimonium acciperet, quo maiorem ſibi autoritatem compararet, ad regium nomen aſſumendum. Faciebat præterea ſpem vicinitatis Ladiſlai, autoritaſq; alterius ſummi pōtificis, ſi plures eodem tempore poſſunt ſummi pontifices eſſe. Nam tunc de pontificatu contendebant, Benedictus, Gregorius, Ioannes.

Colorem autem iuris præbebat, ꝙ defuncta ſine liberis Maria Siciliȩ regina, regnum ad Martinum eius virum non potuerat peruenire, nec deinde ad Martinum patrem, eoq; illum regem eſſe debere, quẽ ſibi Siculi ipſi delegiſſent. Cogitabat & aliã apud ſe ipſum cauſam, ꝙ ſi Blancam in matrimonium accepiſſet, vendicaret ſibi ob hoc quoq; regnum, ꝙ Blanca Mariæ, vt propinquȩ ſuccederet. Siquidem Maria proneptis fuerat regis Nauarræ ex filia, quæ fuit prima vxor regis Petri, vnde vxor regis Fœderici mater eius genita erat. Ex quo intelligi licet, ꝙ præpoſtere Bernardus ageret, veluti alienam a regno Siciliæ Blancã inſequebatur, cuius hȩreditario iure regnum ſibi deſtinabat aſſerere. Hac cogitatione, qua fallere alios volebat, vt mea fert opinio, tam callidus tã vafer vir non fallebatur. Neq; enim eum fugiebat, multo proximiorem Mariȩ fuiſſe Martinum patrem, vtpote auunculum, vti modo oſtendi, pariter & conſobrinum, cuius mater, ſoror Fœderici regis fuiſſet, vtroq; ex parente. Quod ius propinquitatis erat in Helianora regina Caſtellȩ, cuius filius Ferdinandus eodem gradu propinquitatis cõtingebat hanc, quo Martinus, qui fuit vir ſuus vere rex Siciliæ non modo viua vxore ſed etiam mortua, cum præſertim Siculi regem, & ante mortem vxoris, & ea mortua agnouiſſent. Sed Bernardo ſi regno, reginaque vxore potitus eſſet, quantulumcũq; ius ſatis ſibi fore videbatur. Hoc in loco mihi conſideranti Mariam, quæ patri in regno ſucceſſit, Martinum vel alterum, vel vtrunq;, qui in ius fœminæ ſucceſſor fuit, Bernardum qui tenui, hȩreditarij regni apud fœminam, filo velut anchora nauem ſpei ſuæ firmabat. ſubit admiratio de Aragoneñſibus, qui nolebãt propinquos regis ex fœmina in ſuo regno ſuccedere, cum velint ſuos hoc eodem iure ſuccedere in alieno. Itaq; ſic, ne alia repetantur, Ferdinandus in regno Aragoniæ potuit ſuccedere, quo modo Martinus in Siculo. In hoc, ſicut dixi, Bernardus non fallebatur, fallebatur in eo ꝙ multo maioris haberi debet & erroris & detrimenti. Erat ei in optatis eximia ſingulariſq; reginæ pulchritudo, & in tam dubijs rebus atque arduis amare vacabat, aut vacare videbatur: cum potius optandum foret, illam minus ſpecioſam eſſe, hoc eſt minus ſuperbam ac faſtidioſam, vtiq; viro nec iuueni nec formoſo. Ea

propter ſi propalam in matrimonium peteret, extimeſcebat ne reſpueretur,neue factum ſuum nō ſatis idoneo colore tegere poſſet.Quippe qui credi volebat,velle inſulā in officio tenere,donec in Aragonia interregnū.Conſtituit itaqꝫ dolo atqꝫ inſidijs rem tractare,ſi id parum procederet,blanditiis ac promiſſis,ad extremum adhibere terrorem atqꝫ vim. Tenebat ſe per id tēpus regina in vrbe Catina,vbi arx inter primas tuta, & mari vicina eſt,ſed diuerſabatur fere in propinquo monaſterio cum ſanctimonialibus,ꝙ nullarum eſſet ꝗ illarum conſuetudo,vel aptior viduæ fœminæ,vel ad famam honeſtior. Hoc in loco Bernardus eam comprehendere cum paraſſet, illa ſeu admonita a ſuſpicantibus,ſeu certior facta a ſcientibus,in arcē furtim conceſſit.Qua de re Bernardus maiorem in modū dolens,non modo ꝙ deceptus ſpe foret,verum etiam ꝙ vehementi conflagraret inuidia,qui dolo in reginam vteretur. Miſit ad eam qui de colloquio agerent, cupere enim ſe purgare inuidiā & ſuſpitionem ab illius animo adimere. Nec abnuit regina: verum quia parum fidei vterqꝫ alteri haberet, conuentum eſt, vt illa de puppi triremis,hic de ponte, quo litori nauis iungitur,ſermonem faceret.Ille poſt multa verba,quę ad purgationem facti attinebant, dicitur intuliſſe coniugij mentionem,& ad ea turbato vultu regina ſubieciſſe,hui ſenex ſcabide,nec plura his,auertenſqꝫ ſe iuſſiſſe Raimundum Torres (is erat dominus triremis,ſoluſqꝫ aderat) retraheret lōgius a terra triremim. Is protinus imperās remigibus in altum referre nauim,coegit Capreram conantē excuſare præſentem orationem,cū præterita facta male purgaſſet,propere deſilire de ponte,ne in mare cum ipſo ponte decideret. Hic vero pernegabat poſtea ſe de coniugio appellaſſe reginam:ideoqꝫ nec eam faſtidioſe reſpōdiſſe,ſed hanc ſibi contumeliam ab inimico impoſitam, qui magis vt incommodaret ei quem oderat illic triremim habuiſſet,ꝗ vt reginæ gratificaretur.Quæ dicenti non defuiſſent,qui crederent,etſi ſciebant nauem adhuc ſtante eo in ponte reductam fuiſſe,niſi quæ inſecuta ſunt indicaſſent, non modo affectaſſe vxorem,quo facilius honeſtiuſque regno potiretur, ſed etiā corpus adamaſſe.Erat enim vir alioqui in primis mulieroſus,vt neſcires Martem ne magis an Venerem coleret.Lap-

ſus hac iterum ſpe, & per contumeliam eluſus abiit indignans ac minabundus, ſe monſtraturum illi, q̃ inconſulte ageret, quæ recuſaret, cum ſummo magiſtratu cōſilia in publicam ſalutem agitare, potiusq; cum alijs priuatis hominibus conſultaret, & ſeorſum haberet cōciliabula, cum iam priuata eſſet. Itaq; comparatis copijs, partim vi, partim minis, partim autoritate ciuitates plurimas ab illius ditione ad ſuam trāsfert. Idem propediem facturus de Syracuſis videbatur. Quam vrbem non vt regiam ſed vt peculiarem, traditamq; ſibi pro vitæ dignitate, regina cordi habens, magisq; q̃ cæteras amittere verita, illuc ſe confert, accerſitq; Sanciū Doris Egidij, de quo ſupradiximus, filium, præfectumq; claſſiarium, quem vulgo Almiracum vocant, q̄ ſciebat ſimultates gerere cum Bernardo Caprera, vt rationem iniret, qua tam violento viro queat obſiſtere. Is cum ad eam vna cū ſubpræfecto in arcem veniſſet, Bernardus ſe ratus, vt dicebat, matrem cum pullis vna capturum eſſe, eodem accurrit cum ſeptingentis equitibus, ac mille peditibus, arcēq; prætergreſſus vrbem inuadit, ac nemine repugnante, tum propter metum, tum propter gratiam ac factionem recipit. Comitibus Sancii qua potuerūt fuga elapſis, quos Sancius in arcem admittere noluit, q̄ re cibaria admodum tenui vtebantur. Vix recepta vrbe, Bernardus arcem obſidere atq; oppugnare inſtituit, prætendens vrbem quidem redigere ſe voluiſſe in ſuā poteſtatem, quo teneret in officio, donec de iure regis in Aragonia diſquireretur. Arcem vero obſidere, nō tam ob reginā, quæ nonnihil ab officio recederet, q̃ ob Sancium capitaliſſimū ſuū, qui cum ſemper alias in ſe male cogitauit, tum maxime id temporis poſt reconciliatam gratiam, arma contra ſe ſumpſit, & aduerſus præſidem cōſilia cum primoribus de adminiſtrando bello agitat. Eſt autē arx, Marchettum vocant, in ijs anguſtijs, quæ porthmos græce dicuntur, quaſi limite quodam inter continētem, vt ſic dicam, & vrbem pene inſulam, & ſic olim vocabatur, cū nō vrbs, ſed tertia pars vrbis eſſet. Has anguſtias duo portus coarctant, maior minorq;: ſupra maiorē arx poſita eſt, breui muro cum porta arcem portūq; iungente, ab altera parte lōgiore muro, & ſine porta, ad minorem portum producto. Ita nemo terreſtri itinere vrbem aut ingredi aut egredi poteſt,

niſi per portam arci ſubiectam. Eam portam cum repentino aduentu Bernardus occupaſſet, cuſtodiri iuſſerat, dum vrbem vel cepiſſet, vel deſperaſſet, neue fortaſſis re infecta, confecta hoſtes commodam fugam nanciſcerentur. Vtraq; itaq; fronte terrę occupata, arcem & ab vrbe, & a çontinente munitionibus cingit, ſtationes extruit, præſidia diſponit, oppidanis ſeu voluntarijs ſeu inuitis nunq̃ intermiſſo labore adiuuantibus, ac nequa nauis a portu maiori (nam id a minori propter anguſtũ aditum non timebatur) ſubuenire poſſet, vtraq; caſtra ducto ſu per aquas ponte committit, machiniſq; erectis ac tormentis ſaxa iaculantibus, obſeſſos quotidie oppugnat, ne noctibus quidem ad quietem datis, & quod minime decebat amatorem, honos ſit auribus, fimum ac peiora fimo, quæ teterrimum odorem remittunt, ſæpius q̃ ſaxa in arcis tecta iaciebat, nolẽs deeſſe fortunæ, vt dictitabat, votis ſuis aſpiranti. Etſi paucorum dierum cibos eſſe obſeſſis ei compertum erat, tamen nihil lõgius videbatur, q̃ vt reginam, quam cupiebat vxorem, ac tantopere amabat, & Almiracum quem nec minus oderat, & ſuis conſilijs aduerſum præcipue timebat, redigeret in ſuam poteſtatem: id eſt, anteq̃ rex in Aragonia conſtitueretur, ipſe ſe regem in Sicilia faceret. Huic tantæ rei conficiendæ & liuor & perfidia, ſi ei credimus, impedimento fuerunt: ſi cæteris, auaritia: &, vt ipſe arbitror, irreligio. Siquidem laudes eius hæc duo præcipue vitia fœdabant, ſacrorum contemptus, ac tenacitas. Quorum alterum numinibus, alterum hominibus in primis inuiſum eſt. Quanq̃ in eo non fuerunt illæ virtutes, quæ amabilem reddunt, humanitas, affabilitas, comitas, clementia, largitas, magnificentia: ſed quæ venerabilem, atq; interdũ horrendum, ſeueritas, auſteritas, tolerantia laborum, inediæ, algoris, æſtus, vigiliarum, multatio ſontium ac negligentium ſegniumq;, & his ſimilia. Erat in eiſdem caſtris Ioannes Moncada, frater Antonij comitis Darnonis, cui poſtea in paterna hęreditate ſucceſſit: hic cæteris quidem in rebus Bernardi partes fouebat, ſed in oppugnanda regina diſſentiens, cũ verbis hominem a ſententia reuocare non poſſet, clam armatis ſocijs, ſalutato duce, ac retinere conante, erupit e caſtris, nonnullis qui cæteros quoſcunq; poſſent ad ſimiliter agendum ſua-

derent relictis, ad eum ſe in tutiora inſulæ loca recipientem, Sanciani confluunt, itemque alij, qui melius de re Catalana ſentiebant, & rebus nouis Bernardi infenſi erant, atque paucis diebus ex compoſito ſub exortum auroræ Raimūdus cum ſua triremi ante portum Syracuſanum præſto fuit, & Ioānes Mōcada cum trecentis equitibus, totidemque peditibus, ligones, dolabraq; ferentibus, caſtra inuadit, foſſas implet, vallum reſcindit, præſidium deijcit, atq; in ipſa caſtra irrumpit. Cumq; vndique ad arma conclamatur ac diſcurritur, & vt quiſq; primum tela ceperat, ad periculum properat. Ioannes obuios quoſque ipſo impetu propellens ac ſternens, ad pontem peruenerat, triremi ad tumultum excitata, atq; ad conſtitutum locum feſtinante. Sed ij qui in vlterioribus caſtris erant raptim ſumptis armis, cum auxilium alteris caſtris ferunt, in ipſo pōte Ioanni occurrunt. Ibi pugna oritur, paucis ad prohibendum tranſitum ſufficientibus, & nox & anguſtia loci & ſuſpenſa ſuper aquas machina, pedeſtribus q̃ equeſtribus aptior, ancipitem magis atq; horribiliorem pugnam reddebat. Ad hæc a tergo magis ac magis atrox certamen accendebatur. Cum interim Bernardus in medio ſuorum volitans, alios vt arma capiant, alios vt dimicent exhortans, multos caſtigans atque increpans, nulli ſatis fidens, atq; vbiq; inſidias ſuſpicans, omnia ipſe munera obibat. Ioannes e diuerſo, nunc ad primos, nunc ad medios, nunc ad poſtremos, recurrebat, iam eos qui ad vlteriorem partem pontis obſtiterant, ſummouerat, ac multi ſuorum peruaſerant: nec magno diſtabant inter ſe ipſi duces ſpatio, cum Ioannes Bernardum agnoſcit: erat enim ſine galea, & linteum, ſicut e cubili ſurrexerat, circundatum capiti gerebat. Tunc Ioannes exclamat ad ſocios, vt eum ſolum peterent, cuius caput linteo cernerent obuolutum. Atq; ita a pluriſmis Bernardus petebatur, & fortaſſe ſummum diſcrimen adiiſſet, niſi cognita re linteum abieciſſet, paulumque donec galeam caperet declinaſſet, atq; latuiſſet. Ibi reuerſus ad pontem prelium maiore manu ſuorum iam ſeneſcens ac languidum redintegrat: & cum omnis moles belli in pontem contrahitur, pons ipſe ſoluitur, multoſq; mortales maiori quidem cū metu, q̃ cum noxa in mare expoſuit, ſed maiori dolore damnoq;

reginæ, q̃ eorum qui deciderũt. Quippe eo ipſo tempore, quo
trepida illa ad deſcendendum in pontem, & inde in triremim
accingitur, pons intertuptus eſt, atque ea præcipue parte, qua
deſcendendum erat. Sic enim tabulata ac trabes diſiectæ atque
euerſæ ſunt, vt quaſi dedita opera exitum ad euadendum in tri
remim interſepſerint. Sed patefacta porta muri ab auxiliari-
bus, qui in vlteriora tranſierant, vtique adiuuantibus nauti-
cis, & iis qui in arce erant, cæteri per portam non fugiendo,
ſed ſe recipiendo ingreſſi, potiuntur vlterioribus caſtris, in vr-
bem aut quocunque poterant plęriſque Capreranis militibus,
qui in iis caſtris fuerant, fuga tendentibus. Cæteri aut capti
ſunt, aut ad veniam petendam, prius q̃ caperentur, ſe contule-
runt. Simulque Syracuſani ſuperueniunt: qui vt Bernardum
iuuiſſent, ſi vincentem reperiſſent (nam ſuperiores in bello ad-
iuuare tutius eſt) ſic meliorem nacti reginæ conditionem, ſe
illi (nec mentiebantur) auxilio veniſſe dixerunt. Atque ita ſo
luta obſidio, recuperata vrbs, & regina ſine trepidatione in na-
uem impoſita eſt. Sanciuſque ne quam anſam præberet Ber-
nardo ad reginam, propter ipſorum ſimultates, offendendam,
cum Ioanne ſocijſque abijt ad ſuam & reginæ iniuriam vlci-
ſcendam. Et dum hic atque ille ad roborandas pro ſe quiſque
vires elaborant, legati interim e Catalonia Drepanum appul
ſi ſunt, miſſi ad reconcilandum Bernardum cum regina & San
cio, conſulendumque regno, nequid tale in Sicilia, quale apud
eos, aut deterius accideret. Venerat autem regina iam Panor-
mum, tenebatq; ſe in domo regia, quæ dicitur illorum lingua
Hoſterium, poſita ſuper litus maris, a fronte vero ad caput in-
gentis plateæ & fori, qua ad mare exitur, quondam aperto
proſpectu, nunc quantum ipſum forum ac campus eſt, forni-
cibus in ſpeciem muri proſpectum interſepiẽtibus, in quorum
pene extremo porta eſt, quæ nonnunq̃ vehementi Aquilone
vndis alluitur. Hac in domo, tantaq; in vrbe, qua nulla popu-
lis in ea inſula frequentior eſt, nihil ſibi timebat regina, præci-
pue poſt aduẽtum legatorũ. Atqui Bernardo ea vrbs maxime
opportuna inſidijs, ꝙ illic nihil caueretur, videbatur. Nec do-
mus inopportuna, ꝙ remota a frequẽtia vicinorũ eſſet, & lega
torũ aduẽtus ſecuriorẽ & magis indiligẽtẽ redderet, & alioqui

maturandum erat,anteq̃ quod ſuſpicabatur,a legatis iuberetur. Itaq; compoſitis inſidijs,omnia itinera obſidet,nequis reginã admonere,aut legati ſe prius adire poſſent. Nulli illo triduo ab oppidis Bernardi,quæ illic multa poſſidebat,iter Panormum verſus patuit: Eoq; Petrum Martini,qui poſtea fuit ſcriba portionis,nũtium legatorum iubentium triremim,quæ ad Panormũ eſſet,primo quoq; die ad ſe venire,duobus diebus & dimidiato apud ſe retinuit in oppido Alcamo. Sed nimirum fraudis ac ſceleris plærunq; comes eſt aduerſa fortuna, ſi nuntio per eum licuiſſet eodem die Panormum peruenire, proxima nocte triremis dominus,e ſtatione ſoluiſſet. Nunc ea triremis prædam e faucibus lupi hiantis ac iãiam rapientis eripuit. Enimuero tertia die ſub meridiẽ profectus,intempeſta nocte Panormum furtiuo aditu ingreſſus eſt,nec tamen ciuitatem fefellit. Nam ad eius aduentum,vt inſolito tempore,ſtrepitus tumultuãrium excitatus eſt, & clamor aliorum alios inclamantium,& vbi erat plus timoris,vociferatio,aut trepidãtium,aut adhortantium,& neceſſe eſt maiorem videri ſonum in ſilentio noctis. Multi nomen Capretæ compellabant nõ ex ſuis, ſed ex alijs, qui hominis milites agnoſcebant, ita notitia rei ad reginam peruenit. Illa ſe magis, q̃ vrbem inuadi intelligens,exanimata e cubili proſilit, domus multo magis q̃ vrbs muliebri metu ac lamentatione confunditur, ne ſpatium quidem illis veſtiendi datur,cũ pro ſua,tum vero pro dominæ pudore ſolicitis. Timor ipſe ac feſtinatio ſatagentibus ad celeritatem impedimento eſt. Seminudę igitur atq; neglecto capillo e cubiculis erumpunt,& inter primas regina,quod conſiliũ ineant,quo ſe cõferant,ignorãt: & cum mature facto opus eſt,in ipſa calamitatis impudẽtis fuga hæſitant. Iamq; inter delibe rationẽ ac feſtinantiã,velut ex incẽdio per gradus lymphatæ, in viam ſe proiecerant, cum in mentem venit vicinæ triremis. Nam arcium altera, q̃ longa vrbs eſt diſtabat,altera mari adibatur. Ibi capto cõſilio,& iã magis ac magis in vrbe tumultuari audiebãt,ſuccinctę & repreſſa lamentatione,curſum capeſſunt,& cãpũ quanta nunq̃ celeritate,& prope vno ſpiritu trãſmittũt,perq; portã egreſſæ,inter quas velociſſimã aiunt fuiſſe reginã,vt quæ maxime timebat,aquas ingrediuntur,ſubductis

ſupra genua veſtibus, nec reformidantes, aut vadi altitudinẽ, aut humoris algorem,cum tempus anni adhuc hybernum eſſet,ſed vt quęq; prima veniebat,ſecura maris & frigoris intrabat.Etenim fuga ipſa tam effuſa, maiorem illis imaginationem hoſtis,velut in tergis earum hærentis, impreſſerat. Dignum profectò riſu ſpectaculum, ſi cui ridere in tali caſu vacaret,& alienum periculum turpitudinemq; ſpectare voluptati foret. Mulieres crinibus pene paſſis,nocturna tantum veſte indutæ,aut altera quoq; circumuolutæ,magis q̃ amictæ,& inter eas regina vt dignitate, ſic celeritate præcipua, quaſi pro corona currentes in ſtadio,diuaricatæque ad femora irrupere in mare,pene glaciatum. Sed huius timoris, turpitudinis,riſus,frigoris,& cuius auidus erat captiuitatis, Bernardns poſtea pœnas vicemq; perſoluit.Ibant per mare non auſæ vocare nauarcum,ne ab hoſte exaudirentur: pauci famuli, quibus regina nõnullæq; aliæ innitebantur, vocatum nauarcum orabant vt periclitantibus adeſſet. Satimque ille a vigilibus,qui rem videbant,admonitus,obuoluta veſte,e cubiculo ſtupefactus exiliit, iuſſitq; remigibus admouere triremim, & deiecta ſcapha reginam,cæteraſq;, tanq̃ e naufragio attonitas, exangueſq; excepit.Cum hæ triremim, Bernardus in domum ingreditur, compertaq; ad nauem fuga reginę, execratus diem, en,inquit,tertio manus meas effugit: atq; ita indignabundus ad cubiculum reginæ perrexit,intrauitq;. Vbi cernens cubile turbatum,quale ſolet ad ſubitum timorem relinqui:perdicẽ, ait,perdidi,ſed nidum teneo:protinuſq; depoſitis veſtibus,vt adhuc erat tepidum ſubit,ac per totum ſe volutans, & ſubinde ſpiritum per nares trahẽs,ſignificabat more venatici canis, ad luſtrum feræ,ipſo ſe odore delectari.Tanta ei fuit inter maximarum rerum conatus cura amoris,tanta etiam intemperãtia,vt quod in primis diſſimulatum oportuit, & quod antea pernegauerat,id nunc detegeret atq; fateretur.Sed opinor poſteaq̃ prope iam deprenſus eſſet,fauorabile ſibi apud eam ducebat,ſi amator videretur. Illa ſequentibus diebus ad Soloẽtum deuecta eſt, oppidum in dextro litore Panormi poſitũ, decem millibus paſſuum remotum. Legati interim,quia triremis tardius opinione veniebat, terreſtri itinere Panormum

veniunt: quos Bernardus quotidie inani ſpe paſcens, reginam nunc blandiciis, nunc terroribus adoriebatur, adeo vt arce Panormitana, quę palatium dicitur, caſtris circundata, Soloentũ ſe conferret, oſtentans ſe reginæ, vti ſtrenuum in equitando, & amari dignũ: cum tamen, vt conſtat, robuſtius equitaret q̃ decentius. Iam nemini pro ambiguo erat, eum & reginam coniugem, & regnũ petere: legati quoq;, caueret quid ageret, monebant. Sed ille contumaces, rebelleſq; cohercere, e dignitate ſui magiſtratus eſſe reſpondebat, eſſe ex ſuis hoſtibus, qui cũ principibus Italiæ fœdus inierint. Ita quod ſuũ crimen erat, quo magis abeſſe ab eo videretur, vt ſunt peruerſorum hominũ artes, alteri prior obiectabat. Verũ tunc animus regni affectator apparuit, vbi declarato rege Ferdinando, ab incœpto non deſtitit. Tandem Antonius Moncada cum ſuis, tum vero copiis Sancii, ſed vt dicebat, auſpicijs reginæ, tanq̃ ſummi in inſula magiſtratus, obuiam venit, ac per nuntios agit, vt a Panormitanæ arcis obſidione diſcedat, quas vrbes, quæq; oppida recepit, reſtituat, eam ſuperiorem agnoſcat. Ille ſe reſponſurũ per ſe ipſum, renuntiare iubet, legatoſq; ſubſecutus, cum maiore copiarum parte occurrit, cumq; aliquãdiu inſtructa acie vterq; ſtetiſſet, neutri incipere certamen, cum ambo in loco tuto eſſent, viſum eſt. Paucis diebus, ſiue proditione Vaſconis cuiuſdam, vt ſui dictitant, ſiue calliditate hoſtis dum partem valli, qui extra muros eſt circuit, ac ſtationes recognoſcit, improuiſo hoſtium aduentu circumuentus eſt, & cum aliquantiſper gladio ſe in orbem tutatus eſſet, captus. Itaq; qui capere reginam conabatur, qui coniugio, qui amori, qui regno acquirendo operam dabat, iam tantum de amittendis bonis, de ſeruitute ſua, de morte cogitabat. Traditus enim in manus Sancii, ductuſq; in caſtellum, cui nomen Mota, atq; ibi ab inimico in ciſternã vacuam demiſſus eſt. Nec ita multo poſt ad immenſam pluuiam laxatis cadurcis, tanq̃ fortuito id accidiſſet, cum ex imperio factum eſſet, riui in ciſternam defluebant, eamq; replebant. Bernardo idẽtidem vociferante, auxiliumq; implorante, nemo ei domeſticorum reſpondebat, tanquam obſtrepente eorum auribus pluuia, ne audirent, & ad alium quendam locum, quo imber penetraret occupati eſſent, donec innatante

iam lectulo,non procul a vitæ periculo erat Tunc quidam vesluti tunc primum audiſſet,ab ore ciſternæ reſpondet, ac feſtinabundus domino nuntiat,qui miſeranti ſimilis,propere ſuccurri imperauit. Educitur e profundo lacu,obſcuraq; teſtudine Bernardus, modo Siciliæ regulus, veſte, capillo,toto corpore madenti,& hoc vt vix credibile videatur ex pluuia. Atq; hic fuit horrendi carceris exitus, ſed in locum tranſitus omni carcere grauiorem,etſi nō grauius eſſe videbatur,ita res ei abominanda contigit. Aliquot adulatus diebus homini a quo cuſtodiebatur,vbi ſibi factum eſſe familiarem beneuolumque exiſtimat , tentat pretio corrumpere , daturum ſe, ſi liberetur opera illius(vt ſolent qui vita periclitantur) montes aureos,in præſentia anteq̄ illinc pedes efferat,mille aureos. Cuſtos reſpondet, ſe ea nocte deliberare velle,idq; ſpatium dari impetrat. Rem confeſtim ad Sancium defert, iubetur vt mane petenti annuat, pecuniamq; in manum tradi ſibi curet, cæteraq; quæ agenda ſint docetur. Mane deliberatū ſibi eſſe vt adiuuaret calamitoſum,iurat ſe, vt Bernardus excogitarat, e feneſtra turris eum per funes demiſſurū. Eo die pecunia per amicos clanculum affertur,pernumeraturq;. Proxima nocte,de tertia vigilia ſummiſſo fune caligis complicatis, nulla amictus tunica demittitur,cuſtode,vt validius conturbaret miſeri conſilium,vrgente ad deſcendendum,tanq̄ anxius eſſet ne in fuga deprehenderetur. Ille noctis pariter & timoris tenebris confuſus,dū celerius q̄ manus ferunt lubrico fune delabitur,adaptatis ad id retibus induitur,& ritu feræ caſſibus captæ,hæſit:ita vt nec ſeſe deiicere,etſi præceps caſus erat,poſſet, nec receptus in feneſtrā vllus daretur. Si ferrum ad manum fuiſſet,mortem fortaſſis ſibi ipſi conſciſſet,ſed mors id loci pudenda quoque erat,atq; inimico iucunda,& auiditas iniuriæ aliquando vlciſcendæ,contumacē vitā ad perpetienda dedecora faciebat Nocturnum frigus,& poſtea ſolē adurentem corpus non ſenſit,cū animum magis dolor vreret. Non tam e tenebris ciſternę produci in lucem optauerat,q̄ nunc e luce reduci in tenebras. Ita totum diē retibus inuolutus,ac plane irretitus, tanq̄ Mars in adulterio Veneris,ridiculū ſimul,ac miſerandū plurimis ſpe-

ctaculum fuit. Cuius turpitudini hic quoq; cumulus acceſſit, vt cum ad tranſitum notorum atq; honeſtorum virorum faciē vellet auertere, prohiberetur, ne illis poſteriora oſtenderet: nec q cibo ac potu caruerit eo die doluit, ſed q ea, quæ niſi remotis arbitris decore non fiunt, præſentibus arbitris facere nō licuit. Receptus veſperi eodem vnde fugerat, ſi fugiſſe eſt e carcere in laqueum incidere, aliis quoq; ludibriis non caruit: donec rege Ferdinando poſcente per legatum ſuum vinctus productus eſt, ac legato traditus, a quo ſolutus ad regem protinus in Cataloniam Barcellonāq; ſe contulit, & in priſtino apud illum honore habitus eſt. Hunc exitum habuit conatus occupandæ Siciliæ Bernardi Capreræ: cui ſi res proſpere ceſſiſſet, haud minus inter Hiſpanos Italicoſq; bellum excitaſſet, q̄ olim pro eadem inſula inter Pœnos atq; Romanos, aut Athenienſes Lacedæmonioſq; exarſit. Recepta itaq; inſula, rex Ferdinandus Siciliæ quoq; regem ſe nominari voluit. quod antea noluiſſe, haud in poſtrema equidem magnanimitatis parte poſuerim. Nam quas res nec poſſidemus, nec poſſidere contendimus: eas non belle, nec generoſe titulotenus vendicamus. Quas vbi adipiſci cōtingit, tūc erectus atq; ſublimis animus, facti ſui, & apud ſe & apud alios percipit vberrimum fructum.

LAVRENTII VALLENSIS PATRITII ROMANI HISTORIARVM FERDINANDI REGIS ARAGONIAE: LIBER TERTIVS.

INTER competitores Caprera etſi nō fuit numeratus, tamen numerari poteſt in vno duntaxat regno. Non enim minus eſt petere regnum bello, q̄ iudicio. In quo fortunā Ferdinando, ſicut in cæteris, fuiſſe propitiā cognoſcimus, ꝙ Caprera victus non victor fuit. Haud tamē ex cōpetitorib9 aut prim9 aut poſtremus fuit, quem Ferdinādus ad genua ſua procūbentem viderit, ſed ſecundus. Siquidem primas partes vt vir integer ac paci conſulens, cum ſumma omnium laudatione præſumpſerat dux Gandiæ. Nam quod Comes exemplum ducis non imitaretur, amici excuſabant morbum, in quem incidiſſe credibile erat, tum propter mœrorē fruſtratæ ſpei, tum ꝙ ſe, quaſi lucem inuiſam haberet, aſſidue intra cubiculum tenebat, vbi per ſpeciem mœroris ac morbi conſilia coquebat. Quod Catalani ſuſpicantes, veriti nequid ille rerum nouarum moliretur, conſulendum & publicæ quieti & priuatæ hominis dignitati ac ſaluti putauerunt. Cuius vicem alioqui dolebant, ꝙ infinitos ſumptus feciſſet, nec pro dignitate in poſterum poſſet viuere, niſi ad diſſoluēdum æs alienum, & ad repigneranda oppida adiuuaretur. Hanc æquam atq; humanam cauſam exiſtimantes, ex cōmuni Catalanorum volūtate primores Barcellonenſiū regem adeunt, orantq; vt olim competitoris ſui conditionis miſereatur, non eum contra regē, ſed pro ſe omni conatu pugnaſſe, eſſe regiæ munificentiæ nobiliſſimum virum, quem non culpa ſed caſus, aut potius virtus afflixerit, & pecunia ſubleuare, & honore augere, & alia in hanc ſententiam. In quibus faciliores aures regis, q̄ Comitis, vt cōtumax in agnoſcendo rege non eſſet, habuerunt. Miſerant enim ad eū quoq; legatos. Tandem grauibus amicorum conſiliis obtemperans, dimiſit ad regem treis legatos, Raimundum Perilios, Franciſcum e Villanoua, & Dalmaum Ciceteram, qui pro abſente

iuſiurandũ offerrent, de fide regi præſtanda. Quibus viciſſim rex ſpopõdit, ſe habiturũ in eo honore Comitẽ, vt medius inter regios filios ſederet, primigenio ac ſecundo precedentibus, magiſtro ſancti Iacobi, & magiſtro Calatrauæ, Petroq; eum ſequentibus. Indulta quam in primis popoſcerat licentia, vt ſi nunq̃ in conſpectum regis veniret, fraudi non eſſet. Ad hęc luiturũ æs alienũ, quod ille cõtraxerat, & oppida quæ oppignorauerat, adiecturumq; in compenſationẽ ſumptuũ quos feciſſet, ſexaginta millia aureorũ, necnon alia & ornamenta & adiumenta. Parum conſtat, an integra fide Comes Ferdinandũ regem agnouerit, promiſſaq; admouerit, an tempus extrahi voluerit, dum rei agendæ adeſſet occaſio. Nam neq; vllus honos ſatis ſe dignus videbatur, qui regnũ animo conceperat, & hæc pecunia nihil eſſe ad illam, quam erogauerat, quæ tanta fuit, vt eã nemo vnq̃ putaſſet tam cito faciendis ſumptibus fuiſſe peciturã. Habuerat ille a patre relicta ſcrinia aureis, argẽteiſq; pro regionum diuerſitate numiſmatis referta: & quod fando vix cognitum eſt, malleo cuneata, idq; nõ auaritiæ modo, ſed luſus ac cõtumeliæ gratia. Hoſpites enim qui permulti ad eũ familiariter diuertebant, ſciſcitabatur cuiusnam generis pecunia indigerent. Reſpondentes eius generis, vt in quam quiſq; prouinciam iter haberet, adducebat ad ſcrinia, & quãtum vellent, capere iubebat: fruſtraq; conãtes capere deridebat, & hos ſibi de amicis iocos cõparabat, nouo genere diſſimulandę auaritiæ, iactandarũq; opum: quod haud ab re diuinitus eſſet caſtigandũ. Succeſſitq; filius, qui breui exinanitis ſcriniis oberatus viueret, & ex iis nihil ſibi niſi curas mœroreſq; cõtraxerit, & ad extremã quoq; perniciem. Verũ dum ita trãſactum eſſet inter regem & Comitẽ, iamq; concilium fieri cœptum, Fœdericus puer, qui & ipſe fuerat cõpetitor, idemq; Comes Lunæ, vrbẽ ingreſſus eſt, eo apparatu, vt vix elegantiori Martinum patrẽ, aut Martinũ auũ, fuerit aditurus. Trecentos enim equites ad numerum arcium, quibus ſingulos præfecerat, ducebat, & quod inuidioſius eſt, vexillum permixtis Aragoniæ ac Siciliæ ſignis, & ad regii vexilli magnitudinem, ſericis quoq; fimbrijs Valentino artificio adornantibus. Hunc in modum per mediam vrbem ſplendido velatus ſagulo, lente ac triũphantis

ritu equis euntibus ferebatur, quacunq; tranſibat maribus ei fœminiſq; bona precantibus, nonnullis illachrymantibus, vltroq; miſerantibus deſiderio parentum regum, nonnullis etiam dicentibus: hic erat, hic eſſe debebat, hic vtinã foret rex. Ille apparatus pompę apud mẽtes eorũ, atq; illa ætas puerilis fauorem conciliabat. Res leuis atq; inanis, perinde atq; illa facerẽt ad promerendam regiam dignitatem. Sed vulgus vt ex imperitis atq; inconſultis plęriſq; conſtat, ſic imperite plærũq; iudicat & incõſulte, vt deſinamus mirari, ſiquid quod diuinit9 accidat mirandum eſt, ꝙ ſæpe nos deus plectit neſcientes quid petamus. Præſentibus nunq̃ cõtenti ſumus, abſentia ducimus potiora, eiſdem vbi potiti ſumus, diuerſa deſideramus. Hunc ſi auus inſtituiſſet hæredem, cauſarentur ſe pro rege puerum ſortitos, vt tutorũ plurium non principis vnius arbitrio ſeruiendum ſit, eumq; reſciſſis legibus illegitimum, matre Sicula, nec ea regis concubina, ſed vulgatiſſimo ſcorto, ne incredibile ſit eſſe ſuppoſitum: nec intelligebant ſe conflare his vocibus inuidiam puero, ſua alioqui ſponte ſibi inuidiam conflanti, eo faſtu apud regẽ: cui vt in recenti regno, neceſſe erat omnia eſſe ſuſpecta. Verum nõ puerũ (quid enim delinquere puer poteſt) ſeuerus cenſor caſtiget, ſed magiſtros atq; autores, qui dum populis oſtentare regij pueri excellentiam volunt, principi prodiderunt, cui nihil æque inuiſum eſt, ac munus ſuum honorẽq; ab altero vlla ratione vſurpari. Neq; id ad leniendam inſolentiam ſatis fuit, ꝙ filius regis defuncti fuiſſet, ꝙ pręſentis propinquus eſſet, ꝙ ſummo quoq; pontifici affinis & charus. Nemo enim ſic alieno honore gaudet, vt illo iacturam ſui facere velit. Ideoq; melius cũ puero actũ eſſet, ſi cætera ſic ſummiſſe geſſiſſet, vt ipſam regis adorationem. Nam vbi ad ianuam regiæ peruenit, ex equo delapſus, ante ipſam ianuã genu poſuit: iterum ad aulæ hoſtium, tertio ad fores conclauis, in quo rex eũ excepturus ſedebat, poſtremo ad pedes regis. Cui rex aſſurgens dexteram porrexit, eumq; amplexatum exoſculatũq; ori ſuo admouit, oſculumq; mutuum dedit. Deinde percunctatur, quid ita ſero veniſſet. Ille, ꝙ in apparando comitatu tempus triuiſſet, reſpondet. Nec multis verbis vltro citroq; habitis, iubet vt apud primigenium cœnaturus maneat: ille inuitatum

a propinquis fœminis in domum aui ſe eſſe,ac promiſiſſe,ait: cum idem poſtridie excuſaſſet,tertio die apud primigenium laute acceptus eſt. Cũq; ſecundum prandium omnes pueri regi prȩſto fuiſſent, rex ſermonẽ intulit de ſumptu domeſtico, quæſiuitq; a puero,quid ita magnos ſumptus faceret in tanto comitatu alendo. Ille vt puer reſpõdet,nullum ob id ſe facere ſumptum,ſed eos pro ſe vnumquẽq;, cum ſit ſingularum artiũ magiſtratus,tot enim,inquit,habeo oppida caſtellaq;. Admiratus rex tum tantam pueri potentiam, tum ſuas,vt regis, tenues opes. Tu vero,inquit,feliciter, honeſte,atq; ipſo rege regalius,cæteriq; tui ordinis,quibus ſua iura conſtant,quorũ nemo non ex ſuis oppidis plus multo percipit q̃ rex proportione ex ſuis,vt haud dubie vectigalia noſtra ad nihilum redacta ſint,idq; tum negligẽtia regũ,tum fraude ac perfidia ſubditorum. Olim comes Barcellonȩ percipiebat ex Catalonia librarum quadringena millia,nunc piget ac pudet,quantum percipimus,dicere,pene precario regnamus. Nec mihi in dubio eſt noſtram autoritatem, apud alios reges non ſatis amplam haberi,& quodãmodo contemni. Cũ auxilia bellorum, aliarũq; rerum magnarum a populis noſtris corrogare habeamus, deq; eorum arbitrio pẽdeamus. Certe cũ paternum regnum,& hoc inuicem cõſidero,illic regnum videtur, hic procuratio eſſe.& poſtea aiunt præter cæteras gentes, Catalani ſe fideles eſſe in regem. Equidem nolim quicq̃ detractum de laude meorũ populorum,ſed vtinam verius q̃ glorioſius dicerent. Nam ſi recte ȩſtimemus,ſibi fideliores eſſe,q̃ regi reperientur. non dico quia non eſt cauſa cur rebellent,vt fit apud illos,qui onera ab regibus impoſita ferre nequeunt, veluti decem Tribus Iſrael, quæ a Salomone deſciuerunt, & alij multi, & hodie in Italia præcipue,ſed quia regem ſuum patrimonio exuunt,quod nulli alii populi faciunt,vt in hoc ſint,pace Catalanorum dictum ſit,fideliores appellandi. Atq; ſiqui rebellent, ideo rebellant, vt ius ſuum retineant. Hi vero idcirco a rebellando abſtinent, vt ius regium præripiant. At enim aiunt ſe ab regibus illa coemiſſe: taceo quantum fraude interceptum eſt. Quis ignorat nunq̃ reges ea vendituros fuiſſe,niſi pecunia ad neceſſitates indiguiſſet,nec aliter a populis auxilia impetrare potuiſſent. En

fides in principem admiranda, non habent aurũ, quo illius neceſſitates ſubleuent, habent quo dignitatem exhauriãt. Et ego de bonitate atq; humanitate populorum loquor, qui nõ vetiti ſed ſponte autoritatem regiam nec imminuerent, nec paterentur imminui. Nunc etiã vetantur lege, in quam iurauerũt, qua ſancitum eſt, nequid regi liceat de patrimonio alienare, & ſiquis ab eo quippiam vel emerit, vel pignori acceperit, eũ continuo proditionis crimen incurrere, vocariq; apud Aragonenſes traditorem, apud Catalanos baram. Verum niſi propoſitũ animi mei præripiat mors, regni decus profligatum peſſundatumq; inſtaurabo atq; reſtituam: nec deſinam dum oſtendam, abſit inuidia dicto, nõ minorem regio nomini per me, q̃ mihi per regium nomẽ obueniſſe dignitatẽ. Quid enim attinet externa cõparare, ſi interna non reparas: & alios redigere in ſeruitutem, ſi domum tuam non aſſeras in libertatem? Ego pro ampliando filij fratris regno bella geſſi, pro aſſerendo meo ipſius ſegnior ero? Sed nondum reſcindendi vlceris tempus eſt, vt nuper Cæſarauguſtæ cognoſcere licuit, cum in vectigali aduectitij vini tam acres, vt aiunt, publicæ libertatis exhibuere ſe defenſores. Experiar apertius vbi eorũ tam celebrata in regem fides, vbi bonitas, vbi iuſticia? Eſt quidem optandum, vt quod poſtulamus, non grauentur: ſin minus, & aſperis & mollibus medicamẽtis vtemur. Certũq; eſt mihi, ſi ius meum neq; extorquere, neq; impetrare potero, paterni regni pecunia redimere, vt non imbecillior ſim ego regni propugnator, q̃ cæteri oppugnatores. Hęc inter domeſticos atq; intimos locutus, vbi in alios ſermones diuertiſſet, iubet Fœdericũ, vt vexillũ illud quod tulerat, afferri mandet. Nã cupere alterũ ſimile fieri ſibi, q; exquiſito quodam modo elaboratum eſſet. Ille protinus lęte atq; hilariter afferri imperat, nihil vitij ſubeſſe ſuſpicãs. Allatum rex cõtẽplans, laudare artificium, laudare materiam, dicere non aliud ſibi velle. Deniq; accerſito vexillario, qui ſimile cõficeret, impetrat a puero facili ac volente accõmodari ad exemplar imitãdum. Opifex vt erat iuſſus, eo exemplo vexillum fecit, ſed trãſuerſa faſcia coloris Veneti, quę indicaret, cõſueto apud magnas familias more, illegitimos natales. Rex id ad ſe poſtea perlatum, tradi Fœderico præcepit, & quidẽ cum

elogio, ꝙ illud Ferdinando, hoc Fœderico dignum eſſet. Sed edoctus puer a ſuis, faſciā illam ignominiæ eſſe argumentum, nunq̄ poſtea niſi albū geſſit, & breue vexillū: haud clam teſtatus, ægro ſe ferre animo, regis caſtigationē, & cōtumaciam aduerſus ſummum imperium, vel præſumēs vel detegens, quaſi vero tolerandū id regi fuerit, quēpiam ſibi regios honores vendicare, & eum præſertim, qui videri poterat, hoc facto teſtari, ad ſe regni ſpectare ſucceſſionem. Cæca omnino res eſt ambitio, & præpoſteris vtitur plerūq; conſilijs. Noſtrā dignitatem anxie tuemur, retinereq; ad vnguē, vt dicitur, volumus. Alios, ne dicam tanto ſuperiores, ſuam retinere non patimur, atq; dedignamur. Ego Ferdinandum ſicubi vnq̄, in hoc certe loco regem egiſſe confirmo, magiſtris pueri, qui peruerſe docerent, magis q̄ puero reprehenſis. Qui ſi ſapuiſſent nō vlteriori contumacia iram regis irritaſſent, nec animum tenerū atq; obnoxium vanis opinionibns imbuiſſent. Ergo qui ex nimio faſtu populi ſtudia plauſuſque captauerat, ab ipſo cenſore plauſibus ſtudijſq; ſpoliatus eſt, nemoq; nō præcipue prudentū ac bonorum cenſurā probauit, atq; laudauit. Paucis diebus dū hæc geſta ſunt, alia cenſura rex vſus eſt aduerſus Comitem Vrgellenſem, quam nonnulli aſperiorem aliquāto fuiſſe volunt. Sed vt ita ſit, profecto tantula res nō impuliſſet animum ad rebellionem, niſi ægrotum atq; corruptum. Habebat hic odio capitali Ioānem Raimundum comitem Cardonæ, occulte quidem, ꝙ cum iureiurando ſe deuouiſſet, neminem alium ſe habiturum pro rege q̄ Comitem Vrgellenſem, tamen iuſiurandum reſcidiſſet. Propalam autem cum alia multa, tum ꝙ caſtella nōnulla occupaſſet, quæ Comitis Vrgellenſis eſſent. Ea de re fecialem, quem Araldum vocāt, Barcellonā mittit, indutum veſte, pictas conſcriptaſq; habente proditiones inimici, qui vniuerſā vrbem perequitās paſſim, vt quoſq; honeſtiſſimos haberet obuios percunctaretur, nunquid Ioannem Raimundum Cardonæ comitem noſſent. Reſpondentibuſq; ſe noſſe, oraret primū inſpicerent, perlegerentq; quæ ipſe ferret, deinde renuntiarent homini, ſe vocari verbis Iacobi Comitis Vrgelli ad ſingulare certamē, Rege cum cæteris principibus certamini præſeſſuris, & alia huiuſmodi ludibria. Quę cum fecialis exequeretur, fre-

mere multi;alij gaudere,alij dolere,prout quiſq; animo affe-ctus erat,tota denique ciuitas mota rei nouitate,omnis ſexus ętatis,cōditionis,nihil aliud loqui ac quęrere,& regis expecta-re iudiciū. Ille vbi rem reſciuit,iubet Araldū cōprehēdi,denu dariq;,& quacūq; trāſiſſet pictus inſcriptuſq;,eadē vrbis parte virgis cędi,ipſum corpus pro veſte pingentibus atq; ſcribenti-bus,talēq; remitti ad herum,ſiue rei indignitate motus,ꝙ ſe præſente tātum licentiæ temeritati daretur,peſſimo in poſte-rum exēplo,ſiue ꝙ iniuriā Comitis Cardonæ mallet vltā pœ na leuiſſimi hominis,q̄ bellū inter duos proceres excitari,ſiue nollet,ſi forte ad certamē venirent,pręſidere,cū eo ꝙ hūc pro-ditionis id eſt iuriſiurādi nō ſeruati arguere videri poterat ad-huc reſidere regios ſpiritus in pectore arguentis. Id ego etſi rei militaris periti quidā negent fuiſſe fas regi facere,quia iure gē-tium ſancti ſunt feciales,tamen iure riteq; feciſſe exiſtimo. Nō fecialium numero hi homines habendi ſunt, qui pudore negle cto & alieno & ſuo,non certamen indicunt, ſed ignominia affi ciunt, propter quam iure certamina committuntur. Verecun-da debet actio eſſe iure prouocantis,vel ob hoc ne iniuria pro-uocare videatur. Hanc contumeliam ſui nuntij plus q̄ ęgro ani-mo tuliſſe dicitur Iacobus,non æſtimans quanto ægrius feren-da fuit ea,quam ipſe faciebat. Sed in affecto corpore atq; lan-guido, exigua offenſa magno momento eſt ad letiferum lan-guorem. Quanq̄ haud ſcio,an hūc colorē apud homines quæ-ſierit ad rebellandum. Enimuero faciebat ei animos Henricus regis Angliæ filius,vir iam tum bello ſingularis,qui nuper in Galliam inteſtino bello laborantem tranſierat,auxilio futurus partibus Comitis Aureliani. Itaq; ſeu iam antea cum illo cō-poſuerat,ſeu nunc primum compoſuit,Ilerdā duodecim mil libus paſſuum a Ballagerio diſtantem,improuiſo aduentu cō-ſtituit noctu occupare,corruptis e plebe quibuſdam,qui por-tam adulterinis clauibus aperirent. Fert autem ea porta ad Ballagerium,ab eoq;,vt mos in plæriſque vrbibus eſt,nomen accepit. Dabat etiam proditioni opportunitatē,ꝙ ea pars vr-bis ædificiis ſane infrequens eſt. Neque vero magna in potien-da re dimicatio proponebatur,cū plurimas clientelas,multos ex nobilitate beneficiarios,non paucos e plebe obæratos habe-

ret. Itaq; conſtituta nocte cũ duobus millibus peditũ ex dimidio leuiter armatorũ aduenit, certos hortos, vt ſũt vbi fere parietibus horti circũdati, adulterinis quoq; clauibus apertos intrat, illinc miſſis, qui proditores in muris ſtãtes, aduẽtus ſui certiores faciãt. Porta reſeratur, ac lõgo ordine ſucceditur, & iam quadringẽtorũ numerũ, qui ingreſſi fuerũt, expleuerãt. Cũ interim res incredibilis, mirãdæq; nouitatis contigit, & quæ numẽ aduerſum interceſſiſſe teſtetur. Qualia quoties olim cõtingebãt, deũ ipſum e cœlo delapſum eſſe poetæ fingebãt. Tubicen quidã, qui haud procul ab ea porta habitabat, loco parũ celebri, quo licẽtius caneret, forte ea ipſa hora ſurrexerat eius rei gratia, qua ſolẽt, qui ſæpius bibũt, quod genus eſt in primis tubicinũ. Vtq; ſunt leues atq; improbi, per noctẽ inflare tubã cœpit, ita vt erat nudus. Nã meſſis iam inſtabat, & ſociũ qui in arce excubabat prouocare. Ille nihil moratus, ne probior ſodale foret, prouocãti reſpõdet. Dumq; ad huius cantũ prouocator ſubinde requieſcit, ſentit e vicino tumultuari, & diſcurſare armatos. Enimuero extimuerãt, qui erant introgreſſi, ne res deprehenſa eſſet, & incõſulte atq; cum ſtrepitu ad portã ſe recipiebant, volentes propius a ſuis q̃ ab oppidanis abeſſe. Nox & ſceleris cõſcientia, & timor ſi agnoſcerẽtur, & fortuna vt videbatur aduerſa, debilitabat animos. Re noua perturbatur tubicen, in locũ vnde cõmodius proſpici poterat porta, conuolat, cernitq; armatos, non tantũ audit, & luna pernox erat. Animaduertens itaq; vrbem ſuam niſi iamiam ſuccuratur, ab hoſte captum iri, ac fortaſſe direptũ: nõ ad enſem, lanceã, clypeũq;, ſed ad vtiliora, vt in illo caſu arma, tubam recurrit, atq; eum ſonum quo populus exercituſve ad arma cõclamatur, inflauit, eo quidem audacius q; ſciret ſocium, eumq; ex magis celebri loco ciuitatem excitaturum, prout factum eſt. Ad horum amborum terribilem ſonitum ciues conclamant, punctoq; temporis in vias procurrunt. Dalmaus quoq; Murus citato agmine ſcholaſticorum, cum multis luminibus de vertice vrbis in forum venit, ciuibuſq; ſe iungit, & facto cuncti globo ad portã feruntur, ſonũ clangẽtis ſine intermiſſione tubę ſequẽtes. Nemo fere Ilerdẽſiũ eſt, ac pene in omni Catalonia, quin propter inteſtinas etiã priuatorũ diſcordias, arma domi habeat: ſaltem

gladium,lãceam,pugionem,clypeum.nec domi modo,ſed ad latus fere,atq; in manu. Siquidem in conſilia de cõmuni re cõſulturi,& in templa oraturi,arma portare vitio nõ datur. Horum impetum non auſi ſuſtinere,qui introierant,repelluntur, cum interim Comes audito tumultu,rapto cętero agmine aduolat,& quia dolus improſpere ceſſerat,vi conatur irrumpere, cũq; aliquandiu tentaſſet,fruſtra fuit. Tandem oratione blanda amicam ciuitatẽ appellans,ac merita cõmemorans,& plura pollicens: reſpõſum accepit, ſe nihil niſi vt ab Ilerdenſibus capi poſſit,loquendo manẽdove proficere. Sic ille vetitus abijt, atq; præ impotẽti ira meſſes Ilerdenſiũ ferro igniq; corrupit, ex quo acerbiſſimũ in ſe ciuitatis illius odium concitauit,crediq; meruit idẽ in vrbe ſi potitus eſſet fuiſſe facturus. De proditoribus autẽ cõuictis cõfeſſiſq; ſuppliciũ ſumptũ eſt. Proditione infeliciter tentata Comes eo frequẽtiores nuncios miſſitare ad principes cõfœderatos,vt q̃ primũ auxilia mittãtur, occupandũ eſſe,anteq̃ rex cõparet exercitũ: & iam hæc res animos omniũ nõ modo Catalanorũ,verũ etiã finitimorũ erexerat. Erãt enim & ipſi finitimi ſua ſpõte cupidi rerũ nouarũ, & ingẽtibus promiſſis a Comite pellecti. Et cõfitendũ certe eſt, plurimum in hac re egiſſe fortunã,quæ & Comitis imprudentiã,& regis virtutẽ redderet inſigniorẽ. Per idem enim tẽpus defuncto Anglię rege,filius ad capeſſendũ regnum,in patriam nauigauit: relictis quibuſdam præfectis, qui magis promitterent magnum q̃ mediocre in præſentia auxilium ferrẽt. Ea de re finitimorum principum ardor atq; audacia refrixit,præſertim cum tantam e diuerſo diligentiam regis,tantum conſiliũ, tantas vires animaduerterent. Iam primum rex comperta defectione Comitis,bellum cæteris rebus præuertẽdum ſibi exiſtimauit,ſed non ita vt concilium tanta cura coactum diſſolueret,aut ſuſpenſum teneret. Verum cum & belli adminiſtratio, & pacis conſultatio præſentiam ſuam deſiderarent,maluit bellum ſibi deſumere, vbi non cum ſuis, ſed cum hoſte res eſſet, conſultationi,vbi minus periculi verſabatur, vicarium præficere Alfonſum filium.huic adoleſcentulo ad tantam rem magis deerat autoritas dignitatis,q̃ animi prudẽtia. Ideoq; Ioanne Ferrãdis,& Guilielmo Moncada ad conciliũ referentibus,

vniuerſi Alfonſum,quibus ſolennibus petierat,pro primoge-nio acceperunt,id quod nunq̃ Catalani alteri regis filio duntaxat vniuerſi & publico conſilio præſtiterant.Rex interea dum maiores copias parat,Franciſcum Herillum cũ mediocri manu,ad coercẽdos Comitis conatus,preire iubet,ſimulq; ad extrema regni,qua trãſituros hoſtes ſuſpicabatur,expeditos milites dimittit:finitimos principes monet ac territat,ne quibus peregrinis copijs in regnũ ſuum præbeant tranſitum.Tãta autem fuit diligentia in mittendis nuntijs,quo cuncta explorata,prouiſa,cauta forent,vt eodẽ die reſponſa acciperet ab his, qui longius ſexaginta millibus paſſuum abeſſent, non ignarus antiquius eſſe atq; præſtantius arcere bella, q̃ gerere.Poſtq̃ de trãſitu hoſtium intercludendo,retinẽdiſq; in officio finitimis, curam egit,poſt mediã æſtatem,iam cæteris oppidis,quæ Comitis erant, vel in fidem acceptis, vel in deditionem redactis, Ballagerium,vbi ſe hoſtis tenebat,caſtra mouit,oppidum ſitu & opere & arce tutiſſimum,præter oppidanos defenſum mille & quingẽtis peditibus,trecentiſq; equitibus. Qui quotidie, nunc hac,nunc illa porta egreſſi,cũ obſidentibus, vel caſtrametãtibus,vel caſtrametatis,certamina conferebãt.Erãt regis copiæ ex Caſtellanis Catalaniſq; promiſcue, ad octo millia peditum,quatuor equitũ.Sed acrius certamẽ erat machinarum, præcipueq; bombardarum,quę vtrinq; prorumpebant.Pluriũ tamen e caſtris ac maiorũ,quarum nonnullæ erant & vaſtitate & violentia mirabiles.Atq; quo crepitus horribilior, & ictus pernicioſior foret,omnes non eodem momento,ſed pene puncto temporis,laxabantur,ad quarum impulſum puluereus ex diſcuſſis parietibus fumus diu in arce viſebatur.Sunt qui vxorem Comitis,per nuntium oraſſe regem affirment, pregnanti parceret: nã fœtum ex matris pauore ad ſonum percuſſorũ parietum atq; tectorum in vtero ſubuerti,cũ amborum vitæ periculo:regemq; reſpondiſſe, eligeret quam vellet arcis partem, in ea tuto manſuram,prohibitis illuc tendere ictus,qui machinas temperarent, ſed ea lege, ne cum viro communiter vteretur:nec illam voluiſſe accipere huiuſmodi conditionem,velut impiam ac turpem,ſibi omni periculo acerbiorem. Non enim in periculis modo,ſed i morte quoq; viri nolle ab eo ſeparari,

nec quicq̃ ſibi iucundum,niſi cum illo cõmune,cuius incolumi
tatem cuperet ſua calamitate depaciſci. Sunt qui dicãt eos qui
in muris erant quotidie probra iecíſſe in Ferdinandũ,nec eum,
ſed Iacobum regẽ appellaſſe. Sunt qui velint per quoſdam in=
duciarũ dies,in regem tranſeuntem e muris multa miſſilia cõ=
iecta,duobuſq; confoſſum telis,cui inſidebat equum concidiſ=
ſe,rege ſupra collapſo,illoſq; quaſi victores exclamaſſe,extin=
ctum Ferdinandum,regemque Iacobum regnaturum,nec vllis
præterea verborũ abſtinuiſſe contumelijs. Ob quod tantũ pe=
riculum,tantãq; iniuriam,ſimulq; ob violatã fidem,iuraſſe re=
gem,Iacobum nõ impune eſſe laturum:ſtatimq; cũctas inten=
di machinas iuſſiſſe, vt ne nocturna quidem quieti parceretur,
Licet purgante Comite per vxorẽ:quippe hęc ad regem com
meare & tractare inter vtroſq; cœperat. Nam poſtq̃ Comes
ex multis,qui ab Anglicis præfectis mittebantur internuntijs,
vnum aut alterũ ægre perueniſſe ad ſe cognouit, eoſq; fortius
q̃ tutius hortantes,non putauit extremum ſibi tempus,etſi pe
ne extremum erat,expectandum,ne nullus relinqueretur apud
hoſtẽ venię locus. Cum præſertim in dies ſingulos,per cauſam
dimicandi,ſui milites ad regem tranſirent, tum eodem metu
commoti,quo Comes ipſe:tum quia ſtipendia,quod primum
apud militũ animos eſt, ſponſionibus ac precibus magis q̃ re=
bus ſoluerentur. Multum etiam ſpei in vxore,ꝙ matertera re=
gis eſſet,ponebat:multũ in proceribus,& inter primos in du=
ce Gandię,qui in caſtris aderat,apud regẽ ſummæ & autorita=
tis & gratiæ,qui pro amico & propinquo,& nobiliſſimo viro
officioſe laborabat,ac mutua mãdata perferebat. Sed rex intel
ligebat illũ fruſtratũ omni ſpe,ad deditionẽ deſcẽdere, & ali=
quantum in alienis precibus,nihil in ſua cauſa cõfidere,ꝙ vrbẽ
nocturnis inſidijs occupare voluiſſet,ꝙ finitimos principes ad
arma ſolicitaſſet,ꝙ externos reges,quãtũ in ipſo eſſet, in Ca=
taloniã adduxiſſet,ꝙ deniq; ſe regẽ facere,eiectoq; Ferdinan=
do,conſtituiſſet,præterea quæ ex Ballagerio,vel factis,vel di=
ctis iniurioſe feciſſet. Nec immerito irã regis ſummopere ve=
rebatur,maiorẽq; eſſe culpã,q̃ quæ facilẽ veniã,aut leuem pœ
nã mereretur. Impetratũ tamẽ eſt,vt nihil in vita,mẽbrorũq;
iacturæ pateretur,cætera & ipſum conſpectum,& ipſam diem

impetraturũ amici aſſeuerabãt. Sunt qui addãt, regem promiſiſſe materteræ, proceribuſq; orãtibus, nec diutinã captiuitatẽ fore, nec extra regnũ: id magis vulgatũ eſt, q̃ cõſtat, & ab rege magis nõ denegatũ poſcẽtibus, q̃ promiſſum. Progreditur igitur Iacobus e natali oppido, ſuaq; domo, ſed iam non ſua, qui ſuus iam ipſius non eſſet, equo ſedẽs, mœſto magis q̃ demiſſo vultu, coma ac barba flaua, gladio, qualis heroum mos fuit, pẽdenti ex humero, oculis omniũ in eum intentis, ac fortunã miſerantibus. Cui iam portã egredienti obuiã fit miles quidam, nondum obducta ingentis cicatrice vulneris, quod pro illo pugnãs in capite acceperat: & vt erat ipſo corporis habitu miſerabilis, opem orat, ne militẽ ſuum plagę morbo, fami, nuditati, tanq̃ immanibus feris cõficiendũ, relinquat. Huic Comes, tu quidẽ recte, ſed ego te miſerabilior, qui nõ modo nihil quod dem, ſed ne me quidẽ metipſum habeo. Quid loquor? agedũ miles, habeo quod dem, gerebat loricã hamis cõtextã, nõ conſertam, nõ paruæ pecuniæ, eã protinus ſibi detractã militi dedit, cunctis qui aderant, talẽ fortunã in tãta virtute prope deflentibus. Vbi ad conſpectũ regis venit, in anguſta ſedentis ſella, extra iactum lapidis ex equo deſcendit, genuq; poſuit, pauluma; progreſſus, iterũ adorauit, tertio nõ procul ab rege cum adoraſſet, nec rex aſſurgeret, nullũq; dum ſignũ clementiæ in vultu oſtenderet, erũpebant omnibus lachrymæ, gemituſq; ac ſingultus: cogitantibus, qua e ſpe, & in quam recidiſſet, cui genua ſubmittenti ad pedes ſedẽtis in regia ſella pauloante competitoris, in tanto procerũ amicorũ cœtu, ne ſalutationẽ quidem, aut clementem vultum impetrare fas eſſet. Cum præſertim regis Petri filia, eademq; matertera ad pedes ſororis filii aduoluta, muliebribus precibus veniã marito precaretur. Rex cõmotos aſſiſtentiũ, ac flentes vultus intuens: proſpexiſſet ſibi, inquit, mature, & non ad vltimũ obſtinationis perueniſſet, nunc poſtq̃ venenum in nos omne conſumpſit, ad clementiam venit, voluntas tamen eadem perſtat, quæ fuit. Cui detur iterum graſſandi materia, iam denuo de noſtra pernicie cogitabit. Neceſſitas hoc ab eo officium expreſſit. Voluntati igitur, quæ nulla, neq; erga nos, neque ad bonum & æquum eſt, nihil debemus: neceſſitati, quæ promiſimus, abunde præſtabimus.

Vlterioribus autem beneficiis,nos ita ſubito in eũ vti, mores ſui diſſuadent,ne nobis iterum officiat bene feciſſe,& anguem gelu enectũ noſtro lare refocillaſſe. Meis tamẽ morib9,q̃ iſtius potius vtor,& mihi q̃ ipſi ero ſimilior. Tu vero Aluate ducito tecum hunc in aliquod pro ſua dignitate tentorium. Hic finis conatuũ Iacobi Aragonij fuit,vt minus deformis q̃ Bernardi Capreræ,ita multo miſerabilior. Quippe ex tãta regni aſſequendi ſpe,ex maximis opibus,ex ingenti populariũ atq; optimatum fauore,vulgata iã fama velut regis futuri,in perpetuũ carcerem ergaſtulũve coniecti,cuius calamitatis hæc quoq; acceſſio fuit,vt quem adire nunq̃,etiã ſi ab eo cũ ſummo honore excipiendus eſſet, cõſtituerat,regẽ videre non ſuſtinens, eum victus captiuuſq;, & quod extremũ malorũ eſt,omnis ſpei vacuus adorauerit. Tertio menſe q̃ obſideri Ballageriũ cœptum eſt,& oppidũ & dominus in deditionẽ venerunt. Finiſq; bellis atq; certaminibus in omnibus, quæ regi Aragonũ parent, regionibus impoſitus eſt. Eadẽ in caſtra maiorũ in Italia rerũ allatus eſt nuntius. Ladiſlaum regẽ Neapoli vel febri,vel veneno paucis diebus q̃ illuc langues applicuerat,demortuũ eſſe. Is ſimul ac Ferdinandũ audierat declaratum regẽ,legatos miſerat,qui gratularentur. Præterea de fœderatione cõtra Ludouicum,cõmunem amborũ hoſtẽ agerent. Ferdinandus vbi gratias egit,q; legatos ad gratulandũ ille miſiſſet. Quod ad fœderationem attinet,amicitiã inquit, Ladiſlai charã quidem ſibi eſſe& expetendã,fœderationẽ vero aduerſus Ludouicũ inire, non eſſe ſuæ æquitatis. Filiũ illius cõpetitorem ſuũ fuiſſe,hoſtem eũ nunq̃,nunc ſublata æmulatione,agnoſcere ſe vtrũq; & amicũ & propinquum. Quorum pater conſobrinæ vir eſſet,filius ex conſobrina eadẽ natus,prõptioremq; ſe eſſe ad amicitiam inter ambos reges conciliandã, q̃ ad inimicitiam fouendã. Suadere vtriſq; ne toties in fortunarũ vitæq; veniant aleã, ne vrbes ſuas abſumi euertiq; velint potius, q̃ aliquãtulum de ſuo iure decedere. Nihil pace iucundius,nihil bello eſſe triſtius. Quod autẽ ad ſe ac regnum ſuũ pertineat, magis e cõmodo ſuo fore vtrunq; regẽ,aut vtrũq; habere aut facere ſibi amicũ,neutri fouendo, hoc ipſo vt neuter offendatur, q̃ alteri fouendo,alterũ inimicũ. De Ladiſlai virtutibus vitiiſq; dicerẽ,

niſi res longius a propoſito nos retraheret. Huic ſucceſſit Ioãna fato quodã intra breue ſpatium, tot regnis ad fœminas recidentibus, quemadmodũ paulopoſt cõtigit de regno Nauarrę, quod poſtea Ioãnes Ferdinandi ſecũdus ab Alfonſo filius, matrimonii iure ſortitus eſt, cũ Neapolitanũ ſperauiſſet. Nã de cõiugio cũ Ioãna regina cõuenerat, ad quã cum ſe deferret maritus, in ipſo itinere vxorem nupſiſſe accẽpit Iacobo Comiti Marcię, viro in primis ſtrẽnuo, & qui ſub Ferdinãdo in vtraq; expeditione aduerſus Granatẽſes militauerat. Huius facti culpã neſcio an ipſi adſcribã, aut ſuaſoribus, qui in Gallicanã, q̃ in Hiſpanã gentem propenſiores, Gallicum virum preeligere coegerunt, infauſto atq; infelici euentu, tũ ipſis cõiugibus, tum reip. Neapolitanorũ. Hũc ſemper exitũ habent, quæ ab infandis, illicitiſq; incœperunt. Verũ id me maxime angit atq; afficit, q; irã diuinam aut nõ intelligunt homines, aut poſt interiectum aliquod tẽpus obliuiſcuntur. Vti nũc reginæ ſui ciues ſuaſerunt, moxq; diſſuaſerũt, vt Ioannẽ regis filiũ virũ acciperet, ſic iterum Alfonſum, vt adoptaret filiũ, deinde abdicaret. Magna tamen criminis portio penes ipſam quoq; fuit nullorum minus amantẽ, q̃ maritorũ, aut filiorũ, in alterum fratrũ fallacẽ vxorẽ, in alterum peſſimã matrẽ. De qua cũ multa in ſequentibus libris dicenda ſint, hæc pauca attigiſſe ſit ſatis, ad ſignificandã temporũ memoriã. Nunc eodẽ vnde diſceſſimus reuertamur. Cõfecto bello, rex ex Ballagerio digreſſus, ſpecie prope triumphantis in Aragoniã, Cæſarauguſtãq; verſus iter intẽdit, diadema accepturus, maior etiã ac venerabilior q̃ abierat. Nã prius populi ſui ſtrenuitatem eius tantũ audiuerant, nunc etiã pręſentes cognouerant. Exoratus ab Ilerdenſibus, qui maxime victoria ea exultabant, vt illac tranſiret, nõ tranſiuit ſolum, ſed etiã apud eos manſit cõpluſculos dies. Vbi Alfonſus peractis iã cõuentibus, patri occurrit, atq; ita Cęſarauguſtã peruenerunt. Conuocati autem ad ſolennia coronationis ſunt, veneruntq; ex omni ferme Hiſpania proceres. Portugallenſes ſoli, præter Granatenſes, nõ affuerunt, q; alieno a Caſtellanis animo eſſent: quorũ rex alioqui haud dubie, ſicut rex Nauarræ, regalibus feſtis ceremoniiſq; affuiſſet. Conſtat inter omnes, qui illi feſto vel præfuerunt, vel interfuerũt, nec vidiſſe

nec audiſſe celebriores ſplendidioreſq; pōpas atq; ceremonias. Ideoq; de ea ſatius eſt tacere, q̃ parum dicere, ne aut longiores ſimus, aut nō pro dgnitate periſtringamus. Augebāt autem iucunditatē ſolennitatis, ꝙ quinq; filii circa patrem viſebantur, quorū medius inſpectante omni cœtu, patrem, priusq̃ regali chriſmate tingeret, cinxit enſe equeriatus, vtpote præditus illa dignitate, ꝙ magiſter equeriorum ſancti Iacobi eſſet. Nondum enim rex equerius erat, quales alii multi, quorum & rex Petrus auus eius, fuerunt, & talē prius q̃ regem neceſſe eſt eſſe. Sed aiunt eum qui creatus eſt rex, poſſe ſibi ſuapte autoritate tribuere illā autoritatē. Hæc eſt recepta hominū opinio, hæc militariū virorū velut ſanctio, quaſi quisq̃ ſibi ipſi queat eſſe autor, ac ſe ornare dignitate, aut ſi habet eā prærogatiua regii culminis opus ſit ab altero quoq; accipere, aut ſacroſancta maieſtas, quæ ritu ſacerdotū vngitur, vnde Chriſti vocantur, neceſſe habeat poſt hæc titulo equerii decorari, exili friuolo, & ex ignorantia nato auſim dicere, quod pace cū aliorū, tum præcipue regū dictum ſit, contumeliā regiæ maieſtati faciunt, qui hanc dignitatē, ſi hoc nomē meretur, ſuſcipiunt. Nō ſecus atq; ſi ſupra diadema ſertum ex roſis floribusq; ſuſpēderent. Poſtq̃ rex ab epiſcopo Oſcenſi, quia Cæſarauguſtana ſedes vacabat, archiepiſcopi partibus fungente, vnctus coronatusq; eſt, deducitur ab omni illa celebritate e templo per vrbē ſub vexillis: primū in domum regiā, deinde in idem templū, in quo noctem illam peruigil, armatuſq; iuxta vexilla accenſa, ingenti vi cereorum venerabunde religioſeq; permanſit. Poſtridie Alfonſum primigenium Gerūdæ principem creat, quæ eſt peculiaris dignitas eius filij, qui patri in regnum eſt ſucceſſurus. Hic quoque die quidem cum mirifica pompa per populos ſuo diademate coronatus obequitauit: Nocte vero iuxta vexilla peruigilium egit. Cæteraque haud admodum magna, nec ita digna memoratu ſatius eſt omitti. Eodem anno legati a Sigiſmundo, qui conſilio Conſtantienſi preerat, vt Romanorum imperator, venerunt, poſtulantes vellet certum locum & tēpus conſtituere, in quo poſſent vterq; de republica Chriſtianorum, quæ ad ſummum pontificatum pertinent, communicare. Eadem mandata habebant ad Benedictum, itemq;

ad regẽ Caſtellæ. Rex animaduertens totum pondus hoc ſuis humeris incũbere, non modo ꝙ vtriũſq; regni vnus ipſe gubernaculũ teneret, ſed etiã ꝙ Benedictum ad vnitatẽ eccleſiæ ſolus adhortari poſſet, & prope impellere, legatũ ad imperatorẽ miſit, quẽ habuit honoratiſſimum Ioannẽ Iſceri dominum, ex vetuſta regũ ſtirpe, & in literis humanitatis ex omni Hiſpania nulli ſecundũ: idq;, quod mirabile ſit, ſine præceptore. ea eſt vehementis ingenii, & immortalis memoriæ felicitas: neminẽ ne ex iis quidem, qui omnẽ operã, atq; omne tẽpus in ſtudiis ponunt, videre mihi cõtigit, in quotidiano ſermone abundantiorẽ, veterum teſtimoniis præceptiſq; referendis. Auget etiã admirationem, ꝙ corpus atleticũ, decorq; vultus ab omni eũ ſtudio reuocare debuiſſet, niſi ab ineunte adoleſcentia, nõ excellere literis puduiſſet, quẽ nemo nec genere nec opibus, nec corporis atq; animi dotibus, ex ſua gente antecelleret. Huic mãdatum eſt, nõ modo vt locum tẽpusq;, atq; alia imperatori nota faceret, ſed etiã vt eum eximio comitatu deduceret Perpinianum. Hũc nãq; locum delegerat, vbi certior factus eſſet, papam regẽq; illo ſe cõtuliſſe. Vbi legati imperatoris functi legatione apud Benedictum, in Caſtellã iter intenderãt, rex a papa per nuntios petit, quẽ ad locum, diemq; libeat in colloquium vtrũq; conuenire. Reſponſo accepto, Moreliã, id nomen eſt loco, ſed anticipato die venit, quaſi officij gratia papã excepturus. Enimuero modeſtioris animi habetur præſtolari nos eũ, qui par maiorve ſit nobis, q̃ velle vt ille nos præſtoletur. Id papa iniquo ſane animo tulit, interpretatus ſe tanq̃ ad ſuperiorẽ videri veniſſe, cũ rex ad papã vt inferior venire debuiſſet, nec excuſationem vel officij, vel ignorantiæ volebat accipere, vſq; adeo vt vicario eius, qui dixit, diſcite a me qui mitis ſum & humilis corde, profeſſa dominatur ambitio. Multæ ſunt latebræ in pectoribus humanis, atq; abditi receſſus. Id ipſum fortaſſis obtendebat papa, vt aliqua ratione poſtulatis regis non acquieſceret: itaq; re infecta digreſſi ſunt. Iterũ poſt dies cõplures, cũ papa in oppido, cui nomẽ eſt ſancto Matthæo ageret, illuc eũ adiit, perſuaſitq; vt Perpinianũ vna ſe conferrent, ne cauſam ſuã abſentia, veluti diffidentia dãnare videretur. Contendebãt autẽ de papatu in tria mẽbra lacerato, ac tria capita

diducto: Benedictus, qui Clementi: Gregorius, qui Innocẽtio: Ioannes, qui Alexandro ſucceſſerat. Sed cum prius celebrare nuptias primigenii decreuiſſet, impetrat ab eodẽ, vt Valẽtiã ad ſanctificandos cõiuges proficiſcatur. Extructoq; mirifico apparatu atq; omnifaria põpa, quæ cũ die coronationis certaret: Aduenit Sancius epiſcopus Palentinus ducẽs ſponſam, pronubus & velut parens puellæ, cum Henrico infante, qui pro rege Caſtellæ Perpinianũ pergebat, cũq; omni nobilitate Caſtellana, Eã benedicens & ſuo & matris, a qua vices acceperat, nomine, ſponſo tradidit: Quos ambos dehinc ſummus pontifex, vt moris eſt ſacerdotũ, in tẽplo multis cũ ceremoniis ſanctificauit atq; deduxit. Exornauit autẽ lætitiã nuptialẽ, tum anni tempus, ſub extremũ enim veris erat, tũ natiua ſoli cœliq; tẽperies, pene ad nuptias cõtrahendas nata. Siquidẽ liquet nuſq̃ in omni Hiſpania vrbis ſitum eſſe clementiorẽ. Quod indicant cũ alia multa, cũ vero horti nõ tantũ cytris conſiti, ſed etiã cytreis parietib9 viuẽte materia cõcluſi: vt dubites horti ne ſint, an ædes. Nã cum nihil aliud inſit q̃ arbores frugiferæ atq; felices, manu poſitę, inſtitutæ, digeſtę, quid niſi horti dicẽdi ſũt? Rurſus cũ audis extrinſecus eſſe parietes, intus autẽ aulam, cõclauia, curiã: item ſacella, altaria, ſedilia canonicorũ, thronum epiſcopi, & cætera huiuſmodi, nõ aliud q̃ ædes eſſe ſuccurrit. Sunt enim parietes ex truncis cytriorũ confecti, & tamen frondibus veſtiti, vt perſpici introrſum nequeãt, ne dũ intrari. Ita cũ rami adoleſcunt intorquentur atq; inflectũtur, ita inſiti atq; inſerti, cõſiti atq; cõſerti coaleſcũt, vt omnes rimæ expleãtur, vt nihil vacui relinquatur, vt pariter firmitatis ex trũcis, & decoris ex frõdibus, ratio cõſtet. Eodẽ pacto introrſum, quæ enumeraui cõpoſita ſunt, clericis per ſe, laicisq; deſeruientia. Pauimentũ laterculo quadrato, vitreatoq; ac picto cõſtratũ eſt. Vt nõ alias apud Elyſiũ ſedes beatorũ, in nemoribus luciſq; poetę ſint imaginati. Nec aliæ quodãmodo in paradiſo terreſtri innocẽtium hominũ futuræ fuerint. Hi horti intra muros Valẽtiæ ſunt, proxime eis amœnitate ſunt, alteri extra pomerium, ſecundũ regiã domũ, quam pons fluuiũ amplectens, vrbi pene cõiungit. Celebratio hæc per quindecim circiter dies extracta eſt. Poſt totidẽ ferme dies, nequa gaudia ſine calamitate ali-

qua traducantur, ſicut raro triſtia ſine aliquo ſolatio ſunt: ſic enim nos deus admonet, ſubinde & noſtræ fragilitatis, & ſuæ clemētię: accidit vt rex ſicut ſedebat cū domeſticis colloquēs, ſubita defectione corporis delaberetur, & inter aſſiſtentiū ſuccurrētes man⁹ aliquādiu intermoreretur, rumorq; in vniuerſa non ſolum domo, ſed vrbe quoq; vulgaretur, repentina morte ſubtractū. Medici, vt in extremo caſu opitularentur, acciti, dicuntur ſe occultaſſe præ metu, neue in præteritū negligentię, neue in pręſens inſciētiæ pœnas luerēt. Laborauerat quidē rex ex renibus, vir alioqui proſpera ac vegeta valetudine. Subitū aūt morbū pituitę volūt incurriſſe ex aſſidua māſione ſub dio per noctē. ad hęc frequētiore edulio cucumeris cuiuſdam, quē vocant malignanū. Accitis tamen indigenis medicis, fomēta adhibita ſunt, aliæq; curationes: atq; ita reuixit. Poſtero die poſt acceptā potionē, cū melius haberet, gratulabantur ei nōnulli, q̄ hūc in modū vaticinio defunctus eſſet. Etenim fertur quidā ſiue ex prægnoſticis corporis pręſagiēs, ſiue oraculo aliquo inſtinctus (nā aſtrologiæ prędicere mortes nō tribuo) diſſipaſſe famā, nondū exacto quatriēnio regē vita defūcturū. Rex tamē neq; prophetanti plane crediderat, neq; nūc magnopere cōſolantibus acquieſcebat. plus ſuæ conſcientiæ de valetudine ſui corporis fidei habebat, q̄ in vtrāq; partē aliorū verbis. Vbi aliquantulū cōualuiſſe viſus eſt, hærebat in dubio, an appetente atq; inſtāte tēpore Perpinianū ſe cōferret: an Alfonſum pro ſe mitteret. Atq; vt ipſe ambigebat, ita diuerſę erāt ſuadentiū ſentētiæ, vel potius voluntates. Pauci nāq; in cōſulendo quod ſentiunt, plęriq; quod cupiunt loquūtur: vt nō ſine cauſa regis prudētia pręſtare cęteris debeat: cui nō ſatis ſit diſplicere quę dicātur, niſi etiā quo animo dicātur. Nā frequēter cōſiliū, qd alioqui optimū videbatur, deprehēſa cōſulentis obliqua volūtate, autoritatē perdit, ac velut inane contēnitur. Non attinet affectus cauſasq; omniū qui conſulebant, ac myſteria proferre. Tantū quid ſuaderēt, & quibus rationibus adduci ſe dicerent, ſatis eſt attigiſſe. Alii hortabantur, ad conſtitutū locū ire, ne imperatorē, ne ſummū pontificē, ne cōciliū ſenatūq; Chriſtianorū, ne gloriā ſuā contēptui haberet. Alii rurſus adhortabantur, nūc rogantes nequid ſaluti ſuę anteferret, parceret domui,

quæ ex ſua vnius vita penderet.nūc admonentes nihil trāſigi, niſi incolumi ſalute poſſe.nemini magis q̃ pro viribꝰ eſſe pręſtandū:excuſare licere ſuā cuiqꝫ incōmodā valetudinē,cū pręſertim id per alios recte adminiſtrari poſſit.Rex verecundia tactus,ne in tanto theatro vbi papa & imperator digladiaturi eſſent,incuſaretur.ꝙ filiū adoleſcentē q̃ ſe intereſſe maluiſſet, honeſtatē ſaluti præpoſuit.ſi ſalus honeſte negligi poteſt.Facto igitur profectionis ſuæ papa certiore per cōplures antea dies,ne rurſus quod in Morelia cōtigit vſu veniret,cū ōni familia mare aſcēdit.Nā neqꝫ reginæ tā affecta valetudine virū nō comitari fas erat:& cū plæraqꝫ per Alfonſum in patris vicem adminiſtrāda eſſent,inhumanū videbatur vxorē puellulā nuper ductā,domi ſolā in vrbe peregrina relinquere.Profectæ autē ſunt eodē alię duæ reginę Iolanta & Margarita Glores,humanę cōditionis exēplū.Nullę enī fœminę infœliciꝰ viris orabātur q̃ reginę ſine cōmunibꝰ liberis.Iunior grādiori comes iit veluti matri,cū Sigiſmūdo actura de cōciliāda amicitia, ineūdoqꝫ fœdere inter generū & Ferdinandū, ad recuperandū illi regnū Neapolitanū.Rex prope omnē ſuæ ditionis orā q̃ lōga eſt emenſus,pluribus diebus aduerſa tēpeſtate vſus eſt,& cū altū tenere nollet,ſed quo minus iactaret terrā legeret, eo diutius iactatꝰ eſt.Trāſierat autē iā æquinoctiū autūnale:atqꝫ ita vexatus,vt per ōne tēpus quo fuit Perpiniani decubuerit, nec vnq̃ equo vectꝰ ſit.Ægreqꝫ aduenīēti imperatori obuiā ꝓceſſerit.Nā papa(vt diximus)anteuerterat. Quod ſi Ferdinādus officioſe & ex ſua Cęſariſqꝫ dignitate egit,vt certe egit,ꝙ illū ꝑuenit,prudētiū relinquo iudicio,an idē ſit de illa Moreliana āteceſſione ſentiēdū.Quantū autē certaminis fuerit Perpiniani inter multos canes ac vetulā vulpē,& prelōgū eſt relatu, & a noſtro nōnihil ope alienū.Cuiꝰ viri quātus aīo vigor,quāta viuacitas fuerit,hinc fides documentūqꝫ accipi poteſt,ꝙ iā ab ōnibus fere deſtitutꝰ,quos ſibi affuturos ſperauerat,die quodā ſeptē horis diſputationē extraxit. Defatigatiſqꝫ audiēdo omnibus,ac plæriſqꝫ iā abeūtibus,dicere perſeuerauit citra ſignū vllū defatigationis,cū maior eſſet ſeptē & ſeptuaginta annis. Nitebatur autē probare tū verū ſe papā eſſe, tū ſi renunciandū ob cōmune cōmodum foret,in ſe vno nōnulliſqꝫ Romanis

canonicis,quos ipſe nuncupaſſet, conſiſtere ſummi pontificis electionē. Nam ſe vnum omniū eſſe indubitatum cardinalem, ab indubitato creatū papa. Cū cæteri qui ſe eodē nomine appellarent,creati eſſent tēpore ſchiſmatis,vt incertū ſit,an veri ſint cardinales,& ob id an rite deligere ſummū pontificē poſſint. Aduerſus hanc orationē multis iā annis cōmentatam meditatāq;,cū rex eodē recideret (quid enim intererat an nulla ratione vellet abdicare ſe papatu,an vlla) hortabatur rex vt cōcordiæ eccleſiæ,vt ſaluti animarū, vt conſcientiæ conſuleret. cōmonefaciebat Alfonſus (Nā is q̄ pater ad eū frequentius vētitabat) vt trepidationē animi,vt corporis periculum vt præſentē & apud poſteros futurā infamiā deuitaret. Minabatur imperator ſuā vniuerſaliſq; concili cenſurā. Obſecrabant amici ac familiares, vt certa cōmoda, q̄uis minora,q̄ incerta quātumlibet magna, ſiqua modo magna ſuperſint, præponeret. Nō deeſſe ſpem recuperādæ dignitatis. Quippe in tanta virtute ac literatura,qua nō modo præſtaret iis qui de papatu ſecum contenderēt,ſed prope nemini cedetet.certe ſummū cardinalem,& ſecundū a papa futurū,ſi alius fieret. Poſt quē defunctum aliā ſpem fore,habiturū legationes perpetuas,quibus pene par ſummo pōtifici eſſet. Afferebatur ab omnibus exemplum Gregorii ac Ioānis,quorū vterq; pontificatu ſe abdicare vel ſpondebat,vel cogendus eſſe dicebatur. At ille qui annuū papatū mallet,q̄ longiſſimā vitam priuatus viuere, Quiq; iā dediſcere nō poſſet aliū q̄ papā agere,cætera neglexit pręvmbra illius nominis. Itaq; infecto negotio,ac principibus legationibusq; deſertis,Colibriū abiit. Ibiq; mare cōſcendit, ac Paniſcolā petijt. Hoc loco rex inſignē atq; maiorē multo q̄ videatur rē fecit,q; illū pro cōuicto pronūtiari pręcepit,neminēq; ex ſuis & regis Caſtellæ prouinciis ad Petrū Lunā,ſed cōſiliū Cōſtantienſe rerū ſacerdotaliū gratia pergere. Nā ſe autorem ille,cogendi cōcilij de rege declarādo,ſe deligendorū iudicum principē, ſe iudicii maturandi ducē,ſe vt iudices ita ſentirent atq; auderēt,effectorē fuiſſe,dicebat. Nec id omnino falſo prędicabat. Qua ſpe fretus nō exiſtimauit fore,vt ab eo rege deſereretur,de quo tam meritus eſſet. Sed is qui neglecta valetudine ad diem veniſſet, vt de iure papatus diſquireretur, non

potuit animũ inducere poſt cognitã huius vel iniuſtitiam vel obſtinationẽ,vt criminis tãti particeps ei eſſet. Voluitꝗ homi nem huiuſmodi,veluti ſectione aut aduſtione ſanare, ne totus interiret. Duo quoꝗ familiariſſimi illius atꝗ eloquẽtiſſimi vi ri Vincentius Ferrarius & Philippus Malia,alter Perpiniani decretũ regis aduerſus Petrũ quondã Benedictũ,notũ populis fecit. Alter pro legato Cõſtãtiã miſſus eſt. Quare auſim affir= mare,Ferdinãdũ regẽ ad vnitatẽ eccleſiæ plus q̃ cæteros prin= cipes,etiam q̃ ipſum Sigiſmundũ cõtuliſſe. Ille vt conciliũ in ſua vrbe ad finẽ perduceretur vehementer annixus eſt. Hic(vt cætera tranſeã)pontificatũ ex vrbibus ſuis exemit.amiciſſimũ ac de ſe optime meritũ virũ a ſede domoꝗ ſua eiecit, & omnẽ prope Hiſpaniã concilio & ignoto ſummo pontifici donauit. Quarto demum mẽſe ab omnibus Perpiniano diſceſſum eſt. Qua in vrbe omni eo tẽpore victũ gratuitũ imperatori lega= tiſꝗ præbitum, & cuncta nõ carius mercatos fuiſſe homines,q̃ prius conſueuerãt. Minora ſunt,q̃ vt in tantis rebus memorã= da ſint. Reuerſus illinc Ferdinãdus rex itinere terreſtri ob tæ= dium maris,nondũ deſęuiẽte hyeme, Barcellonã peruenit,ex= tenuato corporis habitu præ diutino morbo, cuius ortũ igno= ta cauſa attulit,incrementũ nauigatio,acceſſionẽ cura laborꝗ rerum cũ imperatore ac papa cõponẽdarum, mœror quoꝗ ex diſceſſu tam obſtinato amici,& neceſſitate ſua,qui primus eũ quodãmodo ferire gladio regio coactus eſt. Addita ſunt ad ex= tremum ex ira atꝗ indignatione ægritudini alimẽta,& morti calcaria. Orta eſt ira atꝗ indignatio ex re quã animo quidẽ iã pridẽ præuiderat, ſed aſperiorẽ opinione ſua expertus eſt. Et alioqui ęgroti hominis,vt corpus ita animũ grauius afficit om nis offenſa. Paucis diebus q̃ Barcellonã venit,cũ ſe nihil ſane ex morbo cõualeſcere animaduerteret, dixit inter domeſticos ſe in animo habere Caſtellã petere. Primum vt in cœlo ac ſolo natali maturius ad bonã valetudinem rediret. Deinde vt nego tia regis pueri recognoſceret,atꝗ ordinaret. Tum vt Granatẽ= ſe bellũ neceſſitate intermiſſum inſtauraret,cũ propter ſuperi= ores cauſas,tum vero vt eo parto, atꝗ in manus Ioannis regis tradito,viciſſim ab eodẽ grandi pecunia adiuuaretur ad luen= dũ regni ſui patrimoniũ.ſed multo magis eſſe e ſua tũ digni=

tate tum vtilitate,ſi citra alterius opem,& mutuo acceptã pecuniã,ſola autoritate a ſuis populis quod ſuum eſſet recuperaret. Itaq; aptius tẽpus eſſe ad rem tentandã, priusq̃ in Caſtellam iret,ne res ipſa diuturnitate obdureſceret,neue pecuniam hãc niſi ea indigeret,cogẽdã curaret. Quæ cũ cogi cõmode niſi ſe pręſente nõ poſſet,neceſſariũ erat eodẽ iterũ ſe redire:ſi obſtinatos ad reſtituendũ gratis patrimoniũ regiũ populos ſuos intellexiſſet. Nam quod ſe abſente per aliũ iſti ad hoc ipſum adducerẽtur,nõ erat ſperandũ. Voluit igitur a minimis tẽtare Barcellonenſiũ animos. Siquidẽ vt minimũ eſt,ſi pretiũ æſtimes regẽ vectigal pendere ciuibus ſuis:ita maximũ,ſi rei indignitatẽ,præcipue in emũdis obſonijs,cuius vectigalis immunes ſunt clerici,atq; olim nobiles erãt. Quæ res adhuc in controuerſia eſt. Et contigit forte prima pugna cũ lanio,a quo regius diſpẽſator obſoniũ mercatus, in ſoluendo pretio cũ portionẽ illã vectigalis nõ cõnumeraret,primum lis,mox clamor, poſtremo atrox tumultus exoritur. Res hinc ad regẽ,illinc ad ſenatum magiſtratuſq; defertur. Omnia vtrobiq;,ira,ſolicitudine,querimonijs,minis implentur. Rex iubet accerſi principem magiſtratuũ ſenatorumve,quos cõſiliarios vocant, numero quinq;. Quorũ princeps eſt,qui ſæpius cæteris eũ magiſtratum geſſit:vocaturq; conſilij caput. Is erat Ioannes Ceuillerius,qui veluti ad mortẽ vocatus,cũ detrectare nõ poſſet,inito concilio inter primores ciuitatis,iuſſus eſt bene ſperare. ſi periret ipſe,ſe parentaturos ei ſanguine omnium, qui apud regem eſſent. Neminem,ſi moriendũ ſit,honeſtius vnq̃ aut mortuũ, aut vindicatũ eſſe. præſtaret patriæ generoſam animi indolẽ. redderet cæteros ſuo exẽplo ad capeſſendam virtutem alacriores. Nullum veterũ Romanorũ præclarius fuiſſe facinus. hoc quoq; æternæ memoriæ literiſq; mãdandum. Hęc tametſi excitabãt animum:tamen magis ad non pereundũ confirmabat, q; clauſis tabernis videbat magnã partem populi in armis eſſe, & magiſtratibus operam ſuam polliceri. Diſpoſita itaq; re familiari,cõditoq; teſtamẽto,occluſis hoſtijs ac feneſtris domus, extincto igni,ſedẽtibus in pauimento vxore atq; filiabus,proſequẽtibus aliquãtulum collegis ac cęteris veluti dãnatum deſtinatumq; inſpectantibus ac miſerantibus,ad regiam pergit.

Iam magis ac magis tumultus inualeſcebat, iam vulgus paſſim fremere audiebatur, & ſe inuicem acuebant, nec exhortatores ex primoribus vſq̃ deerãt. Ipſi etiam magiſtratus palã cõſiliariorũ regis culpam hanc eſſe dicebãt. Ideoq; ſi male cõſultum ſit in principẽ conſilij publici, neminẽ ex his qui cũ rege ſunt, cędẽ vitaturũ, præter vxorẽ ac primogenitũ. Nam hę tres perſonæ apud eos ſacroſanctę habentur: Rex regina, atq; ſucceſſor in regno. Quanq̃ ille Gerundæ per eos dies agebat. Vbi peruenit Ceuillerius ad ianuã cõclauis, vbi ab rege expectabatur, pulſat ianuã: nã miniſtros in prima aula (vt moris eſt) reliquerat. Ianitor ſemiaperto hoſtio quis eſſet interrogat, an Ioãnes Ceuillerius. Hic aliquid fauoris ex nomine magiſtratus acquirere volẽs, conſiliarius, inquit, ſũ ciuitatis. an Ceuillerius? ciuitatis inq̃ conſiliarius. Reſpõde an Ceuillerius. Reſpõdeo q; cõſiliarius. Reſpõde quod rogo: nam aliũ q̃ Ceuilleriũ intromittere iuſſus non ſum. An me intromittas, an excludas, in tua eſt manu. Ego cõſiliarius vnus, ſed pro omnibus ſũ. Ideoq; parui refert interrogare de nomine. Hęc cũ ille ad regẽ detuliſſet. Aperi, inquit, Ceuillerio. Ex pertinacia enim ſe Ceuilleriũ eſſe cõfitetur: & cõtumaciã qua mecũ vſurus eſt, in iſtis verbis quæ dixit hactenus præfert. Cum ingreſſus eſt hic, & regẽ adorauit. Quo mihi rex, inquit, iſtã adorationẽ tanq̃ regi, quẽ cogis veluti ſubditũ pẽdere vectigal, & quidẽ ſubditũ tibi tuiſq; collegis? Nam cui tributũ vectigalq; pẽditur, niſi his qui pendi cogunt? Vos ergo me ad hãc ſeruitutẽ cogere poteſtis? vos regẽ veſtrum tributariũ vectigalemq; facere vultis? vos regiam maieſtatem veſtro, ſi nomen meretur, magiſtratui obnoxiam addictamq; videri non erubeſcitis? Quod (ni vos reges, nõ ego, aut ſuperiores rege eſtis) mõſtri profecto ac prodigij ſimile, regẽ ciuibus ſuis pẽdere vectigalia. Epiſcopus, abbates, priores, canonici, & quicunque ſunt ordinis clericalis immunitate hac fruũtur. Nobiles pro eadẽ recuperãda litigãt. nã olim fruebantur. Nos reges infra nobiles, infra humillimos quoſq; clericorũ, quatenus ad immunitatẽ huius vectigalis pertinet, erimus? Non afferã e regno patris mei, nõ ex alijs huius ætatis exẽpla. Certe Lacedæmonij apud quos bini reges erãt, & magis perpetui conſules q̃ reges, ita parũ in vrbe, multũ in bello poterant:

voluerunt illos huius cõtumeliæ exortes eſſe. Taceo gentilia. Quis vnq̃ Hæbreorũ regũ aliquãdo vectigal audiuit pepẽdiſſe, & nõ potius regi vectigalia eſſe penſitata? Nõ id nũc poſtulo vt mihi illa penſitẽtur, quanq̃ & poſſem, ſed vt regiæ dignitatis ratio cõſtet. Neq; enim de pecunia res eſt, de qua ſi certaretur, pudendũ vobis erat tantulũ ſumptũ regi veſtro nõ gratificari. ſed de pudore meo, de autoritate huius ſedis, de fama apud exteras nationes. Quibus rebus cũ vos tãtopere aduerſemini, quid aliud niſi cupidos eſſe ſignificatis noſtrę turpitudinis, dedecoris, infamię, ſine vlla veſtra, ſi ſaperetis, laude ac dignitate? Et cũ decorũ vobis pulchrũq; ducatis regẽ veſtrũ afficere cõtumeliis, tamẽ de veſtra in regẽ fide atq; charitate apud nos aliaſq; nationes gloriamini. Dedecus potius veſtrũ ac contumaciã perfidiamq; cõfiteamini. Licet & vobis perſuaſiſtis, hæc indigna mihi toleranda eſſe. Ego regnũ filij fratris propagaui, ego ſtatũ clericalẽ, quantũ per vnũ regẽ pręſtari poterat, direxi. ſchiſmate ex Hiſpania exploſo, meũ ipſius ius negligã? ac maieſtatẽ regiam ab improbis, ne vi magis videar vos q̃ ratione velle cohercere. Nec ignoro id vnũ quod reſpõſuri ſitis. ſed iſtud cõmodius vbi abs te prolatum fuerit (vt ſpero) cõfutabitur. Quare datur tibi poteſtas pro te reſpondẽdi tuiſq; collegis. Tum Ceuillerius, recte tu quidẽ rex, q; ais vnũ eſſe quod reſpõſurus ſum, & id quod ſit opinor diuinas. Sed hoc ipſum vnum magni ſane momẽti & quod in te cõformidaſti attingere. Scis enim te iureiurãdo adactum promiſiſſe cõſeruaturum noſtra priuilegia, nec aliquod eorũ reſcindere conaturũ. Idem ſuperiores reges vt promiſerũt, ſic excoluerũt. Quos cur nolis imitari rex, ſed potius dãnare, iuſiurandũq; tuum polluere, ac promiſſa tua facere irrita, magnopere miramur, & tua pariter ac noſtra cauſa dolemus. Tua, qui (cũ bona venia dictũ ſit) iniuſte facis: noſtra, quibus iniuria fit. Ex quo pariter optamus tuã honeſtatẽ & noſtrã vtilitatem incolumem eſſe. Neq; indignũ duxeris rex clariſſime, te pro noſtra in principẽ noſtrum obſeruantia a nobis vel admoneri vel rogari, vt & pudori tuo & quieti tuorũ populorũ cõſulas. Sed ego plus q̃ vnum pergo dicere. nec de iure tãtũ loqui videor, ſed etiã (quod abſit) conſilium dare: quare id vnũ quod incœperã dicere, pro noſtro iure

dictum ſit,vectigalia reip.eſſe,nõ tua:eaq; cõditione nos te re= gem accepiſſe,teq; iureiurãdo interpoſito rata nobis hæc fore recepiſſe. Ideoq; nos ſanctius (iterũ pace tua dictũ ſit) certare q̃ te. Verũ quid ad tuam honeſtatẽ pertineat,ipſe videris. Id ta= men quod meũ eſt,ac meorũ collegarũ teſtatum apud te volu= mus,vt quãtum coneris,intelligas,citius nos vitã,q̃ iſtã liber= tatẽ tibi cõceſſuros. Neq; enim honeſtior ac glorioſior nobis obitus contingere poteſt q̃ pro libertate, pro ornamentis,pro amplitudine patriæ.nec minus nos defunctos celebrabũt ciues noſtri q̃ ſuos celebrãt Atheniẽſes atq; Romani. Tametſi,quod maximum eſt,merces noſtra apud deũ, veluti martyrũ (Mar= tyres enim ſunt,qui veritati ac iuſtitiæ aſſunt) nobis proponi= tur. Quo magis,vt bonos & Chriſtianos decet,quod facere no lebam,admonere te habeo: Proſpicito quo progrediaris,neue innocentię tuę ciuitatis ac tuorũ ſaluti male cõſulas. Nõ enim moriemur,ſi moriemur,inulti. Cum hæc rex audiſſet,cõuerſo ad aſſiſtentes vultu,quanta verſatur (inquit) in pectoribus hu= manis veſania:qui ſub vmbra iuſtitiæ,non intelligunt patro= cinium ſe auaritiæ vanitatiq; præſtare. & ſi pro ea pereant,non temerarie ac furioſe perire,ſed fortiter. Refers mihi nõ modo Athenienſes Romanoſq;,ſed etiã martyres:quaſi tu pro hone ſto,pro vero,pro religione contendas: Qui ne pro patria quiː dem verba facis,ſed pro ſcelere,perfidia,ſuperbia. Quo de pe riculo nũc agitur? & propter quod tantas rerũ verborũq; pro= cellas cietis? Credo tẽpla ſpoliãtur,innoxii homines ad necẽ ſuppliciũq; rapiuntur,ærarium deniq;,ne dicam grauiora, cõ= pilatur: Pro quo cõſeruãdo tantũ concitari tumultũ deformiſ ſimum erat. Vectigal carnis ſimiliũq; ne rex pẽdat ciuibus ſuis, id vos tãtopere commouet? in hoc ſalus & amplitudo patriæ vertitur? pro hoc tibi mortem oppetere honeſtiſſimũ ac glo= rioſiſſimũ eſt? hoc te Atheniẽſibus? hoc te Romanis? hoc mar tyribus ſimilẽ faciet? O rem inauditã,regẽ ſuum in ſeruitutem ciuium ſuorũ redigi velle. Id vero pulchrum,laudabile, & im= mortali gloria dignũ eſt? An non hæc abiectiſſimorũ hominũ contumacia eſt,atq; ambitio, & Luciferi arrogãtia? qui dicit, Ponã ſedẽ meã ad Aquilonẽ,& ero ſimilis altiſſimo. Iam po ſuiſtis vobis ſedem ad aquilonẽ? iam ſimiles mihi eſtis? & niſi

fallor etiã maiores. At enim iureiurãdo adacti ſumus ad pro' mittendũ. Vos adegiſtis? an mihi erat integrũ nolle iurare ac promittere, cui proponebatur cõditio? Si regni poſſeſſionem vellẽ, iurandũ pariter ac promittẽdũ? Quid ſi non promittã? rex nõ ero? Videtis quonã modo promittere cogitis, ac iurare, immo peierare. Peierare enĩ eſt, nõ ex animi ſentẽtia iurare. Cuius tamẽ rei penes vos culpa eſt, nulla penes me. Ego enim id me præſtiturũ promiſi (neq; aliter licebat) quatenus iuſtũ ſit. Nũc regni leges, quas iuraui de cõſeruãdo patrimonio regis, hoc me præſtare prohibẽt. Quas infringere, q̃ iſtud iuſiurãdũ, maius crimẽ eſt. Nã de ſuperioribus regibus quorũ culpa aut neceſſitate in hoc deuẽtũ eſt, nolo dicere. Nõ enim regum nomina, ſed egregia facinora habent autoritatẽ. Illi nauẽ hãc ad ſuũ iudicium moderati ſunt. Ego qui nũc eius clauũ teneo, nõ exẽplũ, ſed rationẽ ſequar. Iuraui, ſi recte ſeruãdũ eſt: ſi ſecus, corrigẽdũ. Neq; enim iuſiurandũ eſt, quod nec ius, nec iurandũ eſt. Sed quid ego aduerſus hũc diſputo, qui nõ modo rationibus, ſed minis mecũ agere auſus eſt, & tumultũ ciuitatis, & cędem meorum oſtẽdere? Hoc plus eſt, q̃ vectigalis iura defendere. Secede pauliſper in conclaue illud interius. Ille vbi introijt, vt poſtea retulit, circunferebat oculos, ſi quem laqueũ, ſi quem gladium, ſi quem humorem, vbi pręfocaretur, ſi quam feneſtram, qua præcipitaretur, videret. Omnia imaginabatur, omnia timebat, omnẽ ſonum ſtrepitũq; horrebat, tanq̃ nex ſibi iãiam inferretur: & verba regis apud ſe voluentem aduẽtus ſui pœnitere incœperat. Interea rex cum cæteris conſultabat. Omnes obſecrabant, præcipue Garaus Ceruellio præſes Cataloniæ, Guilielmus Raimũdus Moncada, Bernardus Caprera, ne quid in conſiliarium ciuitatis male conſuleret, neue præſentem furorem plebis imperitæ magis irritaret: daret rei ſpatiũ, nõdum adeſſe maturitatẽ. Quod nunc negant, id vltro poſtea delaturos. Motum plebis eſſe torrenti ſimilem, qui ad breue tempus inflatus perennibus aquis concitatius fertur: mox æſtũ ac feruorem perditurus: cogitaret quod ipſe perſpicere poterat, necdum tantum beneuolentiæ contractum eſſe inter ſe & gentem Catalanam, vt onus hoc libẽtibus animis poſſent accipere. Eius rei cauſam eſſe, q̃ aliter q̃ fert eorũ cõſuetudo, parũ

ſe familiarē præbuerit, ob ingentes fortaſſe curas atq; occupa-tiones tot regnorū. Additū quoq; eſt, nō eſſe tētandū quid facere audeāt, q̄ primigenio dicere auſi ſunt die quodā in diſſentione de ſupplicio ſontis cuiuſdā, nondū exiccatū eſſe atramētum, quo exarata ſunt inſtrumenta declarationis de ſucceſſione, & præter leges moresq; iā fieri. Ignorabat id rei ipſe rex. Nāq; eo in tēpore in caſtris agebat. Qua audita vehementer cōmotus iuſſit euocari Ceuilleriū, ad certam ſe mortē euocari opinantē. Atq; ei prope exāgui, & timorē ipſo vultus habitu atq; inceſſu declaranti, inquit. Quid ita mortis metu apud te ipſū nō videris eſſe, q̄ tibi pulchrā ac glorioſā cōtra regē tuū mortē ducis? Ne timeto, viue, vt collegis tuis atq; ciuibus reſpondeas, vectigalia veſtra vobis incolumia eſſe, neq; cedente ab hac pugna penes vos quidē eſſe victoriā, ſed nō tamē de me triūphaturos. His dictis Ceuillerius abijt, veluti qui de medijs hoſtiū telis ægre elapſus eſt. Quem timorē magna apud ciues gloria cōpenſauit. Et ſane ſi pro patria contendiſſe dicendus eſt, eximiā magnanimitatis meruit laudē. Hūc ſubſecuti ſunt Garaus pręſes, & Guilielmus Mōcada: Vectigalq; ex ſuo pernumerauerunt, ne regē illi qui ſibi ſolui vtiq; volebant, ſoluere coegiſſe viderentur. Poſtero die rex, nullis, præter domeſticos, præmonitis, ex vrbe exceſſit, lectica vectus. Id cū palā factum eſt in ciuitate, partim lętabantur q̄ tanta tēpeſtas ſedata eſſet, partim vicē regiæ dignitatis dolebant, q̄ tali a ſuis ciuibus contumelia afficeretur, ſuccenſebantq; ſuperbiæ atq; auaritiæ magiſtratuū. Partim, & hi plæriq; omnes, dolebant vicem ſuā, qui permagnis quæſtibus ex regis abſentia fraudarentur. Enimuero quemadmodū in præſenti certamine ciues fauebāt cauſę ciuitatis, ita poſt q̄ reſedit feruor animorū, ad repentinū turbati regis diſceſſum, æquā fuiſſe cauſam eius affirmabant. Mittunt ergo qui orent, ne diſcedat ab eorum ſolo, neue hunc in modū declaret infenſo ſe in ſuam ciuitatē animo eſſe. Futuros ſe in officio, pēſaturos obſequijs alijs, ſi quid offendiſſēt. Hic cū regē circiter ſex millia paſſuū extra murū nacti eſſent, breui reſponſione remiſſi ſunt. Sunt qui dicant eū reſpondiſſe, ſi rediret, vt petebant, illorū malo reditur ū, & ſi viueret, Barcellonam caſtigaturum. Sed non perinde cōpertum eſt, vt pro

vero queat affirmari. Et ſi dictũ eſt, non niſi inter intimos dictum, vt aliquo potius familiarium vicẽ regis indignantiũ dictum eſt, atq; ab aliis exceptũ. Ideo non ita pro magno habitum. Vbi ad Aquãlatam venit, quod oppidũ Barcellona abeſt paulo plus itinere diei, grauius ægrotare cœpit. Quem ad locum accurrit Alfonſus filius, nã Petrus aderat: duo, ſecundus ac tertius in Caſtella cum patruele degebant. Sancius paucis antea diebus, ſed pater ignorabat, calculo deceſſerat paterno morbo. Hũc deus ita præmiſit, vt mortuũ patrẽ in alio ſeculo exciperet, iucũdus ac gratus poſt mortem: qui moriẽs, nullum illi doloris vulnus inflixiſſet. Magnum itaq; patri morienti ſolatiũ fuit, neſciſſe Sanciũ defunctũ. Sed maius affuiſſe Alfonſum. In huius ore, in huius alloquio, in huius pietate, acquieſcebat. Huius ſe præſentia exiſtimabat diutius viuere. Huic illud mirabile, quod non ab omnibus æque ac magnũ eſt, ponderatur, teſtimoniũ reddidit: ex ſeptẽ liberis nulli magis obitũ ſuũ doliturũ eſſe, q̃ Alfonſo, qui defuncto patre, foret regnaturus. Ideoq; ſi non primigenius extitiſſet Alfonſus, huic quãtum in ſe eſſet regnum relinqueret. Extracta eſt valetudo duos circiter menſes, eoq; omnis nobilitas ſuorũ regnorum atq; Caſtellæ nõ ad id modo oppidũ cõfluxerat, ſed ad vicina quoq;. Nã cuncti ſedulitatem atq; officium ſuũ declarare ſtudebant, nõ tantum regi, ſed filio. Ibi teſtamentũ condidit. Legata plurima reliquit, religioſa plæraq;: ita vt nõ ſuppeterent pecunię, quas relinquebat. Ante ſe mortuũ ſtipendiorũ quæ domeſticis atq; officialibus quocunq; ex tẽpore debebantur, pernumerari voluit: & ab illis ipſis certior fieri an pernumerata eſſent. Hęc atq; cætera quæ ad animæ ſalutẽ, ad domus incolumitatẽ, ad regni ſtabilitatem pertinebant, vbi prouidit, inter ſuorũ collo quia atq; amplexus ad extremum vſq; halitum plane loquẽs, velut in ſoporẽ ſolueretur, animã efflauit: quarto nonas Aprilis anni ſextidecimi poſt milleſimũ quadringenteſimũq;. Cuius obitu pręmaturo magnã non ſolum Hiſpania illa, verum etiam nomen Chriſtianũ iacturã fecit. Nemo enim regũ Ferdinando maturius Granatã, ne dicamus Africam ſubegiſſet. Siquidem conſtituerat non magis numero q̃ delectu militum Aragoniæ atque Caſtellæ Granatam vrbem obſidere, binis

e regione poſitis caſtris, vnis Aragonũ, alteris Caſtellanorũ: vt certatim pro gloria gẽtis vel religionis dimicarẽt. Sed nõnũq̃ optimi principes culpa populorũ ab ęterno iudice ſubtrahunt. Nã magis ſubditorũ q̃ ſua eũ viuere intererat. Cuiꝰ fere vita, ſicut in plæriſq; licet ex iucundis ſane fuit triſtibusq; permixta. Etenim Ferdinandus rege patre ortus fuit, ſed illũ ante tẽpus amiſit. Ornamenta ſortitus eſt animi corporiſq;, ſed ea apud fratrem minus fauorabilia fuerunt. Felix fuit prouentu liberorũ. ſed ob hoc liuore proximorũ perſtrictus. Vidit filiũ regis generum, ſed ne ſpe laberetur extimuit. Rurſus, vt a malis incipiẽtes in bonis deſinamus, in adminiſtratione regni ac belli a fratre pręteritus eſt. ſed amicorũ præſidio ſua virtus nõ eſt deſtituta. Proditus ad Setanillium, ſed aliis victoriis cladẽ cõpenſauit. Ad Anticherã ſæpe fruſtratus, ad extremum voti cõpos effectꝰ eſt. Rurſuſq; regnũ hęreditariũ ſperauit, ſed multis difficultatibus eſt iactatus. Adeptus eſt poſſeſſionẽ regni, ſed rebelles cũ magno ſtatus ſui periculo cõpeſcere neceſſe habuit. Diadema cũ tanto põpæ ſplendore accepit, nuptiaſq; celeberrimas filij vidit, ſed ſubito morbo decubuit. Aſpexit Cęſarẽ in domo ſua & papã, regiã opẽ auxiliumq; deprecantem, ſed contumacia ſuorum exulceratus eſt. Ita quicquid ex iuſto vitæ ſpatio ſupererat, vt multa læta, ſic multa fortaſſis triſtia fuiſſet expertus. Veluti illud ꝙ ex quinq; filiis, quaſi dexteræ digitis, vnũ iã ſe perdidiſſe reſciſſet. Quod ſi quẽadmodum a ſapientibus dictũ eſt, acerbiora ſunt aduerſa, q̃ iucũdiora proſpera, dicamus pręclare cum Ferdinando eſſe actum, ꝙ viridis adhuc & in media ætate exceſſit e vita. cũ præſertim hoc ſecũ gaudiũ tulerit, ꝙ tribus regibus proximis denegatum erat, vt filio regnum per manus traderet. ne dicã tali filio, quali nemo vnq̃ meliore gloriatus eſt. Fuit autẽ Ferdinandus natura ſane ſublimi, ab omni tamen remota faſtu: animo fidenti atq; intrepido, ſed aduerſus iuſtitiã veritatẽq; demiſſo ac puſillo. In contumaces nocenteſq; vehemens. ſed erga eos qui allegarent neceſſitudines, paupertatẽ, morbum, ætatẽ, aliaſq; miſericordiæ cauſas clemẽtiſſimꝰ: amator bellicę glorię, ſed ita vt pacẽ preoptaret. Liberalis inter primos: ſed non niſi religionis ac meriti cauſa: in admittendis ad intima domus turbis procerũ,

& exercenda familiariter cũ plurimis conſuetudine nõ ita facilis, vt reges ſuperiores extiterant. Sed qui nunq̃ claudi fores voluerit his qui ſe indigerent: & in cœtu aut in itinere faciendo, ſiquẽ non facile poſſe accedere videbat, iuberet homini viã aperiri, & ad loquendum hortaretur, comiterq; & audiret & reſponderet. Ab obſcœnitate nõ factorũ modo, ſed etiã dictorũ ita abhorrens, vt pene nimius putaretur. Cibi viniq; nullo paratu ad gulã, ſed ob dignitatẽ perſonæ magnifico ac ſplẽdido. Veneris incredibili tẽperantia, &, vt affirmabãt, intra matrimonii ſanctitatẽ. Nã vt incertum eſt, cũ alia eum fœmina poſt coniugiũ habuiſſe vſum, ita nulla non nocte cũ vxore cubaſſe cõpertum eſt. Neminẽ domeſticorum patiebatur ſcortũ in domũ ducere, licet cuncta vt reſciret flagitia domeſtica fieri non poterat. Si reſciebat, præſenti pœna plectebat. Forte die quodã cum apud eũ inter familiares controuerſia foret atq; altercatio, vter præſtantior in bello extitiſſet Hector an Achilles, interuenit Ioãnes Ferrandis: quæſiuitq; quænã tanta omnium altercatio eſſet, nemo enim nõ alterutri parti aderat, vbi cõtrouerſiam audiuit: abſit, inquit, optime rex in hoc apud te quæri patiaris, & fortiſſimũ omnium & longe præclariſſimũ Hectorẽ cum fœdo ac flagitioſo Achille cõparari. Qua admonitione adductus rex, edixit, ſiquis domi ſuę Achillẽ nominaret, continuo eum nunq̃ reuerſurum exploderent. Caſte quidẽ rex ac religioſe: ſed Ioannes imperite ſane atq; indocte, homo quidem grauis probusq; ac ſtrenuus, ſed idiota. Apud Homerum quidẽ, qui hæc ſcripſit longe abhorrent Achilles ac Patroclus ab omni ſuſpitione flagitii. Quorũ alter non modo Hectorẽ, ſed omnes Troianos, auxiliareſq; principes atq; exercitus ſolus fugauit, & niſi dii obſtitiſſent cõtrucidaſſet, ita vt ne vnus quidem fuerit ſuperfuturus. Alter qui aliquantulo maior natu erat, aut par Hectori fuit, aut fortior. Qualis fuit etiam Agamẽnon. Nam Aiacem atq; Diomedẽ fortiores Hectore fuiſſe, qui eundem poetã ſumpſerunt in manus, nõ ambigunt. Itaq; in hoc errore nõ qui accepit, ſed qui dedit conſiliũ reprehendendus eſt. Fuit enim Ferdinãdus parum excultus literis, ſed vt illo ſeculo, & vt in Hiſpania nobilitate nõ indoctus: doctorum tamen mirifice fautor, & ſuorum ad ſtudia hortator.

Nulli domeſticorum ſalariū numerari voluit,niſi qui teſtimonium a ſacerdote attuliſſet eo anno ſe eſſe cōfeſſum,& corpus ac calicē domini cōmunicaſſe. In honorē beatiſſimæ virginis ad Antícherā inſtituit,vt faſciam albā,quā ſtolā vocant, trāſuerſam ad pectus cum hydriala volentes ferrent ab inſtitutore impoſitā,certa lege ieiuniorum ac precationū. Execrantium numina punitor acerrimus. Aleatores vt peſtes exoſus. Nihil enim boni viri adeſſe exiſtimabat aleatoribus & blaſphemis. Pro abſentibus & quos ipſe miſiſſet,q̄ pro his qui aderant diligentior. Quippe qui ſcripta eorū nomina in priuato quodā libello habebat. Et quoties quippiā vacaret, quod conferendū eſſet,ad illud tanq̄ ad ephemeridē ſe cōferebat. Nec petentibus ſtatim beneficia indulgebat:ſed duo hęc prius animaduertebat,an alteri indultū eſſet,& an alius dignior. Nihil intercedente pecunia cōtulit, Nā eius minime auarus. Auxitq; pecunia ſua,quā e Caſtella aduexerat,Aragoniā,Valentiā,Cataloniam. Ideoq; ægre ferebat non poſſe munificentiā conſuetam exercere in tanta prouentuum exiguitate ex ſuis regnis:ſolitus dicere,nō agere regē,qui non plusq̄ poſceretur donaret. In patrimonio regali tuendo tenax.quod qui alienarent,aiebat inimicos potius ſibi parare,q̄ amicos,quia ex ſubditis illos quoſdam regulos faceret, ſemper ſolicitos ac ſuſpicantes eorū iura licentiamq; iri deminutum. Statura fuit ſupra iuſtā,aſpectu graui ac ſuaui, colore candido, ſatis plenis mēbris ac ſatis robuſtis. Elatus autē eſt maiori funerum pōpa q̄ quiſpiā omnis memoriæ Aragonū rex,inter proceres prope totius Hiſpanię maioriq; & tēpore & viarū ſpatio. Plus enim triginta milibus paſſuū ab Aqualata remotum eſt templum ſanctæ Mariæ ad Populetū, vbi reges Aragonię ſepeliūtur. Ita Ferdinādus rex non in ſepulchra regum Caſtellæ ſuorum maiorum,ſed in regum Aragoniæ illatus eſt. Illinc nemo regū, qui ex ea familia fuit,abeſt,præter Ferdinandum. Et hic nemo rex adeſt,pręter hunc eundem ex aliena familia.

FINIS.

Errata quædam.

Folio 2,facie 1,verſu hiſtoriā:lege inſpergere.
Fo.4,fa.2,verſu non tamen:lege liberalis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Excudebat Simon Colinæus, Pariſiis e regione ſcholæ Decretorum habitãs. Anno MDXXI. ſeptimo Idus Auguſti.